Ian McEwan
Câinii negri

Din clipa când mi i-am pierdut pe ai mei într-un accident de circulaţie, mă concentrez cu multă atenţie asupra părinţilor altora Această particularitate mă caracteriza mai cu seamă în adolescenţă, când mulţi prieteni se lepădau de familiile lor, iar mie îmi mergea cât se poate de bine în calitatea mea de singuratic, de substitut de odraslă. Nu duceam lipsă, în cartier, de taţi mâhniţi şi de mame dezamăgite, bucuroşi să aibă prin preajmă cel puţin un flăcău de şaptesprezece ani care să le aprecieze umorul, sfaturile, mâncărurile gătite, eventual şi banii. Totodată, eram şi eu un fel de părinte. Contextul imediat al vieţii mele de atunci era viaţa conjugală nouă, dar în curs de dezintegrare, a surorii mele Jean cu un tip numit Harper. Protejata şi fiinţa mea de suflet în familia aceea nefericită era nepoţica mea de trei anişori, Sally, unica fiică a lui Jean. Crizele de furie, urmate de împăcări, care învolburau spaţiul încăpătorului apartament – Jean intrase în posesia a jumătate din moştenire, în vreme ce partea mea era încă administrată prin procură – aveau tendinţa de a o marginaliza pe Sally. Eu, fireşte, nu puteam să nu mă identific cu fetiţa neglijată, aşa că din când în când ne ascundeam amândoi frumos într-o cameră mare, cu vederea spre grădină, ea cu jucăriile, eu cu discurile mele, sau într-o chicinetă pe care o foloseam ori de câte ori comportarea violentă din jur ne tăia cheful de a ne arăta mutrele.

Îmi făcea bine să am grijă de Sally. Mulțumită acestei preocupări, rămâneam civilizat şi ferit de propriile mele necazuri. A trebuit să mai treacă încă două decenii până să

mai simt, ca atunci, că am rădăcini. Cel mai mult îmi plăceau serile când Jean şi Harper ieşeau în oraş, în special vara; atunci îi citeam lui Sally până când adormea, iar mai târziu îmi făceam temele pe masa mare de lângă ferestrele-uşă deschise larg ca să lase să intre mirosul dulce al arbuştilor înmiresmaţi şi praful stârnit de circulaţie. Studiam pentru examenele finale de la şcoala Beamish de pe Elgin Crescent, un loc unde te făceau tobă de carte, autointitulat, cu ifose, „academie". Când îmi ridicam ochii de pe manuale şi o vedeam pe Sally în spatele meu, în odaia cufundată în umbre, întinsă pe spate, cu cearşafurile şi ursuleţii de pluş împinşi mai jos de genunchi, cu braţele şi picioarele azvârlite neglijent departe de corp, într-o atitudine pe care o interpretam ca fiind una de încredere total nejustificată în bunăvoinţa lumii înconjurătoare, mă simţeam transportat de un neîmblânzit, dureros sentiment de duioşie protectoare, ca o împunsătură în inimă – sunt sigur că acestor trăiri le datorează existenţa cei patru copii ai mei. Nu m-am îndoit niciodată: pe un anumit plan, rămâi orfan toată viaţa A avea grijă de ţânci înseamnă a te alinta pe tine însuţi.

Jean dădea uneori buzna peste noi. imprevizibil, animată de un sentiment de vinovăţie sau de un preaplin de iubire, rezultatul celei mai recente împăcări cu Harper; atunci, gângurind, sărutând-o şi făcându-i promisiuni mincinoase, o ducea pe Sally cu ea în porţiunea lor de apartament în astfel de momente, bezna, senzaţia de gol interior, de neapartenenţă, aveau toate şansele să mă copleşească. Decât să rămân acasă, posomorât, sau să mă uit la televizor, ca ceilalţi tineri de vârsta mea, preferam să ies afară, în întuneric, şi să cobor pe Ladbroke Grove până la casa unde, în perioada respectivă, eram primit cu cea mai mare căldură. Imaginile care-mi vin în minte, după mai bine

de douăzeci şi cinci de ani, sunt ale unor vile pastelate, ornamentate cu stuc, unele cu tencuiala jupuită, altele imaculate, poate în Powis Square; ale luminii galbene, păstoase, năvălind prin uşile deschise ale caselor ca să decupeze din întuneric figura unui adolescent cu faţa palidă, deja de un metru optzeci înălţime, mutându-şi nehotărât centrul de greutate de pe un picior încălţat cu gheată Chelsea pe altul. Bună seara, doamnă Langley. Mă scuzaţi de deranj. Toby e acasă?

Mai mult ca sigur Toby a ieşit cu una dintre drăguţele lui. sau este la berărie cu prietenii, iar eu dau să pornesc înapoi pe treptele de la intrare, bolborosind scuze, când doamna Langley mă opreşte, strigând:

— Jeremy, n-ai vrea să intri, totuşi? Hai înăuntru, să bei ceva cu noi, aşa bătrâni şi plicticoşi cum suntem. Tom se va bucura să te vadă.

După şovăielile de convenienţă, puiul de cuc de un metru optzeci pătrunde în casă şi este condus prin vestibul până la o încăpere burduşită de cărţi, pavoazată cu junghere siriene, cu o mască de şaman şi o ţeavă amazoniană de suflat săgeţi cu vârful otrăvit cu curare. Tatăl lui Toby. În vârstă de patruzeci şi trei de ani. şade sub un abajur, lângă fereastra deschisă, citind Proust. Tucidide sau Heine. În original. Se ridică în picioare, zâmbind, şi îmi întinde mâna:

— Jeremy! Mă bucur să te văd. Hai să bem un scotch cu apă. Ia loc acolo, ascultă şi spune-mi ce crezi.

Dornic să mă atragă într-o conversaţie care să aibă legătură cu materiile studiate de mine (franceza, istoria, engleza, latina), dă câteva pagini înapoi, până la cine ştie ce imposibilă îmbârligare verbală din *A L'ombre des jeunes filles*

en fleurs[1]

Iar eu, la fel de nerăbdător să-mi etalez cunoştinţele şi să-i câştig simpatia, primesc provocarea. Mă corectează cu bunăvoinţă, iar mai târziu poate că-l vom consulta pe Scott-Moncrieff[2], iar doamna Langley va aduce sandvişuri şi ceai şi se vor interesa de Sally, vrând să afle în ce relaţii mai sunt Jean şi Harper, pe care, de fapt, nici nu-i cunosc.

Tom Langley, diplomat la Foreign Office, primise un post acasă, în birourile din Whitehall, după trei misiuni în străinătate. Brenda Langley se îngrijea de frumosul lor cămin, predând şi lecţii de clavecin şi de pian. Ca mulţi părinţi ai colegilor mei de la Academia Beamish, erau culţi şi bine situaţi. Ce superbă combinaţie de calităţi, absolut de invidiat, mi se părea aceasta mie, provenit cum eram dintr-o familie cu venituri modeste şi fără bibliotecă!

Numai că Toby Langley nu dădea nici două parale pe părinţii lui. îl exaspera totul: comportarea lor civilizată, deschisă, curiozitatea lor intelectuală, casa spaţioasă, ordonată, propria-i copilărie interesantă, petrecută în Orientul Mijlociu, Kenya şi Venezuela. Se pregătea fără tragere de inimă pentru două examene de absolvire (matematică şi arte), susţinând că nu are nici cea mai mică dorinţă să intre la universitate. Cultiva prieteni din noile cartiere de blocuri dinspre Shepherd’s Bush, iar iubitele şi le recruta dintre chelneriţe şi vânzătoare cu părul coafat în formă de stup, năclăit de fixativ. Căuta cu lumânarea haosul şi certurile, curtând mai multe fete concomitent, îşi confecţionase un stil tâmpit de exprimare, cu t-uri glotale şi

---

[1] La umbrei fetelor în floare, roman de Marcel Proust, din ciclul în căutarea timpului pierdut.

[2] David William Hardy Scott-Moncrieff (1907 - 1987). ziarist englez, autorul unor căiţi despre automobilism

cu „io crez” sau „mă dau la el”, în loc de „îi spun”, devenite cu vremea ticuri verbale de care nu s-a mai putut debarasa Nu-l criticam, fiindcă eram prieteni, dar se bucura de toată dezaprobarea mea.

Deşi continuam să pretextez că îl caut pe Toby exact când lipsea de acasă, iar doamna Langley se complăcea în fraze protocolare de genul „Poate intri, totuşi”, eram întotdeauna bine primit în casa din Powis Square. Mi se solicita uneori o opinie de cunoscător despre stilul dezordonat de viaţă al lui Toby şi atunci îmi băteam gura. Îngâmfat şi lipsit de orice solidaritate de vârstă, despre nevoia resimţită de Toby „de a se regăsi”, în aceeaşi manieră mă instalasem în casa familiei Silversmith, soţ şi soţie, ambii psihanalişti postfreudieni, posesori ai unor idei zăpăcitoare despre sex şi ai unui frigider de dimensiuni americane, ticsit de bunătăţi, ale căror odrasle adolescentine, două fete şi un băiat, trei zărghiţi cu maniere de precupeţe, conduceau o „afacere” de furturi din magazine şi jecmăneau copii pe terenul de joacă, sus la Kensal râse. Mă mai simţeam foarte bine şi în căsoiul dezordonat al amicului Joseph Nugent, coleg de-al meu de la Beamish Academy. Taică-său era ocenograf şi explora fundurile necartografiate ale oceanelor planetare; maică-sa – prima femeie care obţinuse o rubrică permanentă la Daily Telegraph. Dar Joe îşi considera părinţii ucigător de plictisitori, preferându-le o gaşcă de tineri neisprăviţi din Notting Hill care nu cunoşteau fericire mai mare decât să-şi Instruiască, seara, nenumăratele faruri ale motoretelor Lambretta.

Să fi exercitat aceşti părinţi o atracţie atât de mare asupră-mi numai fiindcă nu-mi aparţineau? Oricât mă forţam, nu izbuteam să răspund afirmativ, deoarece nimeni nu le-ar fi putut nega calitatea de oameni simpatici. Mă

interesau şi pentru că îmi ofereau prilejul să mai învăţ câte ceva în casa Langley am aflat de practicile sacrificiale din deşertul Arabici, mi-am perfecţionat latina şi franceza şi am auzit pentru prima oară Variaţiunile Goldberg [3]. La Silversmith mi-au fost descrise perversiunile polimorfe, am fost fascinat de povestea Dorei, a micuţului Hans şi a Omului Lup; tot acolo am mâncat întâia oară somon afumat, covrigi, pastă de brânză, latkes[4] şi borş. La Nugent, Janet mi-a explicat implicaţiile scandalului Profumo[5]

şi m-a convins să învăţ stenografia; soţul ei mi-a mimat o dată zvârcolelile unui suferind de boaia decompresiei. Toţi mă tratau ca pe un om de vârsta lor. Îmi turnau de băut, îmi ofereau ţigări, doreau să-mi cunoască opiniile. Aveau cu toţii în jur de patruzeci de ani, erau toleranţi, relaxaţi, energici. Tenisul l-am învăţat de la Cu Silversmith. Dacă (măcar dacă!) oricare dintre perechile acelea ar fi fost părinţii mei. eram convins că i-aş fi iubit şi mai mult.

Dar oare, dacă mi-ar fi trăit părinţii, nu m-aş fi dat şi eu în vânt după libertate, ca alţi tineri? Nici la întrebarea asta n-aş putea răspunde afirmativ. Ceea ce căutau amicii mei mi se părea a fi chiar opusul libertăţii, un salt masochist spre mobilitatea socială descendenta. Ce enervant de previzibil reacţionau contemporanii, mai ales Toby şi Jo, atunci când vedeau în condiţiile mele de acasă un soi de paradis terestru: limanul împuţit al apartamentului nostru neîngrijit; destrăbălarea de a bea gin dimineaţa târziu; sora mea care fuma ca un şarpe, dar arăta trăsnet, fiindcă semăna cu Jean

---

[3] Treizeci de variaţiuni pentru harpă, scrise de J. S. Bacii pentru patronul discipolului său Johann Gottlieb Goldberg.

[4] Din bucătăria evreiască: un fel de clătite cu cartofi raşi.

[5] Celebru scandal politic din anii şaizeci, când presa a descoperii că ministrul britanic Profumo avea o amantă manipulată de comunişti.

Harlow şi se număra printre primele fete din generaţia ei care trecuse la minijupă; drama matură a mariajului cutremurat de izbituri ca de baros şi de plesnituri de bici; sadicul de Harper, fetişist al pielii, cu tatuaje roş-albastre reprezentând cocoşei ţanţoşi pe antebraţele lui tuberculare: nimeni care să mă toace la cap în legătură cu dezordinea din camera mea. cu ce haine purtam, cu ce mâncăm sau pe unde vagabondam, nimeni care să mă piseze în legătură cu temele de casă, cu viitorul meu, cu starea sănătății mele dentare sau mentale. Ce-mi mai puteam dori? Nimic, ar fi hotărât ei, decât, poate, să scap de copilita care se ţinea scai de mine.

Atât de perfectă era simetria lucrurilor care ne displăceau, încât s-a întâmplat, într-o seară de iarnă, ca Toby să fie la mine acasă, prefăcându-se că se relaxează în gheţăria abjectă a bucătăriei, unde fuma, încercând s-o impresioneze pe Jean – care, între noi fie spus, îl detesta – cu limbajul lui rupt din popor, în vreme ce eu mă aflam la el, tolănit confortabil pe sofaua Chesterfield. În faţa căminului aprins, încălzind în palme un pahar cu whisky bun din proviziile tatălui său, având sub picioarele descălţate mângâiosul covor de Buhara – pentru Toby un simbol al violului cultural – şi ascultând povestea lui Tom Langley despre un păianjen mortal de veninos şi despre moartea în chinuri a unui secretar trei abia sosit la ambasada Marii Britanii din Caracas, în timp ce de dincolo de hol o auzeam pe Brenda cântând una dintre melodiile sincopate, ritmice, ale lui Scott Joplin, care abia se redescopereau, nefiind încă reproduse până la îngreţoşare.

Înţeleg că multe din cele povestite mai sus se vor întoarce împotriva mea, că ceea ce dovedeşte o poftă normală de viaţă este urmărirea de către Toby, în condiţii imposibile, a unei frumoase femei nebune, cu mult

superioară lui, sau raitele trase de către Jo și copiii Silversmith pe străzile orașului, înţeleg că plăcerea găsită de un tânăr de şaptesprezece ani în confort şi în conversaţia celor mai mari ca el trădează un spirit mai degrabă plat; îmi dau seama totodată că, pentru a descrie perioada aceea de viaţă, am reprodus, inconştient, pe ici, pe colo, nu numai aerele de superioritate şi dispreţ ale eului meu adolescentin, ci şi discursul cam protocolar, distant, plin de meandre, ce caracteriza stilul meu de exprimare, derivat stângaci din lecturile mele proustiene superficiale și menit să anunţe lumii întregi ce mare intelectual eram.

Singurul lucru pe care-l pot invoca în apărarea ipostazei mai nevârstnice a persoanei mele este că îmi lipseau teribil părinţii, deşi pe atunci nu eram conştient de acest lucru. Trebuia să mă înconjor cu ziduri de apărare. Unul dintre ele era felul meu pompos de a fi, altul, dispreţul cultivat faţă de activitățile prietenilor. Ei puteau hoinări liberi, fiindcă se simţeau protejaţi; eu aveam nevoie de vetrele abandonate de ei.

Eram pregătit să trăiesc fără iubite, fie şi numai fiindcă mă temeam să nu mă distragă de la treabă. Presupuneam, corect, că studenţia era cea mai sigură ieşire din situaţia în care mă aflam – mă refer la faptul că împărţeam casa cu Jean şi Harper. Ca să intru la universitate, trebuia să-mi iau examenele. Munceam ca un fanatic, studiind seara câte trei, ba chiar patru ore, cu mult înainte de a fi început perioada de pregătire. O altă explicaţie a timidităţii mele era faptul că primele mişcări ale soră-mii în direcţia respectivă – întreprinse când eu aveam unsprezece ani, iar ea optsprezece şi locuiam amândoi la o mătușă – fuseseră încununate de un succes atât de zgomotos, cu o hoardă de indivizi indescriptibili ce se perindaseră prin dormitorul pe

care, chipurile, îl împărţeam (până ne-a dat mătuşa pe amândoi afară), încât intrase, pur şi simplu, frica în mine. În distribuirea proporţională a experienţei şi expertizei ce se efectuează de obicei între fraţi, Jean îşi azvârlise frumoasele-i membre – ca să parafrazez formularea lui Kafka – peste tot mapamondul meu, obliterând teritoriul marcat „sex”, încât am fost obligat să pun cap bompres spre alte orizonturi – spre insulele miniaturale numite Catul, Proust, Powis Square.

Oricum, aveam legătura mea de suflet cu Sally. În prezenţa ei mă simţeam integru şi intact, nu aveam nevoie de nimeni altcineva. Sally era palidă în obrăjori. N-o prea scotea nimeni la aer; eu. când mă întorceam de la şcoală, n-aveam chef, iar lui Jean nu-i plăcea deloc să iasă. Cel mai mult mă jucam cu Sally în camera mare. Avea stilul poruncitor al tuturor copiilor de trei anişori: „Nu de pe scaun! Şezi aici pe jos, ca mine!” Ne jucam de-a Spitalele, de-a Casele, de-a Pierduţi în Pădure, de-a Navigând spre Ţărmuri Noi. Sally turuia ca o moară stricată despre locurile pe care le străbăteam, despre motivele, metamorfozele noastre subite. „Nu mai eşti monstru, eşti rege!” Pe urmă se întâmpla să ajungă până la noi, din capătul cel mai îndepărtat al apartamentului, răcnetul de mânie al lui Harper, urmat de urletul de durere al lui Jean, iar Sally imita perfect, în miniatură, o strâmbătură de adult, o perfect proporţională încruntătură cu ridicare din umeri şi rostea, cu tonul de un melodism pur al unei voci abia deprinse cu structurile gramaticii:

— Mami şi tati. Iarăşi se prostesc.

Aşa era. Harper era gardian civil şi se prefăcea că studiază antropologia la fără frecvenţă. Jean abia împlinise douăzeci de ani când îl luase de bărbat, iar Sally avea

optsprezece luni. În anul următor, intrând în posesia moştenirii, Jean a cumpărat apartamentul şi a trăit din ce bani i-au mai rămas. Harper renunţase la slujbă şi amândoi tăiau frunza la câini toată ziulica, trăgând la măsea, certându-se. împăcându-se. Harper era predispus la violenţi Existaseră ocazii când mă uitasem la obrazul înroșit sau la buza tumefiată a surorii mele. gândindu-mă la codurile nescrise de comportare cavalerească, prin care îmi revenea obligaţia să-mi provoc cumnatul la duel, ca să-i salvez lui Jean onoarea Dar fuseseră și ocazii când, intrând în bucătărie, o găsisem pe Jean la masă, cu ţigara în gură şi cufundată în lectura unei reviste, în vreme ce Harper, gol, cu excepţia suspensorului stacojiu, cu bucile împestrițate de o jumătate de duzină de vânătăi de un roşu aprins, spăla, umil, vasele. Fusese o mare uşurare să mă recunosc depășit de situaţie şi să mă retrag în camera mare. la jocurile cu Sally care, cel puţin, erau pe înțelesul meu.

Niciodată nu voi pricepe cum de n-am ştiut, cum de nu mi-am dat seama că violenţa lui Jean şi Harper se extindea şi asupra nepoţicii melc. Faptul că, timp de douăzeci de ani, ea n-a suflat nicio vorbuliţă nimănui ne arată cât de înstrăinat de lume devine un copil care suferă. Pe vremea aceea nu ştiam că este posibil ca adulţii să-şi pună mintea cu copiii; poate că nici nu-mi doream să aflu: în curând aveam să plec şi sentimentul vinovăţiei creştea deja în mine. La sfârşitul verii, imediat după a optsprezecea aniversare a zilei mele de naştere. Harper a dispărut pentru totdeauna, iar eu mi-am luat bacalaureatul şi am fost acceptat la Oxford o lună mai târziu, ar fi trebuit să chiui de bucurie când îmi scoteam cărţile şi discurile din apartament, încărcându-le în microbuzul unui prieten: planul bienal îmi reuşise, mă descătuşasem, eram liber. Numai că întrebările persistente,

suspicioase, puse de Sally, care nu mă slăbea o secundă în du-te-vino-ul meu dintre apartament şi bordura trotuarului, sunau ca o acuzaţie de trădare: „Unde te duci? De ce pleci? Când te întorci?” Simţindu-mă evaziv, speriată de tăcerea mea îngroşată de semnificaţii, punea mereu ultima întrebare. Iar când i-a venit ideea să mă ademenească, să mă abată de la intenţia de a obţine o diplomă în istorie cu propunerea, formulată cu multă îndrăzneală şi optimism, că mai bine ne jucăm de-a Navigând spre Ţărmuri Noi. am aşezat vraful de cărţi pe podea şi am dat fuga afară, la microbuz, să stau pe scaunul de lângă şofer şi să plâng. Mi se părea că înţeleg perfect cum se simte, sau cum se va simţi curând; era aproape amiază, iar Jean nu făcuse încă ochi, după ginul şi somniferele cu care jelea plecarea lui Harper.

Aveam s-o trezesc înainte de a pleca, dar, într-un sens foarte important, Sally era independentă. Cum a şi rămas.

Nici Sally, nici Jean, nici Harper nu joacă vreun rol în povestirea ce urmează. Nu apar în ea nici familiile Langley, Nugent sau Silversmith. I-am lăsat pe toţi cu mult în urmă. Sentimentul de vinovăţie, ideea că am trădat nu-mi mai îngăduie să mă întorc la Notting Hill, nici măcar pe durata unui weekend. Oricum, n-aş putea suporta o nouă despărţire de Sally. Gândul că-i provocasem aceeaşi pierdere enormă din cauza căreia suferisem şi eu îmi făcea singurătatea şi mai disperată, aneantizându-mi bucuria de a fi student în semestrul întâi. Am devenit victima unei depresii calme, unul dintre tipii aceia neinteresanţi, practic invizibili pentru contemporanii lor, parcă excluşi de chiar legile naturii din rândul celor ce pot lega prietenii. M-am orientat spre cel mai apropiat liman, îl reperasem în partea de nord a Oxfordului şi aparţinea unui profesor-îndrumător cu maniere părinteşti şi soţiei acestuia Am strălucit în casa lor un timp, câţiva

oameni mi-au lăudat inteligenţa. Ceea ce, totuşi, n-a fost suficient ca să mă împiedice să plec. Mai întâi din Oxfordul de nord, apoi, în timpul trimestrului patru, şi de la Universitate. Mulţi ani după aceea nu m-am dezbărat de obiceiul de a abandona – case, slujbe, prieteni, iubite. Reuşeam, din când în când, să-mi atenuez sentimentul copilăresc, ireductibil, de neapartenenţă împrietenindu-mă cu părinţii vreunui coleg. Mă invitau la ei, eu renăşteam o vreme, după care îmi luam tălpăşiţa.

Jalnicei mele nebunii i-a pus capăt căsătoria cu Jenny Tremaine, survenită după împlinirea vârstei de treizeci şi cinci de ani. Abia atunci am început să exist cu adevărat Iubirea, ca să împrumut expresia Sylviei Plath, m-a mobilizat la viaţă. Am îmbrăţişat viaţa ca să n-o mai părăsesc, sau. mai degrabă, viaţa a fost cea care m-a luat în braţe. Ar fi trebuit să învăţ din experienţa trăită cu Sally că modalitatea cea mai simplă de a umple golul lăsat de pierderea unui părinte este să devii tu însuţi părinte; că pentru a-l alina pe copilul abandonat din sufletul tău nu există cale mai bună decât procrearea propriilor tăi copii, pe care să-i iubeşti, în plus, tocmai când nu mai aveam nevoie, iată că mi-am făcut rost şi de părinţi, sub formă de socri: June şi Bernard Tremaine. De un cămin, însă, nu putea fi vorba. Când i-am cunoscut, fiecare locuia în altă ţară şi abia catadicseau să-şi vorbească. June se retrăsese, cu mult înainte, pe un vârf de deal din Franţa meridională şi, curând, avea să se îmbolnăvească grav de tot Bernard mai era încă o persoană populară, care-şi distra prietenii prin restaurante. Copiii nu şi-i vedeau mai deloc. La rândul lor, Jenny şi cei doi fraţi ai ei îşi pierduseră speranţa de a mai avea relaţii normale cu părinţii.

La obiceiurile dobândite în cursul unei vieţi nu se poate renunţa pe loc. Spre exasperarea lui Jenny, am insistat

să fiu prieten cu June şi cu Bernard Datorită discuţiilor purtate cu aceştia pe parcursul câtorva ani, am descoperit că vidul afectiv, sentimentul de a nu aparţine nimănui şi de a nu avea rădăcini, care mă făcuse să sufăr între vârstele de opt şi treizeci şi şapte de ani, avusese o importantă repercusiune intelectuală: nu mă simţeam legat de nimic, nu credeam în nimic. Nu că aş fi fost Toma Necredinciosul, sau că m-aş fi înarmat cu utilul scepticism al curiozităţii raţionale, nu că aş fi fost capabil să percep şi să judec un caz din toate unghiurile de vedere; pentru mine, pur şi simplu, nu exista cauză măreaţă, nu exista principiu etern, nu identificasem nicio idee fundamentală, nici vreo entitate transcendentă a cărei existenţa să o afirm cu pasiune, convingere sau calm. June şi Bernard nu-mi semănau în această privinţă. La început fuseseră, împreună, comunişti; ulterior, căile li se despărţiseră Dar capacitatea de dăruire, pofta, credinţa nu li se erodaseră niciodată. Bernard era un entomolog talentat; toată viaţa rămăsese dependent de certitudinile şi entuziasmele limitate ale ştiinţei: comunismul din tinereţe şi l-a înlocuit cu treizeci de ani de militantism devotat, în slujba feluritelor reforme sociale sau politice. June îl descoperise pe Dumnezeu în 1946, când avusese o ciocnire cu Răul, întruchipat de doi dulăi. (Pentru Bernard, această interpretare a faptelor era atât de jenantă, încât refuza s-o comenteze.) Un principiu malign, o forţă manifestată în domeniul relaţiilor umane, care, periodic, înaintează, domină şi distruge vieţile indivizilor sau ale naţiunilor, iar apoi se retrage să pândească o nouă ocazie; de aici nu era decât un pas până la un spirit rival luminos, benign şi atotputernic, domiciliat în noi şi accesibil tuturor; poate nu un pas, ci o recunoaştere simultană. Oricum, considerând că ambele principii erau incompatibile cu politica materialistă

căreia i se dedicase, June demisionase din Partid. N-am idee dacă ar trebui să privim câinii negri ai lui June ca pe un simbol încărcat de semnificaţii, ca pe o figură de stil izbutită, ca pe o dovadă a credulităţii ei sau ca manifestare a unei puteri existente cu adevărat Am înglobat în amintirile de faţă şi câteva momente din viaţa mea proprie – întâmplate la Berlin, Majdanek, Les Salces şi St Maurice de Navacelles – care se pretează şi tipurilor de interpretare practicate de Bernard şi de June. Raţional şi mistic, savant şi intuiţionist, comisar şi yoghin, partizan şi renegat – Bernard şi June reprezintă extremităţile, polii gemeni uniţi de o axă alunecoasă, pe care propria-mi necredinţă se dă de-a berbeleacul şi nu cunoaşte odihna.

Conversaţiile cu Bernard mi-au dat mereu sentimentul că din viziunea lui asupra lumii lipseşte un element şi că June era cea care deţinea cheia secretelor. Siguranţa scepticismului său, ateismul lui invincibil mă puneau în gardă; aroganţa depășea orice măsură; prea multe lucruri erau omise, prea multe tăgăduite, în discuţiile cu June, mă pomeneam gândind exact ca Bernard; mă simţeam sufocat de profesiunile ei de credinţă, enervat de prezumpţia neformulată a tuturor credincioşilor că ei sunt buni de vreme ce cred în ceea ce cred, că religiozitatea înseamnă virtute şi că, prin extrapolare, necredinţa este nedemnă sau, în cel mai bun caz, vrednică de milă.

Argumentul că gândirea raţională şi revelaţia spirituală sunt domenii diferite şi că opoziţia dintre ele este concepută fals nu mi-ar servi la nimic. Bernard şi June mi-au împărtăşit adesea idei ce n-ar putea sta nicicum alături. Bunăoară, Bernard era convins că relaţiile umane, destinele, nu cunosc altă direcţie, altă paradigmă decât pe cele impuse de mintea omului. June nu accepta una ca asta: pentru ea,

viaţa avea un scop şi interesul nostru era să ne dedicăm cu trup şi suflet ţelului respectiv. Nu-mi este de niciun ajutor nici să susţin că ambele concepţii sunt corecte. A crede orice, a fi neselectiv, este acelaşi lucru, după mine, cu a nu crede în absolut nimic. Eu unul nu ştiu dacă, la acest sfârşit de mileniu, civilizaţia noastră este blestemată de prea multă sau de prea puţină credinţă, dacă problemele sunt provocate de cei de teapa lui Bernard şi June, sau de oameni ca mine. Mi-aş denatura, însă. experienţa personală dacă nu m-aş declara convins că iubirea are puterea de a transforma şi reabilita o viaţă. Dedic aceste memorii soţiei mele, Jenny, şi nepoţicii mele, Sally, care suferă în continuare din cauza copilăriei ei. Sper să descopere şi ea iubirea

Am pătruns, aşadar, prin căsătorie, într-o familie divizată în care, de dragul auto-conservării, odraslele se văzuseră silite să întoarcă, într-o oarecare măsură, spatele părinţilor. Tendinţa mea de a juca rolul puiului de cuc le-a produs lui Jenny şi fraţilor ei unele neplăceri pentru care îi rog să mă ierte. Scriind, mi-am luat unele libertăţi, cea mai flagrantă dintre ele fiind reproducerea unor dialoguri ce ar fi trebuit să rămână confidenţiale. Pe de altă parte, ocaziile când i-am prevenit pe ceilalţi – sau chiar pe mine însumi – că „am un interes profesional" au fost atât de rare, încât unele indiscreţii au devenit absolut necesare. Sper doar că strigoiul lui June – şi al lui Bernard, dacă, în pofida convingerilor sale, mai bântuie pe undeva conştiinţa lui esenţializată – mă va ierta.

Partea întâi: WILTSHIRE

Fotografia înrămată păstrată de June pe noptiera cu dulăpior de lângă pat se afla acolo ca să-i amintească, în aceeaşi măsură în care-i informa pe musafiri, de fata drăguţă de altă dată, a cărei mutrişoară – spre deosebire de a soţului

ei – nu indică nicidecum direcţia în care avea s-o apuce proprietara. Instantaneul datează din 1946, fiind făcut la o zi sau două după nuntă şi cu o săptămână înainte de plecarea în Italia şi Franţa, unde şi-au petrecut luna de miere. Tânăra pereche stă, braţ la braţ, lângă balustrada de la intrarea principală de la British Museum. Poate că se aflau în pauza de prânz – amândoi aveau serviciul prin apropiere şi nu li se permisese să-şi ia concediu decât cu câteva zile înainte de data începerii călătoriei. Se înclină uşor unul spre celălalt, dintr-o bizară teamă că marginile nu le vor intra în cadru. Zâmbesc spre aparat cu neprefăcută încântare. Imaginea lui Bernard este inconfundabilă. Avea pe atunci, ca totdeauna, înălţimea de un metru optzeci şi şapte, mâini şi picioare exagerat de mari, maxilarul neobişnuit de proeminent, trădând o fire veselă, urechi cât toartele de ulcior, cărora tunsoarea pseudo-militară le dădea o înfăţişare şi mai caraghioasă. Cei patruzeci şi trei de ani care s-au scurs n-au produs decât stricăciuni previzibile, şi acelea marginale: părul rărit, sprâncenele mai stufoase, pielea mai pergamentoasă – dar esenţa bărbatului, extraordinara lui înfăţişare, a rămas cea a uriaşului neîndemânatic şi radios din 1946 şi în 1989, când m-a rugat să-l însoţesc la Berlin.

Prin contrast, chipul lui June s-a îndepărtat de linia trasată, în aceeaşi măsură în care i-a deviat de la ea viaţa, şi abia dacă mai poţi recunoaşte în fotografie faţa zbârcită care se încreţeşte, benign, într-un surâs de bun-venit când intri în camera ei. Femeia de douăzeci şi cinci de ani are obrazul rotund şi dulce, luminat de un zâmbet vesel. Permanentul făcut cu ocazia plecării este prea rigid, prea ostentativ şi nu-i stă deloc bine. Soarele de primăvară îi luminează şuviţele desprinse deja din el. Poartă o jachetă sport, cu umeri înalţi, şi o fustă plisată asortată – timida extravaganţă

vestimentară pe care o asociem, de obicei, cu Noua Modă postbelică. Bluza albă are un decolteu larg în formă de V. Îndrăzneţ mulat pe clivajul dintre sâni. Gulerul este răsfrânt peste jachetă, pentru a-i da înfăţişarea degajată, de trandafir englezesc proaspăt, de pe afişele cu Fetele Pământului[6]

Din 1938 fusese membra Clubului Socialist de Ciclism din A mersham. Cu un braţ îşi ţine poşeta lipită de corp; celălalt e petrecut pe sub braţul bărbatului. Se reazemă de el, iar capul nu-i ajunge nici până la umărul lui.

La ora aceasta, fotografia atârnă în bucătăria casei noastre din Languedoc. Am studiat-o atent de multe ori, mai ales în clipele de singurătate. Jenny, soţia mea, fiica lui June, mă bănuieşte că aş fi acaparator din fire, iar faptul că mă fascinează părinţii ei o enervează. Emanciparea de ei i-a consumat o mare parte din viaţă şi are dreptate să se teamă că interesul meu ar putea s-o tragă înapoi. Eu îmi vâr nasul în fotografie, străduindu-mă să întrezăresc viaţa viitoare, chipul care avea să fie, determinarea care a urmat gestului de un curaj singular. Surâsul voios a provocat o mică încreţitură a pielii pe fruntea netedă, exact deasupra spaţiului dintre sprâncene. Mai târziu în viaţă, aceasta avea să devină trăsătura dominantă a unei feţe adânc brăzdate de riduri: un şanţ vertical profund, care, pornind de la rădăcina nasului, îi împărţea fruntea în două. Poate că duritatea din spatele zâmbetului nu există decât în imaginaţia mea: o văd îngropată în conturul maxilarului, o fermitate, o fixitate a opiniei, un optimism fundamentat ştiinţific referitor la viitor: poza a fost făcută în dimineaţa când June şi Bernard au semnat adeziunile la Partidul Comunist al Marii Britanii,

---

[6] „Land Giiis" - detaşamente de femei înrolate voluntar pentru a presta diferite munci în sprijinul efortului de război, inclusiv în agricultură

la sediul principal al acestuia din Gratton Street, şi-au abandonat slujbele şi sunt liberi să-şi declare convingerile, fluctuante pe tot parcursul desfăşurării războiului. Tocmai acum, când pe mulţi îi roade îndoiala – după neputinţa Partidului de a hotărî ce a fost războiul: nobila cauză a luptei de eliberare de sub jugul fascist, sau o prădalnică agresiune imperialistă? – şi unii renunţă la calitatea de membru, June şi Bernard şi-au luat inima în dinţi. Dincolo de nădejdea că vor trăi într-o lume dreaptă, raţională, fără războaie şi exploatare, ei au sentimentul că înscrierea în Partid le deschide accesul la tot ceea ce este tineresc, vioi, inteligent şi îndrăzneţ. Vor traversa în curând Marea Manecii, spre haosul Europei de Nord, unde au fost sfătuiţi să nu se ducă. Sunt hotărâţi să-şi pună la încercare noile libertăţi, personală şi geografică. De la Calais, se vor îndrepta spre Sud, spre primăvara mediteraneeană. Lumea recreată se bucură de pace, fascismul este dovada irefutabilă a crizei finale a capitalismului, se apropie revoluţia non-violentă, iar ei sunt tineri, proaspăt căsătoriţi şi îndrăgostiţi.

Bernard s-a încăpăţânat să rămână membru de partid, îndurând destule neplăceri, până la invazia sovietică a Ungariei din 1956. În acel moment a chibzuit că ar fi trebuit să demisioneze demult. Schimbarea orientării sale era rezultatul unei logici bine argumentate, al unei deziluzii căreia-i căzuse pradă o generaţie întreagă. June, însă, n-a rămas în Partid decât câteva luni, până la confruntarea din timpul lunii de miere de la care şi-au luat titlul aceste însemnări, iar în cazul ei s-a petrecut o transformare profundă, o adevărată metempsihoză, cartografiată prin modificările trăsăturilor fiziologice. Cum a putut o faţă rotundă să devină alungită? Poate fi viaţa, nu genele, răspunzătoare de faptul că încreţitura de deasupra

sprâncenelor împinse în sus de zâmbet a prins rădăcini, devenind arborele de riduri răspândite până la rădăcina părului? La bătrâneţe, părinţii ei nu avuseseră semne particulare atât de stranii, înspre sfârşitul vieţii, cam atunci când a fost internată la azil, chipul ei ar fi suportat comparaţie cu al lui Auden[7]

la bătrâneţe. Poate că anii de soare mediteraneean i-au tăbăcit şi încreţit pielea, iar anii de solitudine şi meditaţie i-au destins mai întâi trăsăturile, iar apoi le-au silit să se plieze una peste alta. Nasul i s-a lungit odată cu faţa, bărbia i-a urmat exemplul, dar apoi parcă s-a răzgândit şi a vrut să se întoarcă de unde pornise, curbându-se în afară. Când stătea nemişcată, faţa căpăta un aspect dăltuit, sepulcral, ca al unei statui, ca al unei măşti cioplite de un şaman pentru a ţine la respect spiritele rele.

Poate că ultima afirmaţie conţine un grăunte de adevăr simplu. E posibil ca June să-şi fi cultivai un asemenea chip anume ca să fie perfect potrivit cu convingerea interioară că fusese atacată şi supusă unei încercări de o întrupare simbolică a Răului. „Ba nu, nerodule, o ajd corectându-mă. Nu simbolică. Literală, concretă, adevărată. Doar ştii că era cât pe-aici să mă omoare!”

Nu ştiu dacă lucrurile au stat chiar aşa, dar memoria a reţinut că puţinele vizite pe care i le-am făcut la azilul de bătrâni, în primăvara şi vara lui 1987, au fost în zile ploioase şi cu mult vânt. Se prea poate ca o singură zi să fi avut aceste caracteristici şi să se fi dilatat în amintire, suprapunându-se peste celelalte, îmi amintesc că intram de fiecare dată în cămin – un vechi conac de ţară construit în plină epocă victoriană – venind în fugă de la parcarea amplasată prea

---

[7] Wystan Hugh Auden (1907-l973). poet englez care a trăit în Statele Unite.

departe, în dreptul fostelor grajduri. Castanii se cutremurau de vântul ce vâjâia prin coroanele lor, iarba necosită era turtită la pământ, cu partea argintie a firelor în sus. îmi trăsesem vestonul peste cap şi eram ud şi înfierbântat de ciudă că şi vara asta este o dezamăgire. M-am oprit în holul de la intrare, să-mi trag sufletul şi să mi se mai ostoiască mânia. Oare numai ploaia o stârnise? Revederea cu June îmi făcea plăcere, dar locul unde avea loc era insuportabil. Oboseala degajată de ambianţă îmi umplea oasele cu plumb. Mă simţeam turtit, din toate părţile, de lambriurile din imitaţie de stejar, iar covorul, cu învârtejirile lui cinetice de roşu şi galben păstos, se ridica să-mi insulte ochii şi să-mi facă respiraţia anevoioasă, în aerul nemişcat, conservat de un sistem de uşi reglementare antiincendiu şi arareori primenit, pluteau în suspensie izuri osmotizate de trupuri omeneşti, haine, parfumuri, mâncăruri gătite. Lipsa oxigenului mă făcea să casc; aveam oare suficientă energie pentru vizită? Aş fi putut trece uşor pe lângă ghişeul gol al recepţiei şi să mă plimb pe coridoarele pustii până găseam o cameră liberă, cu patul aşternut. M-aş fi strecurat între cearşafurile instituţiei. Formalităţile de internare puteau fi încheiate mai târziu, după ce voi fi fost trezit, să-mi iau cina servită pe un cărucior cu roţi de cauciuc. Mai târziu, un sedativ şi iarăşi somn. Aşa ar fi trecut anii…

La acest gând, un mic tremur de panică mă trase jos din nori, la treburile mele. Am străbătut holul până la recepţie şi, cu palma, am lovit butonul soneriei. O altă falsitate stilistică, soneria asta străveche. Se urmărea să se creeze atmosfera unui refugiu campestru; de obţinut, se obţinea senzaţia că te afli într-o pensiune supradimensionată, dintre cele în care „barul” nu-i decât un dulap încuiat din sufragerie, deschis abia la şapte seara, timp

de o oră. În spatele decorurilor divergente se afla realitatea însăşi – un rentabil azil de bătrâni, specializat – fără a avea sănătosul orgoliu de a o recunoaşte în reclame – în îngrijirea bolnavilor fără speranţă.

O clauză complicată, tipărită cu litere minuscule în poliţă, precum şi surprinzătoarea severitate a companiei de asigurări, o privaseră pe June de tipul de adăpostul dorit. Toate cele legate de întoarcerea ei în Anglia, acum câţiva ani, fuseseră complicate şi deprimante. Bunăoară, întortocheata cale prin care ajunseserăm la confirmarea finală – cu multe răsturnări ale opiniilor specialiştilor pe parcurs – că suferea de o boală incurabilă; dezolarea lui Bernard; transportul lucrurilor ei din Franţa şi descotorosirea de obiectele inutile; problemele financiare, cele ridicate de lichidarea proprietăţii, de găsirea unei locuinţe; procesul intentat companiei de asigurări, la care a trebuit să renunţăm; greutatea cu care se vânduse apartamentul lui June din Londra; lungile călătorii cu automobilul în nord, până la reşedinţa unui individ şters, bătrânicios, cu reputaţia de a avea mâini ce te vindecau miraculos. June l-a insultat şi n-a lipsit mult s-o plesnească peste faţă cu aceleaşi mâini tămăduitoare. Primul an al căsniciei noastre s-a consumat în negura aceasta densă. Jenny şi cu mine, la fel ca fraţii ei şi ca prietenii lui Bernard şi ai lui June, am fost antrenaţi în vâltoare, în acea frenetică risipă de energie nervoasă pe care o socoteam – greşit – eficienţă. Abia în 1983, când Jenny l-a adus pe lume pe Alexander, primul nostru copil, am reuşit, Jenny şi cu mine, să ne venim în fire.

Recepţionerul apăru şi-mi dădu cartea de oaspeţi la semnat. Trecuseră cinci ani şi June continua să trăiască. Ar fi putut locui în apartamentul de pe Tottenham Court Road. N-ar fi fost rău să fi rămas în Franţa, îi trebuia, cum

remarcase Bernard, la fel de mult timp ca să moară ca oricărei alte ființe. Numai că apartamentul fusese înstrăinat, clauzele contractului fuseseră îndeplinite, iar spațiul pe care și-l crease în jur în timpul vieții se micșorase considerabil, umplut fiind prin vrednicele noastre eforturi. Hotărâse să trăiască în acest azil, unde personalul medical și pacienții ce-și așteptau moartea își găseau de-a valma consolarea în reviste ilustrate și în concursuri televizate sau telenovele a căror coloană sonoră reverbera de pe pereții lucitori, lipsiți de tablouri sau de rafturi de cărți, ai sălii de recreație. Freneticele noastre eforturi de a rezolva totul nu fuseseră decât o evaziune. Nimeni nu dorise să privească oribilul adevăr în față. Nimeni, în afară de June. După întoarcerea din Franța, până a nu fi găsit azilul, se mutase la Bernard, lucrând la cartea pe care nădăjduia s-o isprăvească. Practicase, fără îndoială, și meditațiile descrise în broșura ei populară, Zece meditații, îi convenise să ne lase pe noi să ne dăm peste cap ca să rezolvăm treburile practice. Când s-a scurs din ea vitalitatea, cu mult mai încet decât pronosticaseră somitățile medicale, a fost tot atât de mulțumită să se declare unica răspunzătoare de mutarea ei la Căminul de bătrâni de la Chestnut Reach. Niciodată nu și-a exprimat dorința de a pleca de acolo, de a reveni în lume. Sustiea că viața îi fusese salutar simplificată, că-i convenea izolarea într-un imobil plin de telespectatori, ba chiar îi făcea bine. În plus, așa-i fusese scris.

În ciuda spuselor lui Bernard, acum, în 1987, June se stingea. Anul acesta dormise mult mai mult în timpul zilei. Chiar dacă pretindea că lucrurile stau altfel, nu mai scria decât în carnetele de însemnări, și în ele foarte puțin. Nu se mai plimba pe poteca năpădită de bălării ce ducea, prin pădure, în sat. împlinise șaizeci și șapte de ani. Eu însumi, la

patruzeci, ajunsesem la vârsta când omul poate percepe diferitele etape ale vieţii ce i-a mai rămas de trăit. Existase un timp când socotisem că nu-i nicio tragedie să te îmbolnăveşti şi să mori spre şaptezeci de ani, că, în orice caz, nu merita să te împotriveşti sau să te plângi. Eşti bătrân, prin urmare mori. Abia acum începeam să înţeleg că te cramponezi de fiecare vârstă – patruzeci, şaizeci, optzeci de ani – până când nu mai ai încotro şi te dai bătut; de asemenea, că şaizeci şi şapte de ani poate fi prea devreme pentru mutarea finală. June mai avea multe de făcut. Arătase bine ca doamnă în etate în sudul Franţei, cu faţa ei de statuie din Insula Paştelui sub borul pălăriei de pai, cu autoritatea firească a mersului solemn cu care-şi făcea inspecţiile în grădină, seara devreme, cu moţăielile scurte de după-amiază, în ton cu obiceiul locului.

Călcând pe covorul învârtejit, de culoarea fierii, care se întindea şi dincolo de hol, pe sub uşa de incendiu din sticlă întărită cu plasă de sârmă, pe toată lungimea coridorului, acoperind fiecare centimetru de spaţiu public, m-am gândit din nou cât de mult mă supăra ideea că June este pe moarte. Mă împotriveam acestei realităţi, n-o puteam accepta. June era mama mea adoptivă, cea care-mi fusese dăruită de iubirea mea pentru Jenny, de convenţiile căsătoriei şi de soartă, ca o recompensă primită cu o întârziere de treizeci şi doi de ani.

Mai bine de doi ani, venisem singur în vizitele mele nu prea dese. Pentru Jenny şi mama ei, orice interval de douăzeci de minute petrecut trăncănind pe marginea patului reprezenta un efort serios, încet, mult prea încet, după cum avea să se dovedească, din conversaţiile mele cu June se desprinsese ideea că aş fi putut să redactez un eseu biografic. Proiectul s-a dovedit stânjenitor pentru restul

familiei. Unul dintre fraţii lui Jenny a încercat să mă sfătuiască să renunţ. Eram bănuit că doresc să-i ameninţ cu un armistiţiu cvasi-inacceptabil, zgândărind animozităţi uitate. Copiii nu izbuteau să priceapă cum un subiect atât de plictisitor de familiar ca deosebirile dintre părinţii lor putea stârni fascinaţia S-au alarmat degeaba.

Conform legilor imprevizibilului, care ne guvernează viaţa zilnică, s-a dovedit că numai în cursul a două vizite, spre final, aveam să reuşesc s-o fac pe June să vorbească organizat despre trecut şi că de la bun început eu şi ea avuseserăm idei contradictorii despre ceea ce trebuia să constituie adevăratul subiect al schiţei mele biografice.

În punga de cumpărături pe care i-o aduceam, alături de fructele de litchi[8]

proaspete, din piaţa Soho, de cerneala neagră Montblanc, de volumul din jurnalul lui Boswell[9]

pe 1762-1763, de cafeaua braziliană şi de o jumătate de duzină de tablete de ciocolată din cea mai scumpă, se afla şi carnetul meu de însemnări. Nici nu voia să audă de un magnetofon. Presupun că dorea să se ştie liberă să-l batjocorească după cum îi venea la gură pe Bernard, cel care îi stârnea, în egală măsură, dragostea şi iritarea. De obicei Bernard mă suna, când ştia că o vizitasem pe June. „Băiete dragă, în ce stare mentală ai găsit-o?” Care va să zică, îl interesa să afle dacă adusese vorba despre el, şi în ce termeni. Cât despre mine, îmi convenea la rându-mi să nu stochez în birou zeci de cutii cu bandă de magnetofon, debordând de dovezile compromiţătoare ale flirturilor

---

8 Fructe originare din China, sferice. CLI coaja tare, miezul ca jeleul. dulce-acrişor, şi un singur sâmbure.

9 James Boswell (1740-l795), autor scoţian, biograful lui Samuel Johnson şi remarcabil autor de jurnale personale.

ocazionale în care se complăcuse June. Spre exemplu, cu mult înainte de a mi se înşuruba în cap ideea de a scrie o biografie, ea mă înmărmurise odată anunţând, cu o voce coborâtă brusc până la şoaptă, ca şi cum asta ar fi explicat toate imperfecţiunile soţului ei, că Bernard „poartă o mărime mică la penis”. Nu eram dispus să-i interpretez literal spusele. La data respectivă era supărată pe Bernard şi, în plus, eram convins că nici nu mai văzuse vreun alt penis vreodată. Ceea ce mă izbise fusese exprimarea ideii, sugerând că numai încăpăţânarea soţului îl împiedicase să comande o sculă mai voluminoasă de la furnizorii săi obişnuiţi din Jermyn Street. O asemenea remarcă putea fi stenografiată, încifrat, într-un carneţel. Pe bandă magnetică, ar fi fost o dovadă clară a trădării, deci ar fi trebuit păstrată într-un sertar încuiat.

Ca pentru a sublinia distanţa dintre ea şi „ceilalţi locatari”, odaia lui June se afla chiar la capătul coridorului. Apropiindu-mă, am încetinit pasul, îmi venea greu să cred că o voi găsi acolo, în spatele unei uşi standard de placaj. Locul ce i se cuvenea era cel unde o văzusem prima oară, printre tufele de lavandă şi buxuşii proprietăţii ei, la hotarul cu natura sălbatică. Am ciocănit uşor, cu unghia, în uşă. Nu i-ar fi plăcut să cred că o surprinsesem moţăind. Prefera să fie descoperită înconjurată de cărţile ei. Am bătut ceva mai tare. S-a auzit o mişcare, un murmur, scârţâitul unor arcuri de somieră. A treia bătaie. O pauză, dregerea unui glas, încă o pauză, apoi m-a poftit să intru. Când am trecut pragul, tocmai se ridica în capul oaselor pe pat. M-a privit cu gura căscată, nerecunoscându-mă. Părul îi era o masă încâlcită. O dezgropasem dintr-un somn abisal, cufundat, la rândul lui, în boală M-am gândit că ar fi bine s-o las să se adune, dar era prea târziu, în puţinele secunde care-mi erau necesare ca să

mă apropii încet. şi să pun jos punga, trebuia să-şi reconstituie întreaga existenţă, cine era şi unde se afla, cum şi de ce ajunsese în odăiţa asta cu pereţii albi. Abia după ce va dispune de toate informaţiile îşi va putea aminti de mine. Dincolo de fereastră, dornic să-i sufle, un castan sălbatic dădea de zor din ramuri. Poate că nu reuşea decât s-o zăpăcească şi mai abitir, fiindcă astăzi îşi venea în fire mult mai lent. Pe pat erau împrăştiate nişte cărţi şi câteva foi albe de hârtie. Vlăguită, a încercat să facă ordine, ca să câştige timp.

— June, sunt Jeremy. Te rog să mă ierţi, am ajuns mai devreme decât îmi propusesem.

Brusc, totul căpătă înţeles pentru ea, dar îşi mască înţelegerea cu o răbufnire neconvingătoare de arţag.

— Da, naiba s-o ia, chiar tu eşti. Încercam să-mi aduc aminte ce dracu' voiam să scriu.

Nici măcar nu se străduia să pară convingătoare. Vedeam amândoi că nu avea nimic de scris în mână.

— Poate ar fi mai bine să revin peste zece minute?

— Lasă prostiile. Oricum, am pierdut ideea. Tot era o idioţenie. Stai jos. Ce mi-ai adus? N-ai uitat de cerneală?

În vreme ce-mi trăgeam un scaun, şi-a permis să dea cale liberă zâmbetului pe care şi-l reprimase. Faţa i se încreţi complex, ca o amprentă digitală, când buzele întinse împinseră pe obraji linii paralele spiralate, care, încercuindu-i ochii, se extinseră, rotunde, şi spre tâmple, în mijlocul frunţii, trunchiul arborelui de riduri se adânci, devenind o brazdă.

Am scos la iveală cumpărăturile, iar ea le examina pe rând, cu câte o remarcă descriptivă sau o întrebare ce nu necesita răspuns.

— De ce-or fi elveţienii, dintre toate naţiile, cei mai

priceputţt la ciocolată? De unde Dumnezeu mi se trage pofta asta nemăsurată de litchil Doar nu crezi că aş putea fi gravidă?

Micile mesaje materiale ale lumii de afară nu o întristau. Excluderea ei din acea lume era completă şi, din cât îmi clădeam seama, neregretată. Ca o ţară pe care o părăsise pentru vecie şi pentru care nu mai nutrea decât o vie curiozitate, asezonată cu duioşie. Nu pricepeam cum de se resemna să trăiască fără atâtea lucruri, să se complacă în trista monotonie de la azil: legumele fierte fără milă, bătrânii ce cloncăneau, nemulţumiţi, toată ziua, aviditatea tâmpă cu care se uitau cu toţii la televizor. După câteva zile de viaţa fără perspective, ca asta, eu aş fi panicat, aş fi urzit neîncetat planuri de evadare. Trebuie spus, totuşi, că resemnarea ei aproape senină îmi uşura misiunea de a o vizita. Nu mă simţeam vinovat dacă plecam mai devreme, nici măcar dacă îmi amânam venirea îşi transmutase independenţa între hotarele patului, unde citea, scria, medita, picotea De un singur lucru mai avea nevoie: să fie luată în serios.

La Chestnut Reach, a fi luat în serios nu era atât de simplu pe cât pare, aşa că i-au trebuit câteva luni eu să le convingă pe infirmiere şi pe îngrijitoare. O bătălie pe care o socotisem pierdută din start: toată puterea profesională a castei medicale se bazează pe condescendenţă. June a învins tocmai fiindcă nu şi-a ieşit niciodată din fire şi a devenit copilul care doreau ei să fie. Era calmă. Când o soră i-a intrat în cameră fără să bată la uşă – am fost martor – adresându-i-se, cu vocea cântătoare, la persoana întâi plural, June a înfruntat privirea tinerei femei cu o tăcere din care iradia iertarea, în primele zile, fusese catalogată drept un pacient dificil. Chiar se agitase ideea că Chestnut Reach nu va putea rămâne sălaşul ei. Jenny şi fraţii veniseră şi se

sfătuiseră cu directorul. June refuzase să participe la discuţie. Nu avea nicio intenţie să se mute. Siguranţa ei era fermă, liniştită, produs al obişnuinţei de a gândi cu propriul ei cap, ani de zile. Primul pe care îl determinase să treacă de partea ei fusese doctorul personal. Acesta, de cum îşi dăduse seama că nu stă de vorbă cu un babalâc fără circumvoluţiuni, începuse să discute cu ea probleme nemedicale – mai ales despre florile de câmp, pasiunea amândurora, domeniu în care June era expertă. Nu peste mult timp, doctorul începuse să i se confeseze în probleme conjugale. Atitudinea personalului faţă de June se schimbase şi ea – într-atât este de puternică organizarea ierarhică a instituţiilor medicale.

Pentru mine, victoria ei reprezentase triumful tacticii, al gândirii prospective; izbândise fiindcă ştiuse să-şi ascundă iritarea. Dar, când am felicitat-o, mi-a spus că nu era vorba de nicio. tactică, ci de o atitudine mentală, învăţată cu mult înainte din Concepţia Tao de Lao Tzi[10]

Cartea aceasta mi-a fost recomandată de June în mai multe rânduri, dar, ori de câte ori am frunzărit-o, m-au înfuriat paradoxurile îngâmfate pe care le conţine: ca să-ţi atingi ţelul, apuc-o în direcţia opusă. De data asta, a pus mâna pe volum şi mi-a citat din el:

— „Cerurile excelează în biruinţă, deşi nu combat”.

— Exact lucrul la care mă aşteptam, am zis.

— Sst! Ascultă: „Dintre două tabere ce se înfruntă cu armele, cea pătrunsă de jale va învinge”.

— June, cu cât îmi citezi mai mult, cu atât înţeleg mai puţin.

— Nu-i rău. Mai am şansa să fac din tine un înţelept

---

[10] Filosof chinez din secolul VI î. e. n., fondatorul Taoismului, care exaltă simplitatea şi armonizarea vieţii omeneşti cu mersul naturii.

După ce s-a convins că i-am adus exact ceea ce comandase, am pus cumpărăturile deoparte, cu excepţia cernelii, pe care a aşezat-o pe noptieră. Stiloul greu, colile de scris de un alb cenușiu și cerneala neagră erau ultimele memento-uri vizibile ale vieţii ei anterioare. Toate celelalte, delicatesele cu care se răsfăţa, hainele, stăteau ascunse privirii, în locuri speciale. Studioul ei de la bergerie – cu vedere în josul văii, spre apus, către St. Privat –, deşi de cinci ori mai spaţios decât odăiţa de aici, abia dacă-i putuse cuprinde toate cărţile şi manuscrisele; din el intrai în bucătăria uriaşă, cu jambons de montagne atârnate de grindă, cu damigene de ulei de măsline pe podeaua de piatră şi cu scorpioni ascunşi uneori prin dulapuri; camera de zi, care ocupa tot hambarul vechi unde se strângeau cândva o sută de localnici, după o vânătoare de mistreţi; dormitorul, cu patul cu baldachin și vitralii la ușile-ferestre; camerele de oaspeţi, în spaţiul cărora, cu trecerea anilor, s-au revărsat și s-au îngrămădit nenumăratele ei lucruri; încăperea în care punea flori la presat; ghereta cu unelte de grădinărit din livada de măslini și migdali și, lângă ea, coteţul găinilor, arătând ca un porumbar în miniatură – toate acestea comprimate acum, reduse la un singur dulap de bibliotecă, o comodă înaltă cu haine niciodată purtate, un cufăr de pachebot în care n-avea nimeni voie să se uite şi un minuscul frigider.

În vreme ce desfăceam fructele din hârtia de mătase, le spălam la chiuvetă și le puneam în frigider, împreună cu ciocolata, găsind și loc, locul potrivit, pentru cafea, îi transmiteam lui June mesajele de la Jenny, cuvintele de iubire trimise de copiii ei. Se interesă de Bernard, dar pe acesta nu-I întâlnisem de la ultima vizită, își aranja părul cu degetele și-și potrivi pernele în jur. Întors la scaunul de lângă pat, m-am pomenit admirând din nou fotografia

înrămată de pe noptiera-dulăpior. Şi eu m-aş fi putut îndrăgosti de frumoasa aceea cu fata rotundă, de părul exagerat de lins, de zâmbetul încântat, şăgalnic, cu care parcă răzuia bicepşii bărbatului iubit. Ceea ce te atrăgea era inocenţa – nu numai a femeii, sau a perechii, ci a timpului însuşi. Până şi umărul şi capul, voalate, ale unui trecător necunoscut, îmbrăcat în costum, degajau o impresie de naivitate, de neimplicare, ca şi automobilul mare, cu faruri bulbucate, parcat pe o stradă de o pustietate premodernă. Timpul şi inocenţa lui! Zece milioane de morţi, Europa acoperită de ruine, lagărele de exterminare o ştire încă exploatabilă, nedevenite încă un simplu punct de referinţă pentru depravarea rasei umane, însăşi arta fotografică generează iluzia inocenţei. Ironia narativităţii îngheţate conferă subiectelor o aparentă inconştienţă, o necunoaştere la faptului că sunt supuse transformărilor şi morţii. Inocenţa lor se raportează la viitor. După trecerea a cincizeci de ani îi privim cu o cunoaştere dumnezeiască a modului cum au evoluat, până la urmă – cu cine s-au căsătorit, data decesului – fără să ne gândim că, într-o bună zi, cineva va contempla, tot aşa, vreo fotografie de-a noastră.

June îmi urmărise privirea, întinzând mâna după carnet şi pix, mă simţeam cu musca pe căciulă, de parcă aş fi comis o fraudă. Căzusem de acord că-i voi repovesti, în scris, viaţa, în mod cu totul rezonabil, ea se gândise la o biografie, şi exact asta fusese intenţia mea originală. Dar, o dată începută, lucrarea începuse să-şi asume o altă formă: nu era o biografie tradiţională, nici măcar o amintire, ci mai degrabă o divagaţie; June deţinea o poziţie centrală, dar scrierea n-avea să se ocupe numai de ea.

Data trecută, instantaneul de pe noptieră îmi servise drept un bun punct de plecare. Acum, aşteptând să încep, mă

urmărea cum mă uit la fotografie, îşi proptise cotul pe diafragmă, iar arătătorul i se odihnea pe curba alungită a bărbiei, întrebarea pe care aş fi vrut cu adevărat să i-o pun era: Cum ai reuşit să ajungi de la chipul ăla la ăsta, cum ţi-ai câştigat înfăţişarea asta formidabilă – să fie de vină viaţa? Dumnezeule, ce schimbare!

În loc de asta am rostit, nedezlipindu-mi ochii de pe fotografie:

— Aş zice că viaţa lui Bernard a fost o progresie constantă, construită pe ceea ce posedă, pe când a ta pare să fi fost o îndelungată metamorfoză…

Din nefericire, June îmi interpretă vorbele ca pe o întrebare despre Bernard.

— Ştii despre ce-a dorit să discute cu mine luna trecută, când m-a vizitat? Despre eurocomunism! în săptămâna precedentă făcuse cunoştinţă cu o delegaţie de italieni. Escroci bine hrăniţi, în costume de lux, benchetuind pe cheltuiala maselor. Iar mie mi-a declarat că i-au redat optimismul! (Făcu un semn cu capul înspre fotografie.) Jeremy era pur şi simplu entuziasmat. Cum eram amândoi în tinereţe. Progresie e un cuvânt prea blând. Stază, aş zice. Stagnare.

Ştia foarte bine că rostea o inexactitate. Bernard ieşise de câţiva ani buni din Partid, fusese membru al Parlamentului din partea laburiştilor, era un om al Puterii, un membru al aripii mai liberale, cu activitate în comisiile guvernamentale pentru radiodifuziune, mediu, pornografie. Adevărata obiecţie a lui June faţă de Bernard era legată de raţionalismul lui. În subiectul acesta, însă, nu doream să intru deocamdată. Aşteptam răspunsul la întrebarea mea, cea nerostită. Ca atare, mă prefăceam că sunt de acord.

— Da, e greu de imaginat că o chestiune ca asta te mai

poate înflăcăra acum.

Își dădu capul pe spate și închise ochii – semn că avea să zăbovească îndelung asupra problemei. Pe care o discutaserăm deja, și nu o singură dată: cum și de ce intervenise o cotitură în cursul vieţii lui June. De fiecare dată obţinusem o versiune ușor diferită.

— Pot începe? Vara. lui 1938 mi-am petrecut-o la o familie din Franţa, nu departe de Dijon. N-o să mă crezi, dar zău că se ocupau cu fabricarea muștarului. M-au învăţat două lucruri: să gătesc și că nu există loc mai bun pe glob decât Franţa, convingere de tinereţe pe care niciodată n-am mai reușit să mi-o revizuiesc. M-am întors acasă la împlinirea a optsprezece ani și am primit cadou o bicicletă, una nou-nouţă, o splendoare. Mai erau la modă cluburile de ciclism, așa că m-am înscris și cu într-unul, Clubul de Ciclism din A mersham. Poate îmboldită de dorinţa de a-mi indigna prea respectabilii părinţi, deși nu-mi amintesc că ei să fi avut ceva împotrivă. La sfârșit de săptămână, circa douăzeci dintre noi luam coșuri de picnic și pedalam pe ulicioarele din Chiltems, sau pe deal în jos, spre Thame și Oxford. Clubul nostru întreţinea relaţii cu alte cluburi, dintre care unele aveau legături cu Partidul Comunist. Nu știu dacă era vorba de un plan ticluit dinainte, de o conspiraţie – problema se cere cercetată. Probabil că, după cum au decurs lucrurile, cluburile astea deveniseră, neoficial, terenuri pentru recrutarea de noi membri. Nimeni n-a încercat să mă îndoctrineze. Nimeni nu s-a străduit să mă convingă. Pur și simplu m-am trezit înconjurată de oameni plăcuţi, veseli și deștepţi, iar discuţiile se purtau pe teme ușor de imaginat: de ce nu mergeau lucrurile bine în Anglia, de ce exista suferinţă și nedreptate, cum se putea lupta contra acestora, cum se îndreptau toate inechităţile în Uniunea Sovietică. Ce

spunea Stalin, ce spusese Lenin, ce scriseseră Marx şi Engels. Mai era şi bârfa: cine era membru de partid, cine ajunsese până la Moscova, cum era când solicitai primirea, cine anume se pregătea s-o facă şi aşa mai departe.

Toată conversaţia asta, toată sporovăială şi tot amuzamentul se desfăşurau în timp ce mergeam cu bicicleta prin Anglia rurală, ne mâncăm sandvişurile aşezaţi pe iarba încântătoarelor coline, sau ne opream la grădinile-berării săteşti, să ne bem halbele de bere amestecată cu sifon. De la bun început, Partidul şi tot ce reprezenta el, toate balivernele alea despre proprietatea comună asupra mijloacelor de producţie, inevitabilitatea istorică, ştiinţific demonstrată, a dictaturii proletariatului, dispariţia uneia sau alteia, toate aiurelile astea erau asociate în mintea mea cu crângurile de fag, holdele de grâu, strălucirea soarelui, coborârea în viteză pe versanţii dealurilor, pe potecile ce deveneau, vara, tunele de verdeaţă. Comunismul, iubirea mea pentru peisajul rural, precum şi interesul pentru doi sau trei băieţi în pantaloni scurţi – toate se amestecau şi, bineînţeles, eram cât se poate de înfierbântată.

Notându-mi, mă întrebam, meschin, dacă sunt folosit ca circuit, ca mediu pentru imaginea finală pe care June dorea s-o imprime vieţii sale. Gândul mi-a diminuat remuşcările provocate de faptul că nu aveam să scriu biografia dorită de ea.

June reluă. Se pregătise temeinic pentru discuţia noastră.

— Aşa a fost începutul. După opt ani, m-am înscris, finalmente, în Partid. De-ndată ce-am făcut-o, a fost sfârşitul, începutul sfârşitului.

— Dolmenul[11]?

— Exact.

Eram pe punctul să facem un salt de opt ani, peste război, din 1938 până în 1946. Cam aşa se derulau conversaţiile noastre.

În 1946, spre sfârşitul lunii de miere, pe când traversau Franţa, îndreptându-se spre casă, Bernard şi June făcuseră o dată o lungă plimbare în Languedoc, pe un arid podiş calcaros numit Causse de Larzac. Ajunseseră la un străvechi sit funerar, cunoscut sub numele de Dolmen de la Prunarede, la câteva mile depărtare de satul unde intenţionau să rămână peste noapte. Dolmenul se înalţă pe un vârf de deal, la gura cheilor râului Vis, iar tânăra pereche şezuse acolo o oră sau două, seara devreme, privind spre nord, spre munţii Cevennes, şi discutând despre viitor. De atunci, am trecut cu toţii pe acolo, în momente diferite, în acel loc, în 1971, Jenny i-a făcut ochi dulci unui flăcău localnic, dezertor din armata franceză. Tot acolo am organizat un picnic, cu Bernard şi copilaşii noştri, pe la mijlocul anilor optzeci. Jenny şi cu mine ne-am dus odată la dolmen ca să-i tragem o ceartă conjugală pe cinste. Dacă vrei singurătate, este un colţişor ideal. Prin urmare, a devenit un fel de loc de pelerinaj al familiei. E un dolmen absolut tipic, alcătuit dintr-o lespede orizontală de piatră tocită de intemperii, proptită pe altele două, în aşa fel încât rezultă o masă joasă din piatră. Astfel de construcţii există cu duiumul pe causses, dar numai una dintre ele este dolmenul.

— Şi despre ce discutaţi? June dădu enervată din mână.

---

[11] Un dolmen este un monument funerar megalitic, alcătuit din două pietre pe care se sprijină o lespede orizontală

— Nu mă pisa. Aveam o idee, doream să fac o conexiune. A, da. În ce priveşte clubul de ciclism, esenţialul este că iubirea mea pentru natură şi comunismul erau inseparabile – presupun că făceau amândouă parte din elanurile romantice, idealiste, pe care le au oamenii la vârsta respectivă. Şi acum, iată-mă dintr-odată în Franţa, în mijlocul unui peisaj deosebit, mult mai frumos, în felul său, decât cel de la Chiltems, mai grandios, mai nedomesticit, poate chiar puţin înfricoşător, îl aveam lângă mine pe bărbatul iubit și amândoi îndrugam verzi şi uscate despre cum vom schimba noi lumea, fiind, de fapt, în drum spre casă, unde urma să începem o viaţă nouă împreună. Ba chiar îmi amintesc că m-am gândit, în sinea mea: n-am fost niciodată mai fericită! Asta e!

Numai că, vezi, ceva nu era cum trebuie, plutea o umbră. Cum şedeam noi acolo, cum soarele asfinţea iar lumina devenea magnifică, îmi spuneam: dar nu vreau să merg acasă, cred că aş prefera să rămân aici. Cu cât priveam mai mult dincolo de chei, peste Causse de Blandas, înspre munţi, cu atât mai conştientă deveneam de un lucru evident: că, în comparaţie cu vârsta, puterea şi frumuseţea stâncilor, politica era un lucru de nimic. Omenirea însăşi era un eveniment recent. Universului îi era indiferentă soarta proletariatului. Eram îngrozită. Mă ţinusem scai de politică toată scurta mea viaţă adultă – ea îmi furnizase prieteniile, soţul, ideile. Fusesem nerăbdătoare să mă întorc în Anglia şi dintr-odată iată-mă spunându-mi că aş prefera să rămân unde mă aflu și să duc o viaţă lipsită de confort în locurile acelea neatinse de civilizaţie.

Bernard continua să vorbească și sunt sigură că interveneam şi eu cu câte o replică, din când în când. Dar mă zăpăcisem. Poate nu eram făcută nici pentru una, nici pentru

cealaltă, nici pentru politică, nici pentru primitivism. Poate că ceea ce-mi trebuia de fapt erau un cămin plăcut şi un bebe pe care să-l îngrijesc. Eram cât se poate de derutată.

— Aşa că ai…

— Aşteaptă să termin. Mai era ceva Mă munceau gândurile astea destabilizatoare, dar altminteri eram fericită la dolmen. Tot ce-mi doream era să stau acolo, în linişte, să văd cum se înroşesc munţii, să respir aerul mătăsos al amurgului şi să ştiu că şi Bernard face acelaşi lucru, trăieşte aceleaşi sentimente. Aici intervenea cealaltă problemă. Care linişte, ce tăcere? Noi ne zbuciumam de zor din Dumnezeu ştie ce motiv: trădarea social-democraţilor reformişti, starea strigătoare la cer a sărăcimii urbane – a unor oameni necunoscuţi, pe care, în momentul acela, nu aveam cum să-i ajutăm. Vieţile noastre crescuseră până la acest moment suprem – un sanctuar mai vechi de cinci mii de ani, iubirea pe care ne-o dăruiam, lumina, spaţiul imens din faţa ochilor noştri – pe care, totuşi, nu eram capabili să-l sesizăm, să-l facem o părticică din noi înşine. Nu ne puteam elibera în clipa prezentă. În schimb, doream să ne gândim cum să-i eliberăm pe alţii. Voiam să medităm la nefericirea altora. Le foloseam nefericirea ca s-o mascăm pe a noastră. Iar nefericirea noastră consta în incapacitatea de a lua lucrurile simple şi bune oferite de viaţă şi de a ne bucura că le avem. Politica, mai ales cea idealistă, se concentrează numai asupra viitorului. Am cheltuit o viaţă întreagă ca să descopăr că în momentul când intri din plin în prezent găseşti spaţiu infinit, timp infinit, îl găseşti, dacă vrei, pe Dumnezeu…

Pierduse firul şi se opri. Nu despre Dumnezeu intenţionase să vorbească, ci despre Bernard. îşi aminti.

— Bernard crede că a te ocupa de prezent e o dovadă de egolatrie. Dar se înşală. S-a recules el vreodată în tăcere,

să-şi analizeze viaţa, să vadă ce efect a avut asupra vieţii lui Jenny? Sau să înţeleagă de ce nu e capabil să trăiască singur, de ce are nevoie de femeia asta, de „menajeră”, să-l îngrijească? E total invizibil pentru el însuşi. Strânge date şi cifre, telefonul îi sună /lua întreagă, se repede încolo şi-ncoace să ţină conferinţe, să participe la mese rotunde. De reflectat, nu reflectează niciodată.

O dată n-a trăit o clipă de extaz în faţa frumuseţii creaţiei. Urăşte tăcerea; prin urmare, e un ignorant. Așa că-ţi răspund la întrebarea: Cum poate stagna o persoană atât de solicitată? Lunecând pe stratul superficial, bătând câmpii toată ziua despre cum ar putea fi viaţa dacă ar fi mai bine organizată, neasi-inilând nimic esenţial – uite cum.

Epuizată, se lăsă să cadă pe pernele din spate. Faţa alungită i se înălţă spre tavan. Ritmul respiraţiei i se accentua. Mai vorbiserăm de câteva ori despre seara de la dolmen – de obicei ca prolog la confruntarea importantă din ziua următoare. Era furioasă, iar faptul că ştia că văd cât de supărată este îi sporea iritarea. Nu se mai putea controla. Ştia perfect că versiunea vieţii lui Bernard pe care o oferise – apariţiile la televiziune, discuţiile din jurul mesei rotunde, personalitatea lui publică – nu mai fusese actualizată de cel puţin zece ani. În zilele astea, nimeni nu mai putea afla cine ştie ce despre Bernard Tremaine. Stătea acasă şi lucra, discret, la cartea sa Nu-i mai telefonau decât membrii familiei şi câţiva prieteni intimi. O locatară a aceluiaşi imobil îi gătea şi îi făcea curăţenie câte trei ore pe zi. Era dureros să vezi cât de geloasă era June pe amărâta aia de femeie. Noţiunile în conformitate cu care îşi trăia viaţa erau şi cele prin care măsura distanţa dintre ea şi Bernard, iar dacă puterea din spatele acestor noţiuni era generată de dorinţa de a şti adevărul, atunci o componentă a adevărului aceluia

era întristarea, dezamăgirea în iubire. Inexactitățile și exagerările trădau o mulțime de lucruri.

Doream să fac un comentariu prin care să-i arăt că nu sunt nici dezgustat, nici consternat. Dimpotrivă, îmi devenise simpatică, îmi făcea bine agitația lui June, conștiința că relațiile, încurcăturile, sufletul mai însemnau ceva pentru ea, că vechea ei viață continua să existe, cu necazurile ei cu tot, că acum, în faza finală, nu era tentată de niciun fel de rezumat general, că nu putea fi vorba de nicio detașare rece, mortuară.

Acceptă, prin ridicarea unui deget de pe cearșaf, oferta mea de a-i pregăti un ceai. M-am dus la chiuvetă, să umplu ceainicul. Afară, ploaia stătuse, dar mai bătea încă vântul și o femeie fragilă, într-o jachetă albastru deschis, străbătea anevoios peluza, sprijinindu-se de un cadru metalic. O răbufnire ceva mai violentă ar fi dat-o de-a dura. Ajunsă la un strat de flori de la baza unui zid, îngenunche lângă cadrul metalic, de parcă ar fi fost un altar portabil. Când se văzu îngenuncheată stabil, pe iarbă, roti ușor cadrul într-o parte și scoase dintr-un buzunar al jachetei o linguriță, iar din celălalt câțiva bulbi. Se puse pe săpat găuri și pe îngropat bulbii în ele. Cu câțiva ani înainte, aș fi considerat că, la vârsta ei, n-are rost să mai plantezi nimic; aș fi contemplat scena, interpretând-o ca pe o ilustrare a zădărniciei. Acum, mă mulțumeam s-o privesc.

Am venit cu cănile de ceai la pat. June o luă pe a sa și sorbi din lichidul fierbinte fără zgomot, cum o învățase – îmi destă înuise ea cândva – profesoara de etichetă de la gimnaziu. Era dusă pe gânduri și, evident, nu dorea să reia, deocamdată, convorbirea. Mi-am recitit notițele, corectând, ici, colo, câte un simbol, ca să fac descifrabilă stenografia. Pe urmă, am luat hotărârea sa mă duc la dolmen cu prima

ocazie când mă voi afla în voiaj în Franţa. Puteam străbate pe jos distanţa de la han, urcând prin Pas de l'Aze până la Causse şi de acolo mergând spre nord trei sau patru ore – drum splendid primăvara, când au înflorit florile de câmp şi orhideele acoperă câmpii întregi. O să şed pe aceeaşi piatră, o să mai admir o dată priveliştea şi o să meditez la subiectul meu.

Pleoapele lui June se zbătură şi, în scurtul interval necesar ca să prind farfurioara şi ceaşca din mâna ce i se înmuia şi să le pun pe noptieră, o fură somnul. Aţipirile spontane, insista ea, nu se datorau epuizării. Făceau parte din starea ei fiziologică, erau manifestările unei disfuncţii neurologice care ducea la o dezechilibrare a secretarii de dopolamină. Aparent, aceste stări narcoleptice te amorţeau – nu li te puteai împotrivi. Era – îmi explicase – ca şi cum ţi s-ar fi aruncat o pătură pe cap, dar când i-am descris simptomul, doctorul lui June clătinase infinitezimal din cap, infirmarea lui fiind, totodată, o sugestie să-i cânt în strună.

— E bolnavă, îmi spusese, şi e obosită.

Respiraţia îi devenise un soi de gâfâială uşoară, arborele de riduri de pe frunte i se vedea mai clar şi devenise mai necomplicat, de parcă iarna i-ar fi uscat crenguţele. Ceaşca de ceai, goală, îi masca, parţial, fotografia Ce transformări! Eram încă destul de tânăr ca să mă uimească. În ramă vedeam pielea netedă, pe care timpul nu-şi pusese condeiul, căpşorul drăgălaş, rotund, cuibărit lângă braţul lui Bernard. Eu îi cunoscusem mult mai târziu, dar mă încerca un fel de nostalgie după vremurile când pe Bernard şi June îi unise, firesc, necomplicat, iubirea. Contribuise şi altceva la aerul inocent al fotografiei: faptul că nu puteau şti pentru câtă vreme şi în ce măsură vor fi dependenţi unul de celălalt şi se vor enerva reciproc. June.

pe plicticoasa sărăcie spirituală a lui Bernard, pe „lipsa fundamentală de seriozitate”, pe cuminţenia lui cu ochelari de cal şi pe insistenţa lui arogantă, „în pofida dovezilor acumulate”, că o inginerie socială responsabilă ar fi putut salva omenirea de necazuri, de propria-i propensiune spre cruzime; Bernard, pe trădarea de către June a conştiinţei lor sociale comune, pe „fatalismul ei autoprotector”, pe „nelimitata ei credulitate” – cât îl mai întristase catalogul tot mai lung al certitudinilor lui June: licorne, spirite ale pădurii, îngeri, medii, autovindecarea, inconştientul colectiv, „Christos-ul din noi” etc.

Îl întrebasem odată pe Bernard despre momentul când făcuse cunoştinţă cu June, în timpul războiului. Ce-l atrăsese spre ea? Nu mai ţinea minte prima întâlnire, îşi dăduse treptat seama, în lunile de la începutul lui 1944, că o tânără venea, o dată sau de două ori pe săptămână, la biroul lui de la Senate House, ca să predea documente traduse din franceză şi să ia, în schimb, alte materiale de tălmăcit. Toţi funcţionarii din birou citeau franceza, iar informaţiile erau dintre cele mai banale, Bernard nu pricepea rostul translatoarei şi de aceea era invizibilă pentru el. Din punctul său de vedere, ea nici nu exista. Pe urmă îi ajunseseră la ureche vorbele cuiva, care o decreta frumoasă, aşa că data următoare o privise mai cu luare aminte, începuse să simtă un fel de dezamăgire în zilele când ea nu-şi făcea apariţia, şi un soi de fericire prostească dacă o vedea. Când, după multă vreme, angajase cu ea un timid dialog pe teme mărunte, constatase că nu-i greu era să întreţină o conversaţie cu tânăra Dintotdeauna avusese prejudecata că era imposibil ca unei femei frumoase să nu-i displacă să stea de vorbă cu un lungan stângaci, cu urechi clăpăuge. Dar fata asta dădea semne că l-ar plăcea. Prânziseră împreună la cafeneaua Joe

Lyons de pe Ştrand, unde el îşi ascunsese nervozitatea vorbind tare despre socialism şi insecte – era şi entomolog amator. Mai târziu, îşi uluise colegii, convingând-o să meargă într-o seară cu el la film – nu, nu mai ţinea minte la care –, la un cinematograf din Haymarket, unde şi-a adunat curajul să o sărute: îi sărutase mai întâi mâna, ca şi cum ar fi parodiat o veche poveste romantică, apoi obrazul şi la urmă buzele – o progresie rapidă, vertiginoasă chiar, dacă te gândeai că totul, de la întâiul schimb de cuvinte până la primele sărutări caste, îi luase mai puţin de patru săptămâni.

Versiunea lui June: îndatoririle că de interpretă şi traducătoare ocazională de documente oficiale din franceză o purtaseră, într-o după-amiază plictisitoare, până pe un condor din Senate House[12]. Trecuse pe lângă uşa deschisă a unui birou de lângă cel unde avea treabă şi zărise un haidamac tânăr, cu o moacă ciudată, tolănit incomod pe un scaun de lemn, cu picioarele pe masă, absorbit de ceea ce părea o carte foarte serioasă. Individul ridicase ochii, îi susţinuse privirea o frântură de secundă şi îşi reluase lectura, dând-o numaidecât uitării. Ea mai zăbovise în faţa uşii cât să nu pară nepoliticoasă – doar câteva secunde – aruncându-i o ocheadă, în timp ce se prefăcea că răsfoieşte dosarul pe care-l ţinea în mână. Până atunci, izbutise să se apropie de majoritatea băieţilor cu care îşi dăduse întâlniri numai după ce-şi reprimase un nedefinit sentiment de dezgust. De acesta, însă, se simţise atrasă imediat. Era „genul ei” – acum înţelegea adevăratul sens al enervantei expresii. Era, evident, inteligent – ca toţi cei care lucrau acolo – şi-i plăcuse senzaţia de neajutorate stângace degajată de silueta

---

12 Azi, sediul central al Universităţii din Londra; în timpul războiului funcţiona acolo Ministerul Informaţiilor

lui mare, îi plăcuse faţa lată, generoasă, ca şi sfidarea implicită a felului cum se uitase la ea fără s-o vadă cu adevărat. Puţini bărbaţi erau în stare de aşa ceva.

Găsise pretexte ca să pătrundă în încăperea unde lucra Bernard. Făcuse pe curiera, predând traduceri ce ar fi trebuit aduse de alte fete din secţia unde lucra. Pentru a-şi prelungi vizitele – şi fiindcă Bernard nici măcar nu se uita în direcţia ei – se văzuse obligată să înfiripe un flirt cu un coleg de-al lui, un flăcău din Yorkshire cu înfăţişare plângăreaţă, cu faţa pătată şi vocea piţigăiată. O dată, se izbise voit de masa lui Bernard, ca să-i verse ceaiul. El se încruntase şi ştersese lichidul cu batista, fără să-şi ridice ochii de pe carte, îi pusese pe birou pachete destinate altora. El îi atrăsese politicos atenţia asupra greşelii. Băiatul din Yorkshire îi scrisese o declaraţie, ca s-o facă să înţeleagă cât suferă de pe urma singurătăţii, îi spunea că nu credea că o să-l la de bărbat, chiar dacă nu excludea cu totul această posibilitate. Nădăjduia însă într-o prietenie strânsă, ca cea dintre un frate şi o soră. În momentul acela. June ştiuse că trebuia să acţioneze repede.

Ziua în care îşi luase inima în dinţi şi intrase cu paşi mari în birou, hotărâtă să-l facă pe Bernard s-o invite la dejun, se nimerise a fi chiar ziua aleasă de el ca s-o privească mai pe îndelete. O studiase atât de direct, atât de neruşinat de posesiv, încât ea se împleticise în timp ce înainta spre birou, într-un colţ, presupusul frate surâdea, ridicându-se încet în picioare. June pusese pachetul cu hârtii pe masă şi o zbughise afară. Dar acum ştia că omul dorit muşcase nada. De atunci, ori de câte ori intrase în biroul lui, Bernard mişcase din maxilarul lui lat, în căutarea unui cuvânt amabil. Ca să obţină o invitaţie la masă. la Joe Lyons, n-a mai fost nevoie decât de o aluzie discretă.

Mi se pare bizar că nu şi-au comparat niciodată amintirile din perioada începuturilor. Sunt sigur că pe June ar fi amuzat-o deosebirile. Ele i-ar fi confirmat prejudecăţile ulterioare; că Bernard nu e înclinat spre meditaţie, că ignoră subtilele curente ce compun realitatea pe care pretinde că o cunoaşte şi o controlează. Totuşi, m-am abţinut să-i relatez lui June versiunea lui Bernard, sau pe a lui June lui Bernard. A fost decizia mea, nu a lor, să păstrez secretul celor două variante, să le ţin separate. Niciunul dintre ei nu putea să creadă că lucrurile stăteau chiar aşa şi deveneam conştient, în discuţiile noastre, că eram folosit ca purtător de mesaje şi impresii. Lui June i-ar fi tihnit să-l cert pe Bernard, în numele ei, pentru concepţia lui despre lume, nici mai mult, nici mai puţin, şi pentru viaţa lui agitată, cu conferinţe radiodifuzate şi relaţii cu menajera. Lui Bernard i-ar fi plăcut să-i comunic lui June nu numai iluzoria-i credinţă că este absolut intact şi fără ea, ci şi că ţine la ea în continuare, în pofida evidentei ei nebunii – în acest mod l-aş fi cruţat de o nouă vizită terifiantă, sau i-aş fi uşurat-o mult pe următoarea când mă vedea, fiecare se străduia să pescuiască informaţii, smulgându-mi-le prin linguşiri, ducându-mă cu zăhărelul, de obicei avansând propuneri dubioase, subţire deghizate ca întrebări. Bunăoară, Bernard: o ţin sedată în continuare? M-a bârfit non-stop? Crezi că mă va urî o veşnicie? Şi June: Ţi-a vorbit mult despre doamna Briggs (menajera)? A renunţat la planurile de sinucidere?

Răspunsurile mele erau evazive. N-aveam ce le spune ca să-i mulţumesc şi, oricum, puteau să-şi telefoneze sau să se întâlnească ori de câte ori doreau. Se înfrânau, însă, şi n-o făceau; asemenea îndrăgostiţilor tineri şi ridicol de mândri, credeau că cel ce solicita o întâlnire dă dovadă de slăbiciune, de o dependenţă emoţională vrednică de dispreţ.

June se trezi din cele cinci minute de moţăiala ca să vadă, aşezat lângă patul ei, un bărbat cu început de chelie, cu un blocnotes în mână. Unde anume se găsea? Cine era individul? Ce voia de la ea? Surpriza înfricoşată, crescândă, din ochii ei mi se comunica direct, inhibându-mi reacţiile în aşa măsură, încât nu reuşeam să găsesc imediat formulele necesare pentru a o linişti, iar când le-am găsit, în sfârşit, m-a apucat bâlbâială Dar nici n-am terminat de vorbit că ea şi refăcuse. În minte, lanţul cauzal, era din nou stăpână pe povestea depănată şi îşi amintise că ginerele ei venise cu scopul de a o înregistra.

Îşi drese, aşadar, glasul:

— Unde rămăsesem?

Amândoi ştiam că aruncase o privire în hău. În acea vâltoare a lipsei de noimă în care lucrurile nu aveau nume şi nu se legau, iar ceea ce văzuse o înspăimântase. Mai bine zis, ne înspăimântase pe amândoi. Eu, însă, nu puteam recunoaşte acest lucru, nu înainte de a-l fi mărturisit ea.

Acum ştia exact unde se găsea, aşa cum ştia şi ce avea să urmeze. Dar, în timpul scurtei drame psihologice de după trezirea ei. m-am pomenit că încerc să opun rezistenţă inevitabilei sugestii pe care eram gata-gata s-o rostesc: „Şi ce s-a petrecut a doua zi?” Doream s-o orientez în altă direcţie. Ne referiserăm deja de prea multe ori la „a doua zi”. Ascultam o saga de familie, o cronică împovărată de repetiţii, nu atât rememorată în detaliu, cât recitată ca o rugăciune învăţată pe dinafară. O ascultasem şi în Polonia, cu mulţi ani înainte, când o cunoscusem pe Jenny. O auzisem destul de des şi de la Bernard, chiar dacă el nu fusese martor, în sensul strict al cuvântului. Fusese repovestită de Crăciun, sau cu ocazia altor reuniuni de familie. Din punctul de vedere al lui June, urma să fie porţiunea centrală a scrierii mele, aşa cum

era şi în povestea vieţii ei – momentul definitoriu, experienţa ce conducea la reformulare, adevărul relevat în lumina căruia toate concluziile trebuiau regândite. Era vorba de o poveste a cărei funcţie conta mult mai mult decât acurateţea istorică. Aveam de a face cu un mit, de o forţă cu atât mai impresionantă cu cât era prezentat sub formă de documentar. June se autosugestionase că „ziua următoare” explica totul: de ce ieşise din Partid, de ce între ea şi Bernard intervenise neînţelegerea de o viaţă, de ce eliminase raţionalismul şi materialismul din gândirea sa, din ce pricină ajunsese ea să trăiască aşa cum trăise, unde-şi dusese viaţa, cum gândea.

Ca simplu membru adoptiv al familiei, eram sceptic, dar şi intrigat, întorsăturile sunt invenţiile povestitorilor şi dramaturgilor, un mecanism necesar atunci când viaţa e redusă la o intrigă, când ea se traduce printr-o intrigă, când dintr-un şir de acţiuni trebuie dedusă o morală, când publicul trebuie trimis acasă cu ceva memorabil în minte, care să-l ajute să înţeleagă evoluţia personajului. Să vezi lumina, să descoperi clipa de adevăr, să sesizezi întorsătura evenimentelor; nu-i aşa că împrumutăm acest lucru de la Hollywood, sau din Biblie, spre a conferi, retroactiv, sens memoriei noastre supraîncărcate? „Câinii negri” ai lui June, Şezând acolo, la capătul patului, cu carnetul în poală, având privilegiul de a arunca şi eu o privire în neantul ei, de a mă împărtăşi din vertij, m-am gândit că animalele acelea inexistente ofereau o mult prea mare alinare. O nouă repetare a faimosului episod ar fi dus la un sentiment exagerat de securitate.

Probabil că alunecase în poziţia culcat în timpul somnului. Se strădui să se reaşeze în capul oaselor, dar încheieturile mâinilor erau lipsite de putere şi cearşafurile

nu-i ofereau un reazăm solid. Am schiţat gestul de a mă ridica să o ajut, dar m-a oprit cu un zgomot ca un mârâit, s-a rostogolit pe o parte ca să stea cu faţa la mine şi şi-a sprijinit tâmpla pe colţul îndoit al pernei.

Am început să vorbesc încet, fram oare răutăcios? Gândul m-a tulburat, dar îi dădusem deja drttrrnil:

— Nu crezi că lumea ar trebui să poată cuprinde atât concepţia ta de viaţă, cât şi pe a lui Bernard? Nu e spre binele general dacă unii întreprind călătorii interioare, în timp ce alţii se consacră îmbunătăţirii situaţiei dinafară? Nu se naşte, mă întreb, civilizaţia tocmai din diversitate?

Ultima întrebare, retorică, fusese prea mult pentru June. Încruntarea cauzată de concentrarea neutră îi dispăru, înlocuită de un hohot de râs. N-a mai suportat să stea întinsă pe pat. S-a zbătut să se aşeze în fund, reuşind de data asta, în timp ce-mi vorbea, printre gâfâieli:

— Jeremy, eşti o bomboană, dar ce măgării îndrugi! îţi dai prea multă osteneală să fii cumsecade, să fii pe placul tuturor şi să-i faci şi pe ceilalţi să se înghită reciproc... Aşa, acum e bine.

Ajunsese, în sfârşit, să stea în capul oaselor, îşi împreunase, pe cearşaf, mâinile cu pielea tăbăcită, de grădinar, şi mă fixa cu veselie maliţioasă, abia ţinută în frâu. Sau cu duioşie maternă:

— Păi, atunci, de ce nu s-a îmbunătăţit situaţia? în ciuda asistenţei sociale gratuite, a automobilelor şi televizoarelor, a periuţelor de dinţi electrice, tot mai multe în fiecare familie? De ce nu e lumea mulţumită? Nu cumva lipseşte ceva, în ciuda atâtor progrese?

Acum că eram luat peste picior, m-am simţit liber să rostesc ceea ce gândeam. Poate că pe un ton exagerat de aspru:

— După tine, lumea modernă este un deşert al spiritului? Chiar dacă acest clişeu ar fi adevărat, care este situaţia ta proprie, June? Tu de ce nu eşti fericită? Ori de câte ori te vizitez, nu pregeţi să-mi arăţi că eşti în continuare supărată pe Bernard. De ce nu renunţi la supărare? Ce mai contează acum? Lasă-l în treaba lui. Faptul că nu-l ierţi, că nu-l poţi ierta, nu pledează în favoarea metodelor tale.

Mersesem prea departe? în timp ce îi vorbeam, June îşi îndreptase ochii spre fereastra din celălalt capăt al odăii. Tăcerea era tulburată numai de inspiraţiile ei lungi şi agonice; după ele, o linişte şi mai profundă, urmată de zgomotoasele expiraţii. Mă privi drept în ochi.

— Ai dreptate. Fireşte că ai dreptate… (Făcu o pauză, înainte de a găsi puterea să adauge:) Toate chestiile cât de cât valoroase pe care le-am realizat a trebuit să le fac de una singură. Pe vremea aceea, puţin mi-a păsat. Eram mulţumită – şi, fiindcă veni vorba, nu aştept fericire de la viaţă. Fericirea e ceva ocazional, ca fulgerele vara. Dar mi-am recăpătat liniştea sufletească şi în toţi anii aceia am avut convingerea că singurătatea îmi pria. Aveam o familie, prieteni, oaspeţi. Mă bucuram când soseau, dar şi mai mult când plecau. Acum, însă…

Zgândărelile mele o făcuseră să treacă de la amintiri la confesiuni. Am întors o pagină din carneţel.

— Dar când mi s-a comunicat cât sunt de bolnavă şi am ajuns aici, să mă închid în mine însămi pentru ultima oară, solitudinea a început să-mi pară cel mai mare eşec. O eroare colosală. Să-ţi construieşti o viaţă bună – ce sens are să faci aşa ceva de unul singur? Când mă gândesc la anii petrecuţi în Franţa, parcă îmi suflă un vânt rece în faţă. Bernard mă crede o tâmpită, una căzută în marasmul misticismului, iar eu îl văd ca pe U’L comisar, cu ochii reci ca de peşte, în stare

să ne toarne pe toţi tiacă şi-ar asigura astfel raiul material pe pământ – cel puţin asta-i versiunea care circula printre noi, aşa glumeam în familie. Adevărul, însă, este că ne iubim, n-am încetat să ne iubim, suntem obsedaţi. Ceea ce nu ne-a servit la nimic. N-am izbutit să ne construim o viaţă. N-am reuşit să renunţăm la iubire, dar nici nu ne-am lăsat dirijaţi de puterea ei. Problema se poate defini uşor, dar n-am definit-o atunci când era cazul. N-am spus niciodată: uite, asta-i ceea ce simt, cum procedăm de acum încolo? Nu, n-a existat întotdeauna decât confuzie, certuri, discuţii despre ce să facem cu copiii, debandadă zilnică, mărirea distanţei dintre noi şi, până la urmă, ţări separate. Nu mi-am găsit liniştea decât închizând uşa după mine. Dacă sunt stăpânită de amărăciune, este pentru că nu m-am putut ierta. Nici dacă aş învăţa să levitez la o înălţime de zece metri, nu m-aş putea absolvi de păcatul de a nu fi fost în stare să vorbesc sau să convieţuiesc cu Bernard. Ori de câte ori citesc în ziare despre un nou dezastru social, trebuie să-mi pun întrebarea: de ce să mă aştept ca milioane de necunoscuţi cu un conflict de interese să găsească o cale de a convieţui paşnic, când eu n-am fost în stare să închег nici cea mai simplă convenţie socială cu tatăl copiilor mei, cu bărbatul pe care l-am iubit şi cu care am rămas căsătorită? Şi mai este ceva Dacă îl critic pe Bernard, o fac şi pentru că eşti tu aici şi ştiu că te vezi cu el din când în când; mai mult – asta n-ar trebui să ţi-o spun –, îmi aminteşti de el. Nu nutreşti ambiţiile lui politice, slavă Domnului, dar aveţi amândoi un fel de a fi sec, distant, care mă înfurie, dar mă şi atrage. Pe urmă…

Îşi curmă firul gândurilor şi se cufundă mai adânc în perne. Fiindcă ştiam că se aştepta să reacţionez ca şi cum mi-ar fi făcut un compliment, m-am simţit obligat de simţul decenţei –, de etichetă, să accept ceea ce mi se oferea. În

confesiunea ei folosise un cuvânt la care doream să revin cât mai iute. Mai întâi, trebuia însă îndeplinit ritualul micilor politeţi.

— Sper că nu te tulbură vizitele mele.

— Din contră, îmi fac plăcere.

— Dar ai să mă avertizezi dacă-ţi pun întrebări despre chestiuni prea intime?

— Poţi să întrebi despre tot ce vrei.

— N-aş dori să comit vreo gafă…

— Ţi-am spus să mă întrebi orice vrei. Dacă nu cred că e cazul să răspund, nu-ţi voi răspunde.

Deci, îmi făcea acest serviciu. M-am gândit că ştia, cotoroanţă vicleană ce era, în ce punct mi se blocase atenţia. Aştepta să reiau discuţia.

— Spuneai că tu şi Bernard eraţi… ăăă… obsedaţi unul de celălalt. Te refereai cumva la… atracţia fizică?

— Eşti un membru tipic al generaţiei din care faci parte, Jeremy. Suficient de bătrân ca vorbele tale să trădeze pudoare. Da, la sex, mă refeream la sex.

Nu mai auzisem niciodată vocabula aceea în gura ei. Cu vocea de crainică a BBC-ului din vreme de război, scurta obraznic vocala, încât pronunţa, aproximativ, „six”. Pe buzele ei suna vulgar, ba chiar obscen. Oare din cauză că trebuise să se forţeze să rostească vocabula antipatizată şi apoi să o repete, ca să-şi reprime dezgustul? Sau avea dreptate? începeam eu – un produs al anilor şaizeci, deşi mereu pudibond când venea vorba de sex – să mă înec cu bucatele de la ospăţ?

June şi Bernard, obsedaţi sexual. De vreme ce nu-i cunoscusem decât în ipostaza de bătrâni ostili unul celuilalt, îmi dădea diavolul ghes să-i spun – aidoma unui elev care umple pereţii closetului cu blasfemii despre regină – că-mi

era imposibil să mi-i imaginez în această ipostază. De spus, însă, am spus:

— Da, cred că înţeleg cum a fost.

— Ba eu cred că nu, îmi replică June, bucuroasă să mă pună la punct. N-ai idee cum erau relaţiile noastre atunci.

Pe măsură ce vorbea, imagini şi impresii se rostogoleau prin spaţiu ca Alice**13**, sau ca rămăşiţele pe care le lasă ea în urmă în căderea-i liberă prin pâlnia tot mai largă a timpului: mirosul de praf acumulat într-un birou; coridoare cu zidurile zugrăvite crem sau maro metalizat; obiecte de folosinţă zilnică, de la maşini de scris la automobile, toate robust asamblate, grele şi vopsite în negru; odăi neîncălzite şi proprietărese bănuitoare; tineri de o comică solemnitate în pantaloni largi de flanelă, rozând coada pipelor; mâncăruri necondimentate, neusturoiate, fără suc de lămâie sau vin; răsucirea permanentă a unei ţigări între degete, considerată un fel de mesaj erotic – şi, pretutindeni, autoritatea, cu directivele ei seci, brutale, într-un jargon latinizant, de pe biletele de autobuz, formulare şi panouri pictate de mână, de pe care degete solitare îţi indicau drumul drept prin lumea serioasă, colorată în brun, negru şi gri. Ideea mea despre cum fusese pe atunci era ca explozia lentă a unei prăvălioare de mărunţişuri şi-mi părea bine că June nu putea s-o perceapă senzorial, pentru că nu găseam în ea niciun locşor pentru obsesiile sexuale.

— Înainte de a-l cunoaşte pe Bernard am mai ieşit cu doi, trei băieţi tineri, care mi se păreau „destul de drăguţi". Chiar la început, îi duceam acasă, să-i cunoască şi părinţii şi

---

[13] Aluzie, fireşte, la cartea lui Lewis CarrolL Alice's Adventures j,i WoudericmiL Alice îşi începe peripeţiile căzând într-o lume fantastică prin gaura unei vizuini de iepure

să-şi pronunţe verdictul: erau suficient de „prezentabili”? în orice bărbat căutam calităţile unui posibil soţ. Aşa procedau şi prietenele mele, ăsta era subiectul nostru favorit de conversaţie. Dorinţa n-a jucat niciodată un rol prea mare; în orice caz, nu dorinţa mea. Nu exista decât un soi de jind vag, general, după un bărbat care să-ţi fie prieten, după un cămin, un copil, o bucătărie – elemente altminteri inseparabile. Cât despre sentimentele bărbatului, singura problemă care se punea era: câtă libertate să-i dai. Ne cuibăream undeva şi trăncăneam despre asta toată ziulica. Dacă ţineai morţiş să te măriţi, preţul pe care îl aveai de plătit era sexul. După cununie, vezi bine. Un târg dur, dar destul de rezonabil. Nu puteai primi totul fără să dai ceva în schimb.

Şi, dintr-odată, totul s-a schimbat. La numai câteva zile după întâlnirea cu Bernard, sentimentele mele… ei bine, credeam că explodez! îl doream, Jeremy! Sufeream, de-a dreptul. Ceea ce voiam nu era cununia, sau un cămin – îl voiam pe el, pe bărbatul acela. Devenise obiectul fantazărilor mele celor mai sinistre. Nici măcar nu-mi puteam deschide inima, cinstit, în faţa prietenelor mele. S-ar fi înspăimântat. Nimic nu mă pregătise pentru una ca asta. Voiam să fac urgent dragoste cu Bernard, dar perspectiva mă înfricoşa. Ştiam că dacă mi-o va cere, dacă are să insiste, nu-i voi rezista. Era limpede, totodată, că şi el căzuse pradă unor sentimente la fel de năvalnice. Nu era genul de bărbat care să facă avansuri, dar într-o după-amiază, din anumite pricini pe care le-am uitat, ne-am pomenit singuri-singurei în casa părinţilor unei surate. Socot că şi ploaia ce răpăia afară a avut o contribuţie. Am intrat în dormitorul rezervat oaspeţilor şi am început să ne smulgem hainele de pe noi. Peste câteva clipe avea să mi se împlinească visul ce mă chinuia de săptămâni, dar eram nefericită, îngrozită, de

parcă aş fi fost târâtă spre eşafod…

Îmi surprinse privirea întrebătoare – Nefericită? Cum adică? – şi trase, nervoasă, aer în piept.

— Ceea ce nu ştie generaţia ta – iar a noastră aproape că a uitat – este cât de ignoranţi eram pe atunci, ce atitudini bizare aveam faţă de sex şi de toate cele legate de el. Contracepţia, divorţul, homosexualitatea, bolile venerice. Era de neconceput să rămâi însărcinată fără să te fi căsătorit, cea mai groaznică nenorocire care ţi se putea întâmpla, în deceniile trei şi patru, familiile respectabile îşi încuiau fiicele gravide în ospicii pentru nebuni. Mamele nemăritate erau puse să defileze pe stradă şi batjocorite de instituţiile care se presupunea că le ocrotesc. Tinerele mureau pe capete, încercând să-şi provoace avorturi. Acum totul pare o idioţenie, dar în epoca aceea era foarte probabil ca o fată însărcinată să creadă că toţi ceilalţi aveau dreptate şi că ea era nebună şi-şi merita tratamentul cu vârf şi îndesat. Poziţia oficială era extrem de aspră, pedepsele deosebit de grele. Nici nu putea fi vorba de vreun sprijin financiar. Mama necăsătorită devenea o paria, o ruşine; depindea de organizaţiile de caritate răzbunătoare, de grupările de enoriaşi şi aşa mai departe. Toate fetele cunoşteam o sumă de poveşti oribile, adevărate pilde care ne ţintuiau pe calea îngustă şi dreaptă a virtuţii, în momentul acela, exemplele morale n-au mai avut asupra mea nicio putere, dar nu încape îndoială că mă gândeam numai la damnare cum urcam scările spre cămăruţa aia mititică de la mansardă, unde băteau în fereastră vântul şi ploaia, întocmai ca azi. Ştiam, cu toate acestea, că nu voi da înapoi. Eram nefericită că mi se întâmpla aşa ceva, dar totodată îmbătată de libertate. Cred că e vorba de o libertate de tipul celei pe care îmi imaginez că o simte criminalul, când se apucă de crimă – chiar dacă

gustul ei nu durează. Mă comportasem întotdeauna exact cum se aşteptase lumea să mă comport, iar în momentul acela începeam să mă cunosc pe mine, cea adevărată. Pur și simplu trebuia, Jeremy, trebuia să-l îmbrăţişez pe bărbatul acela…

Mi-am dres încet glasul.

— Și… ăăă… cum a fost?

N-aveam să primesc niciun credit pentru că-i pusesem lui June Tremaine această întrebare. Jenny n-avea să mă creadă. June hohoti, din nou, scurt. Rareori o văzusem atât de animată.

— Ce surpriză a urmat! Bernard era cea mai neîndemânatică dintre creaturi; vărsa mereu băutura din pahar sau se pocnea cu capul de grinda de sus. Era un calvar pentru el să aprindă ţigara cuiva Cred că până la mine nu se mai culcase cu nicio fată. Mi-a dat de înţeles că altfel stăteau lucrurile, dar numai aşa, de formă, fiindcă asta era regula la bărbaţi. Aşa că m-am gândit că vom fi doi bieţi pui de om. rătăciţi împreună în pădure, dar zău că nu mi-a părut rău: voiam să fie al meu în orice condiţii. Ne-am căţărat în patul strâmt, eu chiţcăind de groază şi emoţie şi, n-o să-ţi vină să crezi, Bernard s-a dovedit a fi un geniu! îi poţi aplica toate atributele dintr-un roman de dragoste – tandru, puternic, priceput şi… da, da, inventiv! După ce am terminat, a făcut un gest ridicol. A sărit brusc în picioare, a dat fuga la geam, I-a deschis larg ca să intre furtuna şi a rămas în faţa lui, gol, înalt, slab şi alb, bătându-se cu pumnii în piept şi slobozind iodlere, ca Tarzan, în vreme ce în cameră pătrundeau frunze învârtejite de vânt. Ce idioţenie! Ştii, am râs atât de tare încât am făcut pipi în pat. Am fost nevoiţi să întoarcem salteaua. Pe urmă am cules sute de frunze de pe covor. Am dus cearşafurile acasă la mine, într-o pungă de plastic, le-am

spălat şi, cu ajutorul prietenei mele, le-am întins iarăşi pe pat, curate. Ea era cu un an mai mare decât mine şi cele văzute au dezgustat-o atât de profund, încât nu mi-a mai adresat o vorbă luni de zile.

Simţind şi eu. În sinea mea, ceva asemănător cu sentimentul de libertate iresponsabilă trăit de June cu patruzeci şi cinci de ani în urmă, cât pe-aici a fost să pun întrebarea referitoare la mărimea „purtată” de Bernard. Era oare vorba numai de o calomniere ocazională făcută de June, cum reieşea acum? Sau de secretul paradoxal al succesului lui la femei? Sau iarăşi, de vreme ce poseda un corp atât de lung, nu cumva era o simplă eroare de apreciere? Există, totuşi, lucruri despre care nu-ţi poţi descoase soacra; oricum, ea se încrunta deja, străduindu-se să formuleze următoarele propoziţii:

— Cam la o săptămână, cred. Bernard a venit în vizită la noi. să-mi cunoască părinţii, şi sunt convinsă că tot atunci a fost momentul când a răsturnat un ceainic întreg pe covorul nostru Wilton[14]

Cu excepţia acelui incident, a avut succes, fiind considerat o partidă perfectă: şcoală particulară, Cambridge, exact gradul necesar de timiditate în conversaţia ca cei mai vârstnici, începând de atunci, am dus o viaţă dublă. Eram tinerii scumpi, care umpluseră de bucurie toate inimile, logodindu-se şi aşteptând sfârşitul războiului ca să se căsătorească, în paralel, însă, continuam aşa cum începuserăm. La Senate House şi în alte clădiri guvernamentale găseai câte odăi goale pofteai. Bernard se pricepea să facă rost de chei. Vara, foloseam făgetul de lângă A mersham. Era ca o patimă, o nebunie, o viaţă secretă. Ne

---

[14] Tip de covor plusat, fabricat pentru prima oară în localitatea eu acest nume.

luam deja anumite măsuri de precauţie, dar, cinstit vorbind, nici nu mă sinchiseam.

Ori de câte ori discutam despre lumea înconjurătoare, ajungeam la comunism. Comunismul era obsesia noastră numărul doi. Ne hotărâserăm să-i iertăm Partidului prostia manifestată la izbucnirea războiului şi să devenim membri de cum se va face pace şi vom fi încetat să mai lucrăm în posturile noastre. Marx. Lenin, Stalin, mereu înainte – eram de acord cu toate. Unire perfectă, în cuget şi simţiri! Puseserăm temeliile unei utopii private şi era doar o chestiune de timp până când toate naţiunile lumii aveau să ne urmeze pilda. Lunile acelea ne-au format cu adevărat personalitatea, în spatele tuturor frustrărilor trăite în anii care au trecut, se găseşte dorinţa de a ne întoarce la zilele alea fericite. De cum am început să percepem lumea diferenţiat, am simţit că timpul ni se scurge printre degete şi n-am mai avut răbdare unul cu celălalt. Orice neînţelegere devenea o întrerupere a ceea ce ştiam că e posibil – şi, curând, totul s-a transformat într-un şir de întreruperi. Până la urmă, timpul chiar s-a terminat, dar amintirile au rămas, acuzatoare; de aceea nu ne putem lăsa în pace unul pe celălalt.

Un lucru pe care l-am învăţat în dimineaţa de după întâmplarea cu dolmenul a fost că am suficient curaj, curaj fizic, ca să mă descurc singură. O descoperire crucială pentru o femeie – cel puţin pe vremea aceea. Poate că a fost şi o descoperire fatală, dezastruoasă. Acum nu mai sunt sigură că a fost bine că m-am descurcat fără ajutor. Restul e mai greu de povestit, în special unui sceptic ca tine!

Am deschis gura să protestez, dar mi-a făcut semn cu mâna să tac.

— Şi aşa am să te mai fac sceptic şi altă dată. Încep să

obosesc. Va trebui să pleci, curând. Dar, deocamdată, vreau să repet episodul cu visul. Să fiu sigură că l-ai reţinut corect.

Făcu o pauză, strângându-şi puterile pentru ultimul monolog al după-amiezii.

— Toată lumea crede, ştiu, că dau prea multă importanţă acestui vis – o fată tânără, speriată de moarte de doi dulăi, pe o potecă, la tară. Dar aşteaptă şi tu până vine vremea să vezi dacă viaţa ta a avut vreun sens. Fie vei constata că eşti prea bătrân şi prea trândav ca să mai faci o astfel de încercare, fie vei proceda ca mine. scoţând un anumit eveniment din context, găsind o explicaţie banală pentru a lămuri ceva ce. altminteri, ţi-ar scăpa – un conflict, o răzgândite, o înțelegere nouă. Nu spun că animalele alea erau altceva decât păreau să fie. În ciuda interpretărilor lui Bernard, nu cred cu adevărat că erau servitorii lui Satan, Câinii Iadului, senine rele trimise de Dumnezeu sau alte bazaconii în care mă pârăşte tuturor că aş crede. Există, totuși, un aspect al acestei istorii asupra căruia nu-i place să insiste. Când vă mai vedeţi, cere-i să-ţi reproducă ce ne-a spus despre câinii respectivi le Muire de Şi. Maurice. Sunt sigură că n-a uitat. Am petrecut o după-amiază lungă pe terasa de la Hotel des Tilleuls. Nu, n-am mitologizat animalele alea. M-am folosit de ele. Mi-au redat libertatea. Am descoperit ceva.

Şi-a împins mâna peste cearşaf, înspre mine. N-am reuşit să mă conving să întind şi eu mâna ca să o prind pe a sa. M-a oprit o rezervă de natură jurnalistică, un fel de idee despre necesitatea neutralității, în vreme ce ea vorbea, iar eu transcriam. cu arabescurile iuţi ale stenografiei, mă simţeam imponderabil, cu craniul gol, suspendat, în insecuritatea mea, între doi poli, cel al banalului şi cel al profunzimii; nu puteam spune care dintre ei mi se adresa. Jenat, m-am

cocârjat şi mai tare peste carnet, să nu trebuiască s-o privesc în ochi.

— Am întâlnit Răul și l-am descoperit pe Dumnezeu. O numesc descoperirea mea, dar fireşte, nu e ceva nou, nu-mi apar ţine. Fiecare trebuie s-o facă de unul singur. Oamenii folosesc limbaje diferite pentru a o descrie. Presupun că toate marile religii ale lumii au început în felul ăsta, cu nişte indivizi ajunşi în contact inspirat cu realitatea spirituală şi care au făcut tot posibilul, după aceea, ca să păstreze viu grăuntele de cunoaştere ce le fusese revelat. Cunoaştere care, aproape toată, se pierde în reguli, în ritualuri, în dragostea de putere. Aşa sunt religiile. Dar în ultima instanţă nici nu contează descrierea, odată ce a fost înţeles adevărul fundamental – că posedăm în noi înşine resurse infinite, potenţialul pentru o stare existenţială mult mai înaltă, o bunătate…

Toate astea le mai auzisem, într-o formă sau alta, de la un director de şcoală cu înclinaţii spirituale, de la un cleric disident, de la o fostă iubită, întoarsă din India, de la unii predicatori profesionişti californieni, de la nişte hippies năuciţi de droguri. June m-a văzut foindu-mă pe scaun, dar a continuat fără milă:

— Numește-l cum vrei. Dumnezeu sau Spiritul Iubirii, Atamanul sau Iisus, legile naturii. Ceea ce am văzut în ziua aiaşi de multe ori de atunci – a fost un abur de lumină colorată în jurul trupului meu. Modul cum ţi se înfățișează, însă, nu este relevant. Contează să pătrunzi până în miez, până la fiinţarea din lăuntru şi pe urmă s-o extinzi şi s-o adânceşti. Pe urmă s-o proiectezi în afară, înspre ceilalţi. Puterea tămăduitoare a iubirii…

Când mă gândesc la ceea ce-a urmat, simt şi acum o durere în suflet. Dar n-am mai putut răbda, disconfortul

devenise imens. Nu mai puteam s-o aud! Poate că anii de singurătate fuseseră cultura din care se hrănise scepticismul meu, mijlocul de apărare pe care-l aveam împotriva chemărilor de goarnă la iubire, la perfecţionare, la abandonarea sâmburelui de egoism din tine. pe care să-l vezi topit în marea universală a iubirii şi bunătăţii. Acest tip de discurs mă face să roşesc. Mă crispez în faţa celor ce vorbesc astfel. Nu-l înţeleg, nu-I recunosc.

Pretextând că-mi amorţise piciorul, m-am ridicat, dar prea brusc. Scaunul s-a răsturnat pe spate, lovindu-se cu o pocnitură straşnică de dulap. Tot eu m-am speriat. June mă privea uşor amuzată şi am bolborosit o scuză pentru că o întrerupsesem. Ea spuse:

— Ştiu. Cuvintele sunt ostenite, iar eu la fel. Altă dată ar fi bine dacă ţi-aş putea desluşi ce cred. Altă dată…

Nu avea putere să se împotrivească necredinţei mele. După-amiaza era pe sfârşite.

Am vrut să-mi cer din nou iertare pentru bădărănia mea, dar June îmi acoperi vo-ea cu a sa Folosea un ton blând, dar se vedea că se simţea jignită.

— Te-ar deranja să clăteşti ceştile de ceai înainte de plecare? Îţi mulţumesc, Jeremy.

La chiuvetă, întorcându-i spatele, am auzit-o oftând, cum se cufunda şi mai adânc în pat. Ramurile copacilor se mai zbăteau în vânt, afară. M-a străbătut un junghi de plăcere la gândul că voi regăsi lumea, că voi lăsa vântul de apus să mă împingă din spate până la Londra, că voi trece din trecutul ei în prezentul meu. Ştergând farfurioarele şi ceştile şi aşezându-le la loc, pe poliţă, încercam să formulez o scuză mai eficace pentru impoliteţea mea. Sufletul, viaţa de apoi, universul plin de sens; tocmai alinarea adusă de credinţa vioaie în asemenea lucruri mă durea cel mai tare.

Convingerea şi interesul personal se împleteau prea strâns. Dar cum să i-o spun? Când m-am întors spre ea, închisese ochii şi respira superficial, dar ritmic.

Nu adormise, totuşi. Pe când îmi recuperam servieta de pe pat, şopti, fără să ridice pleoapele:

— Doream să-mi mai recapitulez o dată visul.

Era notat în carnet, visul acela scurt, din presomn, care o obseda de patruzeci de ani: doi dulăi fug pe o cărare ce intră în chei. Cel mai mare lasă în urmă o dâră de sânge, perfect vizibilă pe pietrele albe. June ştie că primarul satului din apropiere nu şi-a trimis oamenii să pândă animalele. Câinii coboară în umbra aruncată de stâncile înalte, intră în desiş şi reapar pe partea cealaltă. Îi vede iarăşi, la celălalt capăt al cheilor, urcând muntele, şi, deşi se îndepărtează de ea, acum survine momentul de teroare care o face să tresalte: intuieşte că se vor întoarce. Îi dau toate asigurările:

— L-am transcris.

— Nu uita că visul apare când sunt încă pe jumătate trează.

— Îi văd aievea, Jeremy.

— Nu voi uita.

Dădu din cap, cu ochii tot închişi.

— Te descurci dacă nu te conduc?

Aproape o glumă, o ironie bolnăvicioasă. M-am aplecat deasupra patului, am sărutat-o pe obraz şi i-am şoptit la ureche:

— Cred că mă descurc.

Pe urmă am străbătut camera în vârful picioarelor şi am ieşit pe coridor; păşind pe covorul cu ’nvârtejiri galbene şi roşii, m-am gândit, ca totdeauna când plecam de la ea. că fusese, poate, ultima noastră întâlnire.

De data asta, chiar a fost.

June a murit după alte patru săptămâni, „liniştită, în somn”, după cum o asigurase pe Jenny asistenta medicală care o sunase ca să-i anunţe vestea. N-am crezut că lucrurile se întâmplaseră chiar aşa, dar am preferat să nu ne exprimăm îndoiala.

A fost înmormântată în cimitirul satului, lângă Chestnut Reach. Ne-am dus cu maşina, cu copiii şi doi dintre nepoţi, şi l-am luat şi pe Bernard. Călătoria a fost obositoare. Era cald, stăteam înghesuiţi în automobil, iar pe autostradă, unde circulaţia era intensă, se făceau reparaţii. Bernard stătea în faţă şi a tăcut tot timpul. De câteva ori şi-a acoperit chinul cu palmele, o secundă sau două. Cel nu i mult timp. Însă. a privit fix înainte. N-am observat vreo lacrină. Jenny şedea în spate. cu bebeluşul în poală. Lângă ea, copiii discutau despre decesul din familie, îi ascultam neputincioşi, incapabili să imprimăm un alt curs conversaţiei. Alexander, băieţelul nostru de patru ani. era oripilat de ideea că intenţionam s-o punem pe bunica – pe care o iubea mult – într-o cutie de lemn, s-o coborâm într-o groapă, în pământ şi s-o acoperim cu ţărână.

— N-o să-i placă, a zis convins.

Harry, verişorul lui de şapte ani, ştia cum stăteau lucrurile.

— E moartă, prostule. Moartă şi rece ca piatra Nu simte nimic din ce i se întâmplă.

— Şi când o să se-ntoarcă?

— Niciodată. Dacă ai murit, nu te mai întorci.

— Dar ea când o să se-ntoarcă?

— Niciodată, niciodată, niciodată. E în rai, prostovane.

— Când se întoarce? Bunicule? Când, bunicule?

A fost o uşurare că venise atâta lume la înmormântare, într-un loc aşa de îndepărtat. Zeci de maşini erau parcate pe

iarbă, în diferite unghiuri, de-a lungul drumului ce venea de la biserica în stil normand. Văzduhul se vălurea deasupra capotelor înfierbântate. Eram în faza când abia începusem să frecventez regulat înmormântările, limitate deocamdată la trei ceremonii seculare pentru prieteni morţi de SIDA. Slujba anglicană de astăzi îmi era mai bine cunoscută, de la cinematograf. Ca un mare monolog shakespeareali. oraţia funebră, din care mi-au rămas înfipte în memorie fragmente, era o înşiruire de excelente figuri de stil, titluri de cărţi, cadenţe sumbre care-ţi trimiteau fiori de viaţă pe şira spinării – \ioiciune pură. Îl observam pe Bernard. Se postase în dreapta preotului, braţele îi atârnau drept în jos şi se uita fix înainte, ca în maşină, stăpânându-şi perfect emoţia.

După slujbă, I-am văzut că se desprinde de grupul de vechi prieteni ai lui June şi se plimbă agale printre pietrele de mormânt, oprindu-se, ici, colo, ca să citească vreo inscripţie, în drum spre o lisă mare. S-a oprit în umbra copacului, sprijinindu-se cu coatele de zidul cimitirului. Mă îndreptam spre ei, ca să-i spun puţinele propoziţii stângace pe care le pregătisem numai pe jumătate, când l-am auzit strigând numele lui June pe deasupra zidului. M-am apropiat şi am văzut că suspina, îşi apleca înainte trupul filiform, pe urină şi-l îndrepta. Se legăna lin în umbra tisei, plângând. M-am răsucit pe călcâie, simţindu-mă un intrus, şi m-am grăbit să fac cale întoarsă, trecând pe lângă cei doi muncitori care aruncau pământ în groapă şi iuţind pasul, ca să ajung din urmă mulţimea vorbăreaţă. Tristeţea îndoliatei adunări se risipea în aerul estival, pe măsură ce grupul şerpuia afară din cimitir, pe lângă drum, pe lângă maşinile garate, îndreptându-se spre o porţiune de teren cu iarba netunsă, în centru] căreia se ridica un cort mare, crem, cu prelata de la intrare răsucită în sus, din cauza căldurii, în spatele meu,

pământul uscat şi pietricelele scrâşneau sub lopeţile groparilor. În faţă, scena pe care probabil şi-o imaginase June: copii hâr-jonindu-se în jurul frânghiilor de ancorare, chelneri în jachete albe, scrobite, servind băuturi reci din spatele meselor rudimentare aşternute cu cearşafuri şi. deja, primii invitări, o tânără pereche, păşind înlănţuiţi pe peluza verde.

Partea a doua: BERLIN

După mai puţin de doi ani, într-o dimineaţă de noiembrie, trezit la ora şase şi jumătate, am descoperit-o lângă mine, în pat, pe Jenny. Lipsise zece zile: fusese plecată la Strasbourg şi la Bruxelles şi se întorsese acasă noaptea târziu. Ne-am rostogolit unul spre celălalt, într-o îmbrăţişare molatică. Regăsirile minore, ca aceasta, se numără printre plăcerile domestice cele mai rafinate. O percepeam, în acelaşi timp. ca pe o prezentă cunoscută şi ca pe o noutate – cât de uşor ne obişnuim să dormim singuri în pat îşi ţinea ochii închişi şi pe buze avea un zâmbet abia schiţat, potrivindu-şi obrazul în spaţiul de sub clavicula mea, un locşor care s-ar fi zis că luase, de-a lucgu! anilor, forma capului ei. Aveam la dispoziţie cel mult o oră, probabil mai puţin, înainte de a se deştepta copiii şi de a o descoperi – o plăcere cu atât mai mare pentru ei. cu cât preferasem să le dau informaţii vagi despre întoarcerea lui Jenny. nefiind sigur că va prinde ultimul avion. Am întins mâna ca să o strâng, uşor, de fese. Palma ei s-a târât, ca fulgul, pe burta mea. Am căutat umflătura urâtă de la baza palmei, de unde-i fusese amputat al şaselea deget, imediat după naştere. Tot atâtea degete, obişnuia să spună maică-sa, câte picioare are o insectă. După alte câteva minute, între care s-a interpus, poate, şi o scurtă moţăiala, am început să facem dragoste, în felul acela amical care este un privilegiu, dar şi un

compromis, al vieţii matrimoniale.

Plăcerea împrăştia tot mai mult amorţeala somnului şi tocmai începusem să ne mişcăm mai viguros, unul de dragul celuilalt, când telefonul de pe noptieră se puse pe zbârnâit. Ar fi trebuit să ne amintim să-l scoatem din priza. Am schimbat o privire. Fără cuvinte, am căzut de acord că era încă suficient de devreme pentru a considera un apel telefonic ceva ieşit din comun, probabil o urgenţă.

Cel mai probabil era că ne suna Sally. De două ori venise să locuiască la noi şi încordarea produsă în relaţiile de familie fusese mult prea mare ca să încercăm s-o mai reţinem. Cu câţiva ani înainte, când avea douăzeci şi unu de ani, se măritase cu un bărbat care o bruftuluise şi o abandonase, cu copil cu tot. Doi ani mai târziu, legea stabilise că Sally, fiind prea violentă, nu era aptă să crească un copil, aşa că băieţelul ei avea acum părinţi adoptivi. După câţiva ani, îşi biruise dependenţa de alcool, dar numai pentru a încheia un al doilea mariaj catastrofal. Locuia acum într-un cămin, la Manchester. Jean, mama ei, decedase, iar Sally nu putea conta decât pe noi pentru a găsi afecţiune şi sprijin. Bani nu ne cerea niciodată Nu reuşeam să mă debarasez de ideea că eram singurul vinovat de nefericirea nepoţelei mele.

Cum Jenny stătea pe spate, iar eu peste ea, m-am întins eu după receptor. Dar nu Sally era, ci Bernard, care apucase deja să rostească o jumătate de propoziţie. De fapt, nici nu vorbea, ci gafă ia, aşa i se băteau cuvintele la gură. În fundal, se auzeau voci comentând însufleţit ceva. Înlocuite prompt de o sirenă de poliţie. Am încercat să-l opresc, strigându-l pe nume. Primul lucru inteligibil pe care l-am auzit rosrindu-l a fost:

— Jeremy, mă auzi? Mai eşti la aparat?

Am simţit că mi se chirceşte penisul ulâurru! fiicei lui Bernard. M-am străduit să păstrez un ton normal:

— Bernard, n-am priceput o iotă. Mai zi o dată, dar, te rog, încet!

Jenny îmi făcea semne să-i dau receptorul. Numai că Bernard îşi reîncepuse relatarea. Aşadar am clătinat din cap şi mi-am înfipt privirea în pernă.

— Aprinde radioul, băiete dragă. Sau, şi mai bine, televizorul. Trec ca râurile revărsate. Să nu-ţi vină să crezi…

— Bernard, cine prin ce trece?

— Ţi-am spus. Se dărâmă Zidul. Greu de crezut, dar văd cu ochii mei, cei din Berlinul de Est vin încoace…

Primul gând, egoist, a fost că nu mi se cerea să mă agit. Nu era nevoie să sar din pat şi să plec în lume, să fac ceva folositor. I-am promis lui Bernard că-l voi suna mai târziu, am pus receptorul în furcă şi i-am comunicat vestea lui Jenny.

— Uluitor.

— Incredibil.

Făceam tot posibilul să ţinem importanţa deplină a ştirii cât mai departe de noi, întrucât nu aparţineam încă lumii, comunităţii convulsionate a oamenilor complet îmbrăcaţi. Era în joc un principiu important: viaţa particulară mai presus de toate. Aşa că ne-am reluat dezmierdările. Dar vraja se risipise. Prin semiîntunericul matinal al dormitorului nostru treceau, ovaţionând, mulţimi. Ne aflam, amândoi, altundeva, în cele din urmă, Jenny sparse tăcerea, propunând:

— Hai jos, să vedem şi noi.

Am rămas în picioare în living, în halate de casă, cu ceşti de ceai în mână, zgâindu-ne la televizor. Ni se părea inadecvat să ne aşezăm. Est-berlinezii, în hanorace de nailon

şi jachete de jeans prespălate, treceau, împingând cărucioare sau ţinându-şi copiii de mână, în şir indian prin dreptul punctului de control[15]

necontrolaţi. Camera de filmare se balansa, strecurându-se indiscretă cât mai aproape de oamenii ce-şi deschideau larg braţele, ca să se îmbrăţişeze. O femeie cu obrajii scăldaţi în lacrimi, având o înfăţişare spectrală în lumina reflectorului TV fixat asupra ei. îşi răşchira ambele palme, încercă să vorbească, dar avea un nod prea mare în gât ca să poată rosti cuvinte. Pâlcuri de vest-berlinezi aplaudau şi băteau voioşi darabana pe acoperişul fiecărui caraghios de Trabant suficient de îndrăzneţ pentru a-şi croi drum spre libertate. Două surori se strângeau tare în braţe şi nu voiau să se despartă ca să răspundă întrebărilor reporterului. Pe Jenny şi pe mine ne-au podidit lacrimile, iar când copiii au dat buzna în cameră, să-i ureze bun venit mamei, mica noastră dramă a regăsirii, cu îmbrăţişările şi ghemuielile de pe covor, căpătă un plus de emoţie datorită evenimentelor fericite de la Berlin, făcând-o pe Jenny să dea cale liberă unui torent de plâns neprefăcut.

După o oră, Bernard telefona din nou. Trecuseră deja patru ani de când începuse să mi se adreseze cu „băiete dragă”: de când devenise membru al Clubului Garrick, presupuneam. Atât de enormă era, susţinea Jenny, distanţa parcursă de el de la „tovarăşe”.

— Băiete dragă, vreau să ajung la Berlin cât mai curând posibil.

— Bună idee, i-am replicat pe loc. Ar trebui să pleci numaidecât.

---

15 În original: 'Checkpoinf Charfie', celebru punct de verificare a paşapoartelor între Berlinul de Vest şi cel de Est

— Rezervările se plătesc cu pulbere de aur. Toată lumea doreşte să plece. Am reţinut două locuri la zborul de diipă-a-miază. Trebuie să reconfirm într-o oră.

— Bernard. dar eu sunt pe cale să plec în Franţa.

— Fă şi tu o diversiune. E un moment istoric.

— Te sun mai târziu. Jenny fierbea:

— Nu poate răbda să nu meargă să vadă cum se corectează Marea lui Greşeală. Are nevoie de cineva ca să-i care bagajele.

Dacă aşa se punea problema, eram gata să spun nu. Dar, la micul dejun, aţâţat de triumfalismul metalic revărsat peste noi din televizorul alb-negru, amplasat în echilibru fragil lângă chiuveta din bucătărie, am început să simt că nu mai am stare. că am nevoie de o aventură, după atâtea zile de îndeletniciri casnice. Televizorul slobozi încă un răcnet miniatural, dându-mi senzaţia că sunt un băieţei căruia nu i se deschideau porţile stadionului în ziua când se juca Marea Finală. Istoria se întâmpla în lipsa mea.

După ce i-am trimis pe copii la grădiniţă şi la şcoală, am redeschis discuţia cu Jenny. Ea era bucuroasă că se întorsese acasă. Trecea dintr-o odaie în alta, cu telefonul fără cordon mereu la îndemână, ocupându-se de plantele de interior, veştejite sub îngrijirea mea.

— Du-te, mă îndemnă ea. Nu te lua după mine. eu sunt geloasă. Dar nu pleca până nu termini ce-ai început.

Cel mai bun aranjament posibil. Ani schimbat traseul zborului spre Montpellier, ca să treacă prin Berlin şi Paris şi am confirmat rezervările făcute de Bernard. Apoi i-am telefonat lui Günter, prietenul meu de la Berlin, să-l întreb dacă putem sta la el în apartament. L-am sunat pe Bernard, să-i spun că o să trec să-l iau cu taxiul, la ora două. Mi-am anulat întâlnirile, am lăsat câteva instrucţiuni şi mi-am făcut

bagajul. La TV se arăta o coadă de o jumătate de milă: est-berlinezi aşteptând la intrarea unei bănci să capete suta de Deutschemarks. M-am întors cu Jenny în dormitor, să mai stăm împreună un ceas. după care ea a plecat în fugă la o întâlnire. M-am aşezat, tot în halat de casă, la masa din bucătărie şi am luat un dejun devansat, constând din resturi încălzite de la masa de ieri. Televizorul portabil arăta că se spărseseră noi breşe în Zid. Oameni de pe toată planeta se îndreptau spre Berlin. Se pregătea o chermeză pe cinste. Ziariştii şi echipele televiziunilor nu mai găseau camere libere la hotel, întors la etaj. stând sub jetul duşului, învigorat şi cu mintea clară după actul sexual, răcnind, în italiană, ariile din Verdi pe care mi le mai aminteam, mă felicitam pentru viaţa bogată în evenimente şi interesantă pe care o trăiam.

Cam după o oră şi jumătate, ceream taxiului să stea pe Addison Road şi urcam în fugă scările până la apartamentul lui Bernard. Mă aştepta în picioare, în dreptul uşii deschise dinspre palier, cu pardesiul şi pălăria în mână şi cu valizele alături, pe podea. Se convertise recent la punctualitatea aferată caracteristică vârstei înaintate, precauţie necesară pentru a compensa o garantată inacurateţe a memoriei. I-am ridicat eu valizele – Jenny avusese dreptate – şi tocmai voiam să trag uşa spre noi, ca s-o închid, când l-am văzut că se încruntă şi ridică arătătorul:

— O ultimă privire.

Am pus jos bagajele şi am intrat după el, la timp ca să-l surprind înhăţând cheile şi paşaportul de pe masa din bucătărie. Le ridică să mi le arate, cu o privire tip „ţi-am spus eu”, ca şi cum eu aş fi fost cel care le uitase, iar lui i se cuveneau felicitările.

Mai călătorisem şi altă dată cu Bernard în taxiuri

londoneze. Genunchii aproape că îi atingeau peretele despărţitor. Eram încă în viteza întâi, abia ne desprindeam de bordură, iar Bernard îşi făcuse un slativ din degete, sub bărbie, şi începuse:

— Adevărul este…

Vocea lui nu avea sacadarea războinică, de mandarin, a glasului lui June; în schimb, era uşor piţigăiată şi ultraprecisă în enunţare, semănând poate cu ceea ce trebuie să fi fost vocea lui Lytton Strachey**16**

sigur cu a lui Malcolm Muggertdge**17**

Îţi amintea de felul de a vorbi al galezilor educaţi. Dacă nu-l cunoştea! pe Bernard şi nu-ţi era simpatic, era posibil să ţi se pară afectată.

— Adevărul este ca unificarea Germaniei era inevitabilă. Ruşii or să-şi zăngăne săbiile, franţujii vor da din mâini, britanicii vor mormăi „hm” şi „ah”. Dumnezeu ştie ce-or să vrea americanii, ce le convine mai mult. Niciunul nu contează. Nemţii se vor uni fiindcă aşa vor şi au prevăzut asta în constituţie, aşa că nu-i poate opri nimeni. Preferă s-o facă mai repede, nu mai târziu, fiindcă niciun cancelar întreg la minte n-o să scape ocazia, lăsând succesorului său gloria. şi o să se realizeze aşa cum vor federalii, fiindcă ei plătesc.

Avea darul de a-şi prezenta opiniile ca pe nişte adevăruri ferm stabilite, iar certitudinile sale nu erau lipsite de putere de insinuare. Eu eram dator să prezint un alt punct de vedere, fie că eram convins sau nu. Stilul de conversaţie particulară a lui Bernard se structurase pe parcursul multor ani de dezbateri publice. O rundă cinstită de discuţie în contradictoriu avea să scoată adevărul la

---

16 Lytton Strachey (1880-l932). biograf şi critic literar englez.

17 Maicolni Muggeridge (1903-). /iarisi, redacior-şef al revistei Puneţi. personalitate TV.

lumină, în vreme ce ne îndreptam spre Heathrow i-am replicat, îndatoritor, că nu este exclus ca rede-giştii să se fi ataşat de unele caracteristici ale sistemului lor şi să fie, din această pricină, dificil de asimilat; că Uniunea Sovietică are sute de mii de ostaşi în RDG; prin urmare, poate influenţa deznodământul, dacă o doreşte; ca, din punct de vedere economic şi practic, s-ar putea să fie nevoie de mulţi ani pentru ca mariajul dintre cele două sisteme să funcţioneze.

El mă aproba, dând satisfăcut din cap. Continua să-şi proptească bărbia pe degetele împletite şi aştepta, răbdător, să termin, ca să-mi poată purica argumentele. Metodic, le-a luat pe rând. Enorma mişcare populară împotriva Republicii Democrate Germane atinsese punctul în care era prea târziu să descoperi că mai dăinuiesc unele ataşamente faţă de acel stat, altfel decât sub forma nostalgiei. Uniunea Sovietică nu mai avea niciun interes să-şi ţină sub control sateliţii. Nu mai era o supraputere decât din punct de vedere militar şi avea nevoie, ca de aer, de bunăvoinţa Occidentului şi de banii Germaniei Federale. Cât despre dificultăţile practice ale realizării unificării, ele puteau fi rezolvate ulterior, după ce mariajul politic îi va fi asigurat cancelarului o menţiune în manualele de istorie şi o bună şansă de a câştiga următoarele alegeri, prin voturile a milioane de alegători noi şi entuziaşti.

Bernard nu se putea opri din vorbit şi nu părea conştient de faptul că taxiul nostru staţiona deja la intrarea terminalului. M-am aplecat în faţă, să plătesc cursa, în timp ce el îmi combătea, cu lux de amănunte, cel de al treilea argument. Şoferul s-a răsucit în scaun şi a deschis geamul despărţitor glisant, ca să asculte. Era un tip de vreo cincizeci de ani, complet chel. cu o faţă ca de bebeluş, parcă modelată din cauciuc, şi cu ochi mari, de un albastru fluorescent

strălucitor, care te priveau direct.

Când s-a oprit Bernard. a început el:

— Bine, şi după aia. amice? Fritz-ii or să-nceapă iar să se dea mari. Atunci să vezi cum reîncep problemele…

Bernard clipi, agasat, auzindu-l că vorbeşte, şi-şi căută pe bâjbâite bagajul. Repercusiunile unificării Germaniei erau, probabil, următorul subiect pe care intenţiona să-l abordeze, dar, în loc să se lase provocat, să vorbească amabil, fie şi numai un minut cu şoferul, el părea stânjenit şi se chinuia să se dea jos din maşină.

— Şi cum e cu stabilitatea? întrebă taximetristul. Cum rămâne cu echilibrul de forţe? La Răsărit avem Rusia, ducându-se pe apa sâmbetei, şi toate ţărişoarele alea, Polonia şi celelalte, vârâte până-n gât în căcat cu datoriile lor şi alte cele…

— Da, da, ai dreptate, situaţia este îngrijorătoare, recunoscu Bernard, simţindu-se acum în siguranţă pe trotuar. Jeremy, nu cumva să pierdem avionul.

Dar şoferul deschisese şi geamul de la portieră:

— În Vest, avem Marea Britanie, care nu prea joacă pe teren european, ce ziceţi? îşi are încă limba înţepenită în curul american, dacă-mi permiteţi. Aşadar, mai rămân franţujii. Iisuse Christoase, franţujii!

— La revedere şi mulţumim, intona Bernard, gata să-şi care propriile valize, numai să poată pune o distanţă cât de mică între el şi şofer.

L-am ajuns din urmă în faţa uşilor automate ale terminalului. A pus jos sacoşa în faţa mea şi şi-a frecat mâna dreaptă cu stânga, zicând:

— Pur şi simplu nu suport să fiu luat la întrebări de taximetrişti!

Înţelegeam ce simte, dar eram şi de părere că se

sclifoseşte prea mult când îşi alege interlocutorii.

— Nu mai ştii să te porţi cu vulgul.

— Niciodată n-am ştiut, băiete dragă. Eu sunt un om al ideilor.

La o jumătate de ceas după decolare, am închinat pentru „libertate” cu şampania comandată de la căruciorul cu băuturi. Pe urmă. Bernard reveni la problema ştiinţei comunicării cu masele.

— June o avea. Se înţelegea de minune cu oricine. Ea ar fi putut discuta cu taximetristul. Surprinzător, pentru una care a sfârşit ca o schimnică. Era, recunosc, o comunistă mult mai autentică decât mine.

În zilele acelea, orice menţionare a numelui lui June îmi declanşa în suflet un mic fior de vinovăţie. De la decesul ei din iulie 1987 nu mai lucrasem deloc la cartea de memorii pe care se presupunea că o voi scrie, afară de punerea în ordine a notiţelor şi depozitarea lor într-un clasor. Treburile mele personale (conduc o mică editură, specializată în manuale), viaţa de familie, o schimbare de domiciliu anul trecut – toate aceste scuze obişnuite nu mă făceau să mă simt mai bine. Poate că excursia în Franţa, revederea bergerâe-ei şi a celor asociaţi cu ea aveau să-mi dea un imbold. Mai erau şi unele lucruri despre care doream să-l descos pe Bernard.

— Nu cred că June ar fi luat asta drept un compliment.

Bernard ridică paharul de plastic, ca să îngăduie luminii solare ce inunda avionul să se refracte în şampanie.

— Nimeni n-ar lua-o drept un compliment, în zilele astea Dar a fost o vreme când se bătea ca o tigroaică pentru Cauza.

— Până la cheile de la de Vis.

Ştia că încercam să extrag informaţii. Lăsându-se pe

spate, zâmbi, fără să mă privească.

— Am trecut la „viaţa şi activitatea”?

— E timpul să mă ocup mai serios de treaba asta.

— Ţi-a povestit vreodată cum ne-am certat? în Provence, când ne întorceam din Italia, cu cel puţin o săptămână înainte de a ajunge la chei?

— Nu-mi amintesc să-mi fi spus ceva

— Ne aflam pe un peron de gară, lângă un orăşel al cărui nume îmi scapă. Aşteptam cursa locală, să ne ducem la Arles. Gara nu avea acoperiş, de fapt nu era decât o haltă şi se găsea într-o stare de plâns. Sala de aşteptare arsese într-un incendiu. Arşiţă, nici urmă de umbră, niciun loc de şezut. Eram obosiţi, iar trenul întârzia în jur. nici ţipenie. Condiţii perfecte pentru primul nostru scandal matrimonial.

La un moment dat, am lăsat-o pe June să păzească bagajele, ca să mă plimb de-a lungul peronului – ştii şi tu cum faci când trece greu timpul – chiar până la capăt. Era o porcărie de peron. Cineva vărsase pe el un butoiaş de smoală sau de vopsea Pietrele de pavaj erau dislocate şi printre ele ieşiseră buruieni, veştejite de căldură. La capăt, departe de şine, o tufă de arbutus reuşise, ca printr-un miracol, să înflorească frumos. Tocmai îl admiram, când am observat ceva mişcându-se pe o frunză. M-am apropiat şi, ce să vezi, o libelula; o insectă roşcovană, cu zbor de săgeată, sympetrum sanguineum, un bărbătuş, înţelegi, de un roşu strălucitor. Insectele astea nu-s, propriu-zis, rare, dar exemplarul era neobişnuit de mare.

Surprinzător, dar am reuşit s-o prind în căuşul palmelor şi m-am întors în fugă pe peron până la June, pe care am rugat-o s-o ţină în mână până mi-am căutat trusa de călătorie în sacoşă. Am deschis-o, am scos sticla pentru omorât insecte şi am rugat-o pe June să-mi dea creatura. Ea

își ținea încă mâinile împreunate, uite-așa, dar mă privea cu o expresie ciudată, ca de groază, pe față. M-a întrebat: „Ce ai de gând să faci?” și i-am răspuns: „S-o duc acasă”. June n-a făcut niciun pas spre mine. A zis: „Vrei să spui c-ai s-o omori”. „Bineînțeles, i-am răspuns. E o frumusețe”. În momentul ăsta a devenit rece și logică: „Adică, o s-o ucizi fiindcă e o frumusețe”. June, după cum știi, a crescut la țară și niciodată nu și-a făcut vreun scrupul din a omorî șoareci, șobolani, gândaci de bucătărie, viespi – tot ce o supăra, de fapt. Era al dracului de cald și n-am socotit că ar fi momentul să pornim o dezbatere etică despre drepturile insectelor. „June, tot ce te rog este să mi-o dai”. Poate că aveam o voce prea aspră. S-a îndepărtat cu o jumătate de pas și mi-am dat seama că era gata să lase libelula să zboare. Am zis: „June, doar știi cât de mult înseamnă asta pentru mine. Dacă-i dai drumul, n-am să te iert niciodată”, în sufletul ei se dădea o luptă, eu am repetat ceea ce-i spusesem și atunci s-a apropiat de mine, extrem de posomorâtă, a transferat libelula în mâinile mele și m-a privit cum o pun în sticlă și bag sticla în trusă. N-a scos o vorbă până mi-am vârât trusa în valiză, după care, poate fiindcă se învinovățea că nu dăduse drumul insectei, a izbucnit cu o furie uluitoare.

Căruciorul cu băuturi se apropia din nou și Bernard se opri din povestit pentru a hotărî că nu e cazul să mai comande încă o șampanie.

— Ca cele mai strașnice certuri, și a noastră a parcurs rapid drumul de la particular la general. Atitudinea mea față de biata viețuitoare era tipică pentru atitudinea pe care o aveam față de o mulțime de alte lucruri, inclusiv față de June. Rece, abstractă, arogantă. Nu dădeam niciodată nici cel mai mic semn de emoție și nu-i îngăduiam nici ei să dea. Se simțea tot timpul măsurată, analizată, avea sentimentul că

face parte din insectarul meu. Nu mă interesau decât abstracţiile. Pretindeam că iubesc „creaţia”, cum o numea ea, dar, de fapt, nu voiam decât s-o controlez, să storc din ea viaţa, să o cataloghez, s-o clasific pe coloane. Politica pe care o făceam era un argument în plus. Nu nedreptatea mă supăra, ci neorânduiala. Eram atras atât de mult nu de fraternitatea oamenilor, ci de organizarea lor. Urmăream realizarea unei societăţi perfect organizate, ca o cazarmă, justificată de principii ştiinţifice. Stăteam acolo, în dogoarea feroce a amiezii, şi ea ţipa la mine: „Te doare-n cot de clasa muncitoare! Nu vorbeşti cu reprezentanţii ei niciodată! Habar nu ai cum sunt! De fapt, îi antipatizezi. I-ai vrea aliniaţi în rânduri perfecte, ca porcăriile tale de insecte!”

— Şi tu ce-ai spus?

— Mai nimic, la început. Ştii că nu. suport să mă dau în spectacol, îmi repetam întruna: m-am însurat cu fata asta splendidă, care mă urăşte. Doamne, ce greşeală! mai târziu, fiindcă trebuia să-i dau o replică, mi-am construit o apărare a hobby-ului meu. I-am explicat că majoritatea semenilor noştri sunt, din instinct, oripilaţi de lumea insectelor şi că entomologii sunt singurii care îi acordă atenţie, îi studiază legile şi ciclurile de viaţă, singurii cărora, în general vorbind, le pasă de ea. A da insectelor un nume, a le clasifica pe grupe şi subgrupe este o parte importantă a respectivei activităţi. Dacă înveţi cum să dai un nume unei părticele a universului, înveţi să iubeşti acea părticică. Moartea câtorva exemplare este (relevantă, faţă de câştigul general. Chiar şi la speciile rare, populaţiile de insecte sunt uriaşe ca număr. Din punct de vedere genetic, toate sunt clone, deci nu are sens să vorbeşti de indivizi, cu atât mai puţin de drepturile acestora. „Poftim, iar începi, m-a întrerupt June. Nici măcar nu vorbeşti cu mine. Ţii o prelegere”. Din momentul acela, am

început să mă înfierbânt. Cât despre convingerile mele politice, am continuat, da, era adevărat, îmi plăceau ideile şi ce era rău în asta? Alţii n-aveau decât să fie de acord cu ele, să le conteste sau să le repudieze. Era adevărat, mă simţeam stânjenit în sânul clasei muncitoare, ceea ce nu însemna, totuşi, că-i uram pe reprezentanţii ei. Era absurd să fiu acuzat de aşa ceva îi înţelegeam şi pe ei, dacă nu se simţeau în largul lor în prezenţa mea. Cât despre sentimentele faţă de ea, era adevărat, nu eram prea romantic din fire, dar asta nu presupunea lipsa emoţiilor; pur şi simplu fusesem educat în felul acesta şi, dacă voia neapărat să ştie, o iubeam mai mult decât putea ea să-şi închipuie şi cu asta, basta; dacă nu i-o spusesem destul de des, ei bine, îmi părea rău, dar aveam să i-o spun zilnic în viitor, dacă aşa socotea ea că era bine.

Pe urmă, s-a petrecut ceva extraordinar. Mai bine zis, s-au întâmplat două lucruri dintr-odată. Tocmai când pledam în felul acesta, trenul nostru a intrat în gară, cu larmă mare de fierărie, învăluit în abur şi fum şi în clipa când s-a oprit, June şi-a aruncat braţele în jurul gâtului meu şi m-a anunţat că era însărcinată şi că faptul că ţinuse o mică insectă în mână o făcuse să se simtă răspunzătoare nu doar faţă de fiinţa ce-i creştea în pântec, ci faţă de tot ce vieţuieşte, că păcătuise enorm lăsându-mă să ucid libelula şi era sigură că natura se va răzbuna: copilului nostru i se va întâmpla ceva groaznic. Trenul s-a pus în mişcare, iar noi continuam să stăm pe peron, înlănţuiţi. Simţeam nevoia să dansez în jurul ei de bucurie, dar, idiotul de mine, preferam să-i explic teoriile lui Darwin. străduindu-mă s-o liniştesc, spunându-i că în structura universului pur şi simplu nu exista loc pentru tipul de răzbunare de care vorbise, că pruncului nostru nu i se poate întâmpla nimic…

— De Jenny e vorba.

— Sigur că de Jenny.

Bernard apăsă pe butonul de apel de deasupra capului şi-i comunică însoţitoarei de bord că se răzgândise şi că doream, totuşi, şampanie. Când am primit-o, am ridicat paharele pentru – aveam impresia – naşterea iminentă a soţiei mele.

— După ce mi-a dat această veste, n-am mai avut răbdare să aşteptăm trenul următor, aşa că ne-am dus pe jos în oraş – de fapt, nu era decât un sat mai mare, îmi pare rău că nu-mi amintesc numele – unde am căutat unicul hotel şi am luat o cameră imensă la etajul întâi, cu podele ce scârţâiau şi cu un balcon ce dădea spre o piaţetă. Un loc ideal, unde ne-am dorit întotdeauna să ne întoarcem. June îi cunoştea numele; eu n-am să-l mai aflu niciodată. Am rămas acolo două zile, ne-am sărbătorit moştenitorul, ne-am trecut vieţile în revistă, am croit planuri de viitor, ca o pereche proaspăt căsătorită. A fost o împăcare splendidă – abia dacă am mai ieşit din cameră.

A venit însă o seară când June a adormit devreme, iar eu nu-mi puteam găsi locul. M-am plimbat în jurul piaţetei, am băut vreo două pahare într-un local. Cunoşti sentimentul pe care îl ai când te pomeneşti din nou singur după ce ai avut cu cineva o relaţie intensă, ore în şir. Parcă ai fi fost într-un vis, din care te trezeşti. Am stat la o masă de pe trotuar, la un bar, privind câţiva jucători de boule. Căldura serii era sufocantă şi aveam pentru prima oară ocazia să răsucesc în minte câteva din spusele lui June de la gară Mi-am dat toată silinţa să-mi imaginez ce înseamnă să crezi, dar să crezi cu adevărat, că natura se poate răzbuna pe un foetus pentru moartea unei libelule. June mi-o spusese cu toată seriozitatea, cu lacrimi în ochi. Dar ai cuvântul meu că n-am reuşit să-mi imaginez. Era vorba de o gândire magică, total

străină felului meu de a judeca…

— Dar, Bernard, n-ai avut niciodată sentimentul că te joci cu norocul? N-ai bătut niciodată în lemn?

— Ăsta-i doar un joc, un fel de a vorbi. Ştim cu toţii că-i o superstiţie, atâta tot. Credinţa că viaţa lucrează după un sistem de premii şi penalizări, că în subteran există un sens care depăşeşte înţelesul dat de noi evenimentelor – toate astea ţin de domeniul consolării prin magie. Numai…

— Biografii?

— De fapt, voiam să zic „femeile”. Poate că tot ce doresc să arăt este că, şezând acolo, în piaţeta aceea fierbinte, cu un pahar în faţă, începeam să înţeleg câte ceva despre relaţia bărbat-femeie.

Mi-am pus întrebarea cum ar interpreta toate astea Jenny, soţia mea cea eficientă şi plină de bun simţ.

Bernard secase toată şampania şi se uita grăitor la cei câţiva centimetri rămaşi pe fundul sticluţei mele. I-am cedat-o. El a continuat:

— Să fim realişti: diferenţele de ordin anatomic nu sunt decât…

— Vârful aisbergului? Zâmbi:

— Mai curând vârful subţire al unui ic gigantic. Am rămas, oricum, pe loc şi am mai băut un pahar, două. Pe urmă – ştiu că e o prostie să dai prea mare importanţă vorbelor spuse la mânie, dar totuşi –, am meditat la felul cum caracterizase June convingerile mele politice, poate tocmai fiindcă exista un sâmbure de adevăr în ceea ce spusese, valabil pentru noi toţi, şi mai rostise lucruri asemănătoare şi altă dată. îmi aduc aminte că m-am gândit: n-o să rămână multă vreme în Partid. Are ideile ei proprii, ciudate şi puternice.

Toate amintirile astea au dat buzna peste mine azi

după-amiază, când am fugit de şofer. Dacă ar fi fost June, June cea din 1945, nu cea care renunţase total de politică, ar fi petrecut o jumătate de oră fericită discutând politică europeană cu individul, indicându-i bibliografia adecvată, punându-i numele pe lista celor cărora li se expediază materiale de propagandă, cine ştie, poate chiar făcându-l să semneze o adeziune. Nu i-ar fi păsat că pierde avionul.

Ne-am ridicat sticlele și paharele, să facem loc tăvilor cu dejunul.

— Oricum, asta-i povestea, atâta câtă e – încă un paragraf pentru „viaţa și activitatea”. Era o comunistă mai bună decât mine. Dar din izbucnirea aia de la gară se putea vedea departe înainte. Puteai prezice că va veni ceasul când Partidul n-o va mai satisface, puteai întrezări începutul acelui hocus-pocus cu care și-a mobilat viaţa după aceea. Orice i-ar fi plăcut ei să susţină, e sigur că n-a fost o iluminare bruscă, avută într-o dimineaţă la cheile din de Vis.

Nu-mi făcea bine să văd cum mi se aruncă în faţă propriul meu scepticism. Ungând cu unt chifla îngheţată, m-am simţit tentat să fiu răutăcios, de dragul lui June:

— Dar, Bernard, cum rămâne cu răzbunarea insectei?

— Cum să rămână?

— Al șaselea deget al lui Jenny!

— Băiete dragă, ce bem la mâncarea asta?

Mai întâi ne-am dus la apartamentul lui Günter din Kreuzberg. L-am lăsat pe Bernard în taxi, să mă aştepte, până am străbătut eu curtea cu bagajele și le-am cărat la etajul patru al Hinterhaus-ului. Vecina de culoar căreia i se lăsase cheia pentru mine vorbea puţin englezeşte şi ştia că motivul sosirii noastre era Zidul.

— Nu este bine, insista ea. Prea mulţi oameni. La prăvălie – nu este lapte, nu este pâine, nu sunt fructe. Și la

U-Bahn, tot aşa. Prea multă lume.

Bernard îi comandă şoferului! ne ducă la Poarta Brandenburg, dar ideea se dovedi proastă; am început să pricep ce dorise să spună vecina lui Guriţe; Prea mulţi oameni, o circulafie grea. Străzile întotdeauna agbmerate erau sufocate de un mare număr de Trabanturi şi Wartburguri suplimentare, poluante, ieşite să dea un prim tur al oraşului pe înserate. Pe trotuare nu puteai arunca un ac. Toţi oamenii – berlinezii din est şi din vest, străinii de oraş – se transformaseră în turişti. Cete de adolescenţi din Berlinul de Vest, în mâini cu doze de bere şi sticle de sekt, treceau, lălăind imnuri sportive, pe lângă automobilul nostru înţepenit în trafic. Ocrotif de întunericul de pe bancheta din spate, începeam să simt un uşor regret că nu mă aflu deja la bergerie, sus, deasupra lui St. Privat, să pregătesc locuinţa pentru sezonul hibernal. Acolo mai puteai auzi cicadele în serile mai calde chiar şi acum. când anul se apropia de sfârşit. Apoi, amintindu-mi de istorioara povestită de Bernard în avion, în i-am alungat regretul, luând hotărârea de a stoarce de la el tot ce puteam, pe timpul şederii noastre la Berlin, şi de a relua lucrul la biografie.

Renunţând la taxi, am pornit mai departe pe jos. Se făceau douăzeci de minute până Ja Monumentul Victoriei, iar de acolo se întindea în faţa noastră, până la Poartă, largul bulevard 17 Iunie. Cineva legase o bucată de carton, cu inscripţia de mână „9 Noiembrie”, peste indicatorul stradal. Sute de alţi pietoni înaintau în aceeaşi direcţie. Poarta Brandenburg se ridica, frumos luminată, cam la un sfert de milă depărtare; arăta prea mică, prea bondoacă, pentru importanţa planetară ce i se conferise. La baza ei, se distingea parcă o bandă lată de beznă şi mai intensă Abia când ne-am apropiat ne-am dat seama că era, de fapt,

mulţimea compactă. Bernard dădea impresia că înaintează contrar voinţei lui. îşi ţinea mâinile la spate şi se înclina înainte, ca şi cum ar fi înfruntat un vânt imaginar. Ne depăşea toată lumea.

— Când ai fost ultima dată aici, Bernard?

— Ştii că, de fapt, nu m-am plimbat niciodată pe strada asta? La Berlin? în şaizeci şi şase am participat la o conferinţă despre Zid, cu ocazia celei de a cincea aniversări, înainte de ea… Dumnezeule! în una mie nouă sute cincizeci şi trei! Ca parte a unei delegaţii neoficiale de comunişti britanici, venită să protesteze – nu, nu, e un cuvânt prea tare – să-şi exprime. cu toată reverenţa, îngrijorarea faţă de modul în care Partidul din Germania Răsăriteană înăbuşise Revolta. La întoarcerea acasă, unii tovarăşi au avut grijă să ne facă zile fripte.

Două codane în jachete negre de piele, cu jeans mulaţi pe picior şi cizme de cowboy cu finte de argint se frecară, în trecere, de noi. Păşeau braţ la braţ şi nu-i sfidau, trufaşe, pe trecătorii care căscau gura la ele – erau. mai degrabă, indiferente la privirile lor. Avea» părul vopsit, negru ca pana corbului. Cozile de cal, identice, care le tresăltau pe ceafă, completau de minune referinţa vagă la anii cincizeci. Dar nu la anii cincizeci trăiţi de Bernard, mi-am zis. El se uita lung după fete. cu fruntea uşor încreţită. Se opri ca să-mi murmure tainic la ureche. Precauţie inutilă, având în vedere că nu se afla nimeni pe aproape şi eram înconjuraţi de zarva vocilor şi a paşilor.

— De când a murit June, nu-mi mai pot desprinde ochii de femeile tinere. Ceva jalnic, la vârsta mea Nu le admir însă trupul, ci, de preferinţă, chipul. Caut ceva ce să-mi amintească de June. A devenit un obicei. Pândesc întruna, să văd un gest, o expresie, ceva în ochi sau în păr, orice mi-ar

reînvia imaginea ei în suflet. Nu pe June cea cunoscută ţie o caut; dacă ar fi aşa, le-aş trage câte o sperietură zdravănă doamnelor bătrâne. Nu, o caut pe fata cu care m-am însurat…

Pe June cea din fotografia înrămată. Bernard îşi sprijini mâna de braţul meu.

— Încă ceva. În primele şase luni, nu mi-am putut scoate din cap gândul că va încerca să comunice cu mine. Se pare că li se întâmplă multora Durerea sufletească zămisleşte superstiţie.

— Nu şi în sistemul tău ştiinţific.

Am regretat imediat asprimea uşuratică a remarcii mele, dar Bernard mă aprobă, dând din cap:

— Ai dreptate, şi de îndată ce m-am mai întărit, mi-au venit minţile la loc. Dar n-am putut să nu mă gândesc o vreme că dacă, prin cine ştie ce miracol, lumea este aşa cum şi-a imaginat-o ea, atunci va trebui să ia legătura cu mine ca să-mi arate că eu m-am înşelat şi ea a avut dreptate, că există Dumnezeu, viaţă după moarte, un spaţiu unde se refugiază conştiinţa de sine. Baliverne din astea. Şi că o va face, mai ştii, prin intermediul unei fetişcane care îi seamănă. Că într-o bună zi una dintre ele mi se va adresa cu un mesaj.

— Dar acum?

— Acum a devenit o obişnuinţă. Mă uit la o fată şi dau verdictul, în funcţie de cât de mult găsesc în ea din June. Domnişoarele care au trecut pe lângă noi…

— Da?

— Cea din stânga, n-ai observat? Avea gura lui June şi-i semăna la pomeţii obrajilor.

— Nu i-am văzut faţa.

Bernard mă strânse mai tare de braţ:

— Trebuie să-ţi pun o întrebare care mă obsedează. De

mult aştept ocazia să te întreb. A intrat vreodată în amănunte de ordin personal… referitoare la ea şi la mine?

Amintirea jenantă a „mărimii” pe care o „purta” Bernard mă făcu să bâlbâi:

— Desigur. Erai nelipsit din gândurile ei.

— Dar despre ce anume vorbea?

Simţeam că dacă îi ascund un set de detalii jignitoare, îi datorez altele:

— Păi… ăă… mi-a povestit despre prima oară când… Prima voastră iubire.

— Ah.

Bernard îşi retrase mâna şi o vârî în buzunar. Ne-am continuat dramul în tăcere, în timp ce el analiza informaţia primită. Vedeam în faţa noastră, garate într-un şir prost aliniat pe mijlocul arterei 17 Iunie, o vastă colecţie de vehicule aparţinând presei scrise şi electronice: cabine de control mobile, antene parabolice, macarale, generatoare electrice pe roţi. Sub pomii din Tiergarten, câţiva muncitori nemţi descărcau un set asortat de WC-uri portabile, de un verde mohorât. Pe conturul enormului maxilar al lui Bernard se observa zvâcnirea unui muşchi. Tonul vocii lui era din ce în ce mai rece. Era pe cale să se înfurie.

— Şi despre asemenea lucruri intenţionezi tu să scrii?

— Păi stai, nici măcar n-am început să…

— Nu ţi-a dat prin cap să afli şi ce cred eu?

— Ar fi urmat să-ţi arăt tot ce redactez. Doar nu te îndoieşti?

— Dumnezeule mare! Ce-o fi fost în capul ei când ţi-a povestit un astfel de episod?

Ajunseserăm în dreptul primelor antene pentru satelit. Din întunericul înconjurător se rostogoleau spre noi, suflate de briză, pahare din plastic pentru cafea. Bernard strivi unul

sub talpă. Din mulţimea masată în faţa Porţii, aflată încă la o distanţă de o sută de metri, răbufni un ropot de aplauze. Din cele prosteşti dar bine intenţionate pe care le auzi, de pildă, într-o sală de concert, când se instalează pianul cel mare pe scenă.

— Crede-mă, Bernard, ce mi-a spus June nu avea un caracter mai intim decât povestea ta, despre cum v-aţi certat la gară. Dacă ţii neapărat să ştii, ideea de bază era că făcuse un pas foarte îndrăzneţ, în zilele acelea, pentru o fată, ceea ce dovedea cât de mult te plăcea. De fapt, ai ieşit bine din toată afacerea. S-ar zice că erai… destul de priceput la treaba respectivă. Cuvântul folosit de ea a fost chiar „geniu". Mi-a relatat cum ai început să sari prin cameră, cum ai deschis geamul în plină furtună şi ai răcnit ca Tarzan, în timp ce pe fereastră intrau mii de frunze…

Bernard a fost nevoit să strige, ca să acopere mugetul unui generator cu motor diesel:

— Doamne! Dar asta nu atunci s-a întâmplat! Ci după doi ani! în Italia, când locuiam deasupra lui Massimo şi a pirpiriei lui de neveste. Nu admiteau niciun zgomot în casă. Făceam amor afară, pe câmp, în orice loc ce ni se părea potrivit. Şi într-o seară s-a stârnit o furtună năprasnică, silindu-ne să ne iubim în odaie; natura făcea atâta tărăboi, că oricum nu ne-ar fi auzit.

— Deci… am vrut să intervin.

Furia lui Bernard se deplasase de la mine la June.

— Ce sens o fi avut să te mintă în halul ăsta? Falsifica registrele, asta făcea. Primul nostru contact sexual a fost o catastrofă, un dezastru desăvârşit, naiba să-l ia! Aşa că l-a rescris, pentru versiunea oficială. Iar a lucrat cu aerograful.

— Dacă vrei să îndrepţi tu lucrurile…

Berrard mă privi scurt, cu dispreţ concentrat, şi mări

spaţiul dintre noi, zicând;

— Nu asta-i ideea mea despre o biografie, să descrii viaţa sexuală a cuiva de parcă ar fi un spectacol cu public. Socoti că la atâta se reduce, în ultimă instanţă, viaţa? La cuplărai? Victorii şi chixuri pe frontul sexual? Toate comice?

Treceam pe lângă carul de transmisie al unei televiziuni. Am prins, cu coada ochiului, o imagine a interiorului: mai bine de zece monitoare redau acelaşi cadru, cu un reporter care îşi încreţea fruntea deasupra notiţelor dintr-o mână, în vreme ce în cealaltă microfonul, ţinut cu nonşalantă, i se bălăngănea la capătul cordonului încolăcit. Din gloată se ridică un fel de suspin puternic, un geamăt prelung de dezamăgire, care crescu în intensitate, devenind un muget.

Bernard se răzgândi dintr-odată. Se răsuci înspre mine.

— Doamne, ce curios eşti să afli! strigă. Se prea poate ca pe nevastă-mea s-o fi interesat adevărul poetic, adevărul spiritual sau adevărul ei propriu şi personal, dar nu dădea două parale pe adevăr, pe fapte, pe adevărul acela ce poate fi recunoscut, simultan, de doi oameni nelegaţi unul de celălalt. Crea modele, inventa mituri. Pe urmă forţa faptele să intre în aceste forme. Pentru numele Domnului, nu te mai preocupa de sex. Uite care-i adevăratul tău subiect: cum fac oamenii de felul lui June să ajusteze realitatea la teoriile lor, în loc să procedeze invers. Ce-i îndeamnă să trăiască astfel? De ce e ăsta un fenomen perpetuu?

Cum ne apropiasem deja de perimetrul exterior al mulţimii, am ezitat să-i dau replica firească. Două sau trei mii de oameni se îngrămădiseră acolo, sperând să vadă cum se prăbuşeşte Zidul în punctul acela simbolic, cel mai important. Pe blocurile de beton cu o înălţime de patru metri ce barau drumul spre Poartă stăteau în picioare, în poziţia

„pe loc repaus”, dar neliniştiţi, tineri soldaţi ai RDG-ului, cu feţele îndreptate spre Vest. îşi ascunseseră pistoletele din dotare la spate, sub centură. Un ofiţer păşea în sus şi în jos pe aliniament, fumând şi scrutând mulţimea. Dincolo de soldaţi se ridica faţada jupuită, luminată, a Porţii Brandenburg, pe care flutura moale drapelul Republicii Democrate Germane. Barierele împiedicau lumea să înainteze mai mult şi gemetele de dezamăgire fuseseră, probabil, provocate de vederea poliţiştilor din Berlinul de Vest, care-şi aliniaseră dubitele în faţa blocurilor de beton. Am ajuns chiar la timp ca să vedem cum cineva arunca cu o cutie de bere plină într-un militar. Urmărit de reflectoare, proiectilul zbură sus şi cu viteză, lăsând în urmă o dâră de spuma albă. Când trecu pe deasupra capului soldatului se auziră din mulţime strigăte de dezaprobare şi apeluri, în germană, la nonviolentă. După modul cum se răspândea larma, mi-am dat seama că zeci de oameni se căţăraseră în pomi.

Nu ne-a fost greu să ne croim drum cu coatele până în prima linie. Acum că mă aflam în mijlocul oamenilor, mi-am dat seama că mulţimea era mai civilizată şi mai diversificată decât crezusem. Copii mici şedeau pe umerii părinţilor, de unde vedeau la fel de bine ca şi Bernard. Doi studenţi vindeau baloane şi cornete cu îngheţată. Un bătrân cu ochelari negri şi baston alb stătea nemişcat, cu capul aplecat, ascultând, în jurul său se creease un spaţiu gol destul de amplu. Ajunşi la barieră, Bernard îmi arătă cu degetul cum un ofiţer de poliţie vest-ber-linez înjghebase un dialog cu un ofiţer al armatei RDG.

— Se înţeleg cum să ţină sub control mulţimea. Unificarea e pe jumătate făcută.

După izbucnirea dinainte, Bernard adoptase un stil

degajat, își rotea ochii cu o privire rece, imperativă, greu de reconciliat cu agitaţia ce-l cuprinsese de dimineaţă. Ca şi cum lumea multă, evenimentul însuși, l-ar fi fascinat, dar numai până la un punct. După încă o jumătate de oră, s-a văzut limpede că nu se va întâmpla nimic din ce ar fi putut da satisfacţie mulţimii. Nici urmă de macarale gigantice, care să îndepărteze secţiuni din zid; nu se vedea niciun buldozer care să înlăture din cale blocurile de beton. Bernard, însă, n-a vrut să plecăm. Deci am rămas în picioare, în frig. Mulţimea este o creatură leneşă şi proastă, cu mult mai puţin inteligentă decât orice membru individual al ei. Gloata de faţă era pregătită să petreacă toată noaptea în picioare, cu o răbdare de câine, aşteptând un lucru care, își dădeau seama cu toţii, n-avea cum să se întâmple. Simţeam cum mă cuprinde enervarea, în alte puncte ale oraşului, lumea sărbătorea, veselă; aici nu domnea decât o cruntă plictiseală şi calmul senatorial al lui Bernard. Dar a mai trecut o oră până să-l pot îndupleca să o luăm pe jos spre Checkpoint Charlie.

Ne aflam pe o potecă noroioasă de la baza Zidului, ale cărui grafitti păreau monocrome în lumina stradală, în dreapta noastră se înălţau clădiri abandonate, maidane presărate cu bucăţi de sârmă ghimpată, grămezi de moloz şi buruienile din vara trecută, încă înalte.

Nu mai eram dispus să-mi reprim întrebarea:

— Dar ai rămas zece ani în Partid. Trebuie să fi ajustat şi tu binişor realitatea, ca să reuşeşti o asemenea performanţă.

Doream să-l enervez, să-l disloc din satisfacţia lui calmă. Dar Bernard a strâns doar din umerii înalţi, s-a încovoiat şi mai adânc în pardesiu şi a spus:

— Bineînţeles.

Se întrerupse ca să lase un grup gălăgios de elevi americani să se strecoare prin faţa noastră printr-un pasaj îngust dintre Zid şi un imobil dărăpănat.

— Cum sună rândurile alea din Isaiah Berlin pe care le citează toată lumea, în special acum, despre riscurile fatale ale utopiei? Spune el: dacă ştiu sigur cum să dăruiesc omenirii pace, dreptate, fericire, creativitate neţărmurită, ce preţ poate fi prea ridicat? Ca să fac o asemenea omletă, nu mi se poate pune o limită la numărul ouălor pe care ani voie să le sparg. Ştiind ceea ce ştiu, aş dezerta de la datorie dacă nu aş accepta că s-ar putea să trebuiască să moară mii de oameni, pentru ca milioanele să trăiască de-a pururi în fericire. Noi nu ne puneam chiar aşa problema pe vremea aia, dar în esenţă cam aşa gândeam. Dacă ignorai sau ajustai câteva date neprielnice pentru unitatea partidului, asta nu era decât un fleac pe lângă torentul de minciuni revărsate din maşina de propagandă a capitalismului. Aşa că-ţi vedeai de treabă, cu dedicaţie, şi în timpul ăsta fluxul creştea în jurul tău. June şi cu mine am aderat târziu, astfel că de la bun început apa ne venea până la glezne. Veştile la care făceam urechea toacă răzbăteau, totuşi, până la noi. Procesele înscenate şi epurările din anii treizeci, colectivizarea silită, deportările în masă, lagărele de muncă, cenzura, minciunile, persecuţiile, genocidul… Până la urmă se acumulează prea multe contradicţii ca să mai rezişti şi te frângi… Dar întotdeauna mai târziu decât ar trebui. Am ieşit în cincizeci şi şase, era cât pe-aci să ies în cincizeci şi trei, dar ar fi trebuit s-o fac în patruzeci şi opt. Fiindcă te încăpăţânezi. Continui să crezi că ideile sunt bune, dar le administrează oameni nepotriviţi, şi că aceasta se va schimba. Cum să laşi atâta muncă devotată să se ducă dracului? îţi spui că problema a fost întotdeauna grea şi că practica n-a ajuns,

încă. la nivelul teoriei – mai trebuie timp. îţi spui că tot ce se aude sunt calomnii pricinuite de Războiul Rece. E imposibil să greşeşti atât de grav, e imposibil ca atâţia oameni deştepţi, curajoşi, bine intenţionaţi să se înşele.

Dacă n-aş fi primit o educaţie ştiinţifică, poate că aş fi rămas şi mai mult în Partid Experienţele de laborator te învaţă mai bine decât orice altceva cât de uşor este să ajustezi un rezultat ca să se confirme o teorie. Şi nici măcar nu-i vorba de incorectitudine. Ţine de firea omului: dorinţele ne colorează percepţia. Un experiment temeinic planificat îşi la măsuri de precauţie împotriva acestui fenomen, dar cel la care participam noi devenise de mult incontrolabil. Fantezia şi realitatea trăgeau de mine în direcţii opuse. Ungaria a fost ultima picătură. Am clacat.

O clipă tăcu, dar apoi continuă cu fermitate; – Asta-i diferenţa dintre mine şi June. Ea a ieşit din Partid cu mult înaintea mea, dar de clacat n-a clacat niciodată, fiindcă nu făcea o distincţie clară între fantezie şi realitate. N-a făcut decât să schimbe un gen de utopie cu altul. Preoteasă sau politiciană, tot una pentru ea. Esenţa e că era adepta liniei dure. Şi uite-aşa s-a întâmplat ca eu să fiu acela care şi-a pierdut răbdarea. Străbăteam acea parte a oraşului alcătuită din maidane şi Zid, cunoscută încă sub numele de Potsdamerplatz, făcând slalom printre grupuleţe de prieteni care, adunaţi în preajma treptelor platformei cu ecrane şi a chioşcului de suveniruri, aşteptau să se întâmple ceva. Ceea ce m-a izbit atunci n-a fost doar nedreptatea afirmaţiilor lui Bernard, ci teribila sa impacienţă faţă de dificultăţile comunicării, imaginea unor oglinzi paralele ce se substituiseră îndrăgostiţilor în pat, oferind, într-o regresie spre infinit, crâmpeie de asemănare ce se estompau, trepte spre neadevăr, întorcându-mă către Bernard, am lovit cu

încheietura mâinii ceva moale şi cald, ţinut între degete de omul de lângă mine. Era un hot dog. Eram mult prea agitat ca să-mi cer iertare. Lumea din Potsdamerplatz era avidă de incidente: când am început să strig, toate capetele s-au întors spre noi şi cercul s-a strâns în jurul nostru.

— Ce-mi spui tu, Bernard, e un rahat! mai rău, o serie de răutăţi! Eşti un mincinos!

— Băiete dragă…

— Niciodată nu ţi-ai aplecat urechea la ceea ce zicea ea. Nici June nu te asculta pe tine. Nu era mai mult decât tine o adeptă a liniei dure. Eraţi doi indivizi slabi de înger. V-aţi pus în cârcă, unul celuilalt, atâta vinovăţie câtă puteaţi duce.

Auzeam cum, în spate, ultimele mele cuvinte erau rapid traduse într-o germană murmurată. Bernard încerca să mă împingă afară din cercul de gură-cască. Mie însă, furia îmi dădea aripi şi refuzam să mă clintesc.

— June mi-a spus că n-a încetat să te iubească. Tu afirmi acelaşi lucru. Cum aţi putut irosi atât de mult din timpul vostru, din timpul altora, cum v-aţi înstrăinat copiii?

Ultima acuzaţie, deşi incompletă, i-a produs lui Bernard o rană mai dureroasă decât ruşinea Buzele i se strânseră într-o linie subţire şi schiţă un pas, să se îndepărteze de mine. Brusc, furia mă părăsi şi în locul devenit gol năvăli inevitabila remuşcare. Cine era neisprăvitul ăsta care-şi permitea să vorbească despre o căsătorie ce durase cât întreaga lui viaţă, ţipând ca un isteric în faţa unui domn bătrân şi distins? Gloata îşi pierduse interesul şi se întorcea agale la coada pentru. reproduceri miniaturale ale turnurilor de pază şi pentru cărţi poştale înfăţişând graniţa şi pustiile fâşii ale morţii.

Ne continuarăm drumul. Eram prada unei agitaţii interioare prea mari ca să-mi cer iertare. Unicul mod prin

care retractam cele spuse era o voce mai blândă şi aerul că nimic nerezonabil nu se întâmplase. Păşeam umăr la umăr, mai vioi decât înainte. Mutra hotărât inexpresivă a lui Bernard era un indiciu clar că-i fuseseră răscolite sentimentele. Am zis:

— Nu-i adevărat că a trecut de la o utopie fantezistă la alta. A fost o căutare. Nu pretindea că ar cunoaşte toate răspunsurile. Era o căutare şi lui June i-ar fi plăcut să se angajeze toată lumea, într-un fel sau altul, într-o autoexaminare asemănătoare, dar nu silea pe nimeni. Cum s-o fi făcut? Nu avea în intenţie să reînvie Inchiziţia. N-o interesa dogma, nici religia organizată. Drumul pe care-l parcurgea era de ordin spiritual. Descrierea lui Isaiah Berlin nu se aplică în cazul acesta. Nu exista un ţel final, de dragul căruia să fie gata să-i sacrifice pe alţii. Niciun ou de spart.

Perspectiva unei dezbateri îl învioră pe Bernard. Se aruncă în discuţie, făcându-mă să mă simt izbăvit:

— Te înșeli, băiete dragă, cumplit te mai înșeli. Dacă numești ceea ce-a făcut June o căutare, nu contrazici cu nimic

8 ldimensiunea absolutistă a caracterului ei. Ori erai alături de ea și făceai ca ea, ori la revedere! Dorea să mediteze, să studieze texte de mistică, chestii din astea împotriva cărora nu aveam nimic, numai că nu mă interesau. Eu am preferat să intru în Partidul Laburist. Ea nici n-a vrut să audă. Până la urmă, a insistat să ne ducem vieţile separat. Eu am fost unul dintre ouăle sparte. Printre celelalte se numărau și copiii noştri.

În timp ce Bernard vorbea, eu mă întrebam ce mama dracului făceam, încercând să-l împac cu soţia sa moartă. Când a terminat, am dat de înţeles că sunt de acord cu el. Întinzând mâinile cu palmele în sus, şi l-am întrebat:

— Bun, şi ce-ţi lipseşte mai mult, acum că e moartă? Ajunseserăm la una dintre secţiunile Zidului unde dintr-un motiv politic demult uitat sau din raţiuni de cartografie se produsese o bruscă schimbare de direcţie a liniei de demarcaţie a sectorului, care revenea, însă, la vechiul făgaş după numai câţiva metri. Exact în dreptul nostru se afla o platformă de observare, acum abandonată. Fără un cuvânt, Bernard se avântă pe scări în sus, silindu-mă să-l urmez. Ajuns sus, arătă ceva cu degetul:

— Priveşte.

Într-adevăr, turnul de pază de vizavi fusese şi el abandonat, iar dedesubt, în strălucirea orbitoare a lămpilor fluorescente, forfotind paşnic pe nisipul greblat ce ascundea mine antipersonal, explozibile gata să fie declanşate şi puşti mitralieră, zeci de iepuroi căutau fâşiile de iarbă, ca să o ronţăie.

— Ei bine, totuşi a înflorit ceva.

— S-a dus vremea lor.

Un timp am rămas tăcuţi. Perspectiva ce ni se deschidea era o vedere a Zidului din direcţia din care venisem, numai că în punctul acesta erau de fapt două ziduri, cu o distanţă de o sută cincizeci de metri între ele. Nu fusesem niciodată noaptea pe linia de demarcaţie şi acum, privind de sus amplul coridor de nisip, sârma ghimpată, şoseaua utilitară şi lampadarele simetrice, m-a uimit lumina inocentă, indignitatea neruşinată a locului; dacă, prin tradiţie, statele îşi ascund cât pot mai bine 82

atrocităţile, aici li se făcea o reclamă mai stridentă decât firmele de neon de pe Kurfürsterdam.

— Utopia

Bernard suspină şi era, poate, gata să-mi dea replica, dar din diferite direcţii ne parveni zarvă de voci şi râsete.

Turnul de pază porni să se zgâlţâie de tropăitul unui grup mare pe scările de lemn. Fusese o pură întâmplare că reuşisem să găsim o gaură în mulţime, în care să fim, câteva momente, singuri, în două-trei secunde, alte cincisprezece persoane se înghesuiră cu noi pe platformă, declanşându-şi aparatele de fotografiat şi vociferând, agitaţi, în nemţeşte, japoneză, daneză. Ne-am croit drum cu coatele împotriva valului de oameni şi ne-am văzut de drum.

Presupusesem că Bernard uitase de întrebarea mea, sau că n-avea chef să-mi răspundă, dar, ajunşi în punctul unde cărarea mergea în paralel cu treptele clădirii vechi a Reichstagului, el începu să vorbească:

— Cel mai mult îmi lipseşte seriozitatea ei. Se număra printre puţinii oameni pe care îi ştiu care-şi vedeau viaţa ca pe un proiect, ca pe o întreprindere, ceva ce trebuia controlat şi dirijat spre… ei da, spre înţelegere, înţelepciune, în condiţiile specifice stabilite de ea. Noi, majoritatea, ne mulţumim să croim planuri de viitor numai în legătură cu finanţele, carierele, copiii, cam aşa ceva. June voia să înţeleagă, Dumnezeu ştie. existenţa, creaţia, pe sine însăşi. Nu avea pic de răbdare cu noi ăştia care pluteam în voia sorţii, rezolvând problemele pe măsură ce ni se iveau în cale; ne spunea „somnambuli”. Nu puteam suferi aiurelile cu care-şi împuia capul, dar iubeam seriozitatea ei.

Ajunseserăm la buza unei gropi imense, o tranşee lungă de douăzeci de metri, săpată la nivelul fundaţiei pe un maidan plin de grămezi de pământ. Bernard stătu în loc, să-şi termine ideea:

— De-a lungul anilor, ori ne-am certat, ori ne-am ignorat, dar ai dreptate, m-a iubit, iar când ţi se răpeşte brusc iubirea… (îşi flutură mâna în direcţia tranşeei.) Despre asta am citit. Sediul statului major al Gestapoului. Acum îl

dezgroapă, excavează trecutul. Nu înţeleg cum cei din generaţia mea au putut

83 să accepte: crimele Gestapoului neutralizate cu ajutorul arheologiei.

Abia atunci mi-am dat seama că şanţul urma linia a ceea ce trebuie să fi fost odată coridorul de acces la seria de celule faianţate în alb pe care le vedeam dedesubt. Abia dacă erau suficient de spaţioase ca să încapă în ele un deţinut şi în fiecare se vedeau două inele de oţel prinse în perete. La capătul celălalt al șantierului arheologic se găsea un imobil scund: Muzeul. Bernard spuse:

— Dezgroapă câte o unghie smulsă unui sărman nenorocit, o curăţă şi o vâră într-o cutiuţă de sticlă, cu o explicaţie. Probabil că, o jumătate de milă mai încolo, cei de la STASI deretică şi ei prin celule.

Surprins de tonul amar al vocii, m-am întors să-l privesc. Se sprijinea cu toată greutatea de un stâlp de fier. Arăta ostenit, mai slab ca niciodată, el însuși un par subţire înveşmântat în pardesiu. Petrecuse aproape trei ore în picioare şi acum îl sleia şi mai tare de puteri furia reziduală faţă de un război de care nu-şi mai aminteau direct decât bătrânii nevolnici.

— Trebuie să te odihneşti, i-am zis. Ştiu eu o cafenea, nu departe, lângă Checkpoint Charlie.

De fapt, nu aveam idee cât era de mers până acolo. Păşind în faţă, ca să-i arăt drumul, mi-am dat seama cât de încet şi de rigid mergea. Mi-am reproşat nesăbuinţa. Traversam o stradă transformată de Zidul perpendicular într-un cul-de-sac. La lumina felinarelor, faţa lui Bernard era cenuşie şi asudată, iar ochii îi străluceau nefiresc. Maxilarul puternic, trăsătura cea mai simpatică a chipului lui disproporţionat de mare, parcă tremura uşor din cauza

senilităţii. Eram prins între necesitatea de a-l zori, ca să ajungă mai repede la căldură şi la mâncare, şi cama că se putea nărui oricând. Habar n-aveam cum procedai ca să chemi o ambulanţă în Berlinul de Vest, cu atât mai mult cu cât aici, printre ruinele de la graniţă, nu găseai niciun telefon şi până şi nemţii erau turişti. L-am întrebat dacă nu doreşte să se aşeze, să-şi tragă puţin sufletul, dar cred că nu m-a auzit.

Tocmai repetam întrebarea, când izbucniră un claxon de automobil şi nişte urale sacadate. Iluminarea intensă de la Checkpoint Charlie proiecta o aură lăptoasă de după clădirea din faţa noastră. Ne-au mai trebuit numai câteva minute ca să ieşim exact în dreptul cafenelei şi sub ochii noştri se derula, cu încetineala unui vis, scena familiară văzută cu Jenny la televizor, de dimineaţă: frontiera ornată cu gherete de santinele, indicatoare poliglote şi bariere dungate, cei veniţi în întâmpinare salutându-i încă pe pietonii sosiţi din Est, bătând şi acum în acoperişurile Trabanturilor, dar cu mai puţin entuziasm, ca pentru a indica deosebirea dintre un reportaj TV şi viaţa adevărată.

Ţinându-l pe Bernard strâns de braţ, ne-am oprit să admirăm scena. Pe urmă an străbătut cu greu prin mulţime, până la intrarea localului. Numai că oamenii pe lângă care trecuserăm stăteau, disciplinaţi, la rând. Te lăsau înăuntru numai când se golea vreo masa. Şi cine să renunţe la o masă la ceasul ăsta din noapte? Prin vitrinele aburite de condens îi zăream pe privilegiaţi ospătându-se şi bând, răsfăţaţi de căldurică.

Eram gata-gata să intru cu forţa, invocând motive medicale, când Bernard se rupse de mine şi traversă strada la trap, până la insula din mijloc, unde stăteau majoritatea privitorilor, lângă clădirea corpului de pază american. Până

în momentul respectiv eu nu văzusem ceea ce observase el. Mai târziu m-a asigurat că toate elementele situaţiei erau deja în poziţie în clipa când ajunseserăm acolo, dar n-am zărit drapelul roşu decât după ce l-am strigat şi am pornit după el. Flutura pe un băţ scurt, probabil o coadă de mătură tăiată cu ferăstrăul, ţinut de un tânăr pirpiriu de douăzeci şi ceva de ani. Omul părea a fi turc. Părul negru, cârlionţat, şi haine sumbre – un sacou închis la culoare, la două rânduri, peste un tricou negru şi jeans de aceiaşi culoare. Se plimba cu paşi mari prin faţa mulţimii, cu capul răsturnat pe spate, cu drapelul aşezat oblic pe umăr. Când, făcând un pas cu spatele, se pomeni în calea unui Wartburg, refuză să se mişte, astfel că şoferul fu obligat să-l ocolească.

Era o provocare ce începea să-şi facă efectul şi tocmai asta îl atrăsese pe Bernard în mijlocul străzii. Adversarii tânărului turc formau un grup pestriţ, dar din prima clipă am observat doi indivizi la costum – tipul omului de afaceri sau al jurisconsultului – ce se aţineau chiar lângă bordură. Când tânărul trecu pe lângă ei, unul îl pocni scurt sub bărbie. Mai mult un gest dispreţuitor decât o lovitură adevărată. Romanticul revoluţionar se smuci şi-şi continuă drumul, prefăcându-se că nu s-a întâmplat nimic. O cucoană bătrână, cu căciulă de blană, îi azvârli o frază lungă şi-l ameninţă cu umbrela. Un domn aflat lângă ea se străduia s-o tempereze. Purtătorul de stindard ridică şi mai sus steagul. Al doilea ins care arăta a jurist făcu un pas înainte ca să-i tragă una după ureche. Deşi îşi greşi puţin ţinta, lovitura fu suficient de puternică şi tânărul se clatină. Necatadixind să-şi ducă mâna la cap, unde îl izbise pumnul, îşi continuă parada Deja Bernard traversase strada pe jumătate şi eu îl urmam de aproape.

Din partea mea, individului cu steagul putea să i se

întâmple exact ceea ce-şi căuta cu lumânarea Eu eram îngrijorat de starea lui Bernard. Genunchiul stâng îi cam dădea de furcă, dar şchiopăta în faţa mea într-un ritm destul de alert. Observase deja ce avea să se întâmple în minutele următoare; un grup mult mai violent de manifestanţi se apropia în pas alergător dinspre Kochstrasse. Erau vreo şase, şapte şi se strigau unul pe altul din mers. Le auzeam ţipetele, dar în acelaşi timp le ignoram. Preferam să-mi spun că seara lungă petrecută în oraşul cuprins de spiritul sărbătoresc le stârnise pofta de acţiune. Vederea unui om lovit în cap îi galvanizase. Erau adolescenţi, între şaisprezece şi douăzeci de ani. Tot grupul emana un fel de răutate animalică; aveau aerul unor oprimaţi ai sorţii, cu feţele lor palide pline de acnee, cu scăfârliile rase şi buzele groase, umede şi răsfrânte. Văzându-i că se năpustesc spre el, turcul zvâcni din cap ca un dansator de tango şi le întoarse spatele. Faptul că se exhiba făcând ceea ce făcea tocmai în ziua când comunismul îşi dădea obştescul sfârşit indica fie vocaţia martirajului, fie un fel de inexplicabilă dorinţă masochistă de a se lăsa bătut în public. E adevărat că majoritatea oamenilor din gloată l-ar fi socotit un scrânfit şi l-ar fi lăsat în plata Domnului. Berlinul e un oraş tolerant, totuşi, în seara aceea,
86

Însă, lumea băuse cam mult şi unii aveau ideea vagă că cineva trebuie să ispăşească, nu se ştie pentru ce; individul cu drapelul se trezise exact în locul unde condiţiile acestea erau întrunite.

L-am ajuns din urmă pe Bernard şi mi-am pus mâna pe braţul său:

— Nu te băga, Bernard. Sunt în stare să te lovească.

— Prostii! se răsti el şi se smuci ca să scape de mine. Am ajuns în dreptul tânărului cu steagul cu câteva momente

înaintea huliganilor. Turcul mirosea puternic a paciuli, care, după mine, nu era mireasma firească a marxism-leninismului. Evident, un impostor. Abia am avut vreme să spun „Hai o dată” şi să-l trag pe Bernard de mână, că gaşca se opri lângă noi. Cu braţele depărtate, Bernard se propti între flăcăi şi potenţială lor victimă.

— Uşurel, uşurel, zise Bernard, cu tonul demodat, blând dar ferm, al unui „bobby” englez.

Credea oare cu adevărat că este prea bătrân, prea înalt şi prea costeliv, prea eminent pentru a fi lovit? Găliganii frânaseră brusc şi stăteau pachet, răsuflând zgomotos, cu limbile atârnând şi bălăbănindu-şi capetele, înveseliţi de prăjina iţită în faţa lor, de sperietoarea cu pardesiu ce le bloca drumul. Am observat că doi dintre ei purtau la rever insigne cu svastica. Al treilea avea o svastica tatuată pe dosul mâinii. N-am cutezat să mă răsucesc şi să privesc în urmă, dar aveam impresia că turcul profitase de ocazie ca să-şi înfăşoare steagul şi să spele putina Indivizii care arătau a funcţionari, uluiţi de consecinţele purtării lor violente, se retrăseseră mai adânc în mulţime, de unde să privească.

Mi-am rotit ochii, în căutare de ajutor. Un sergent american şi doi soldaţi, cu spatele spre noi, se duceau la o întâlnire cu omologii lor est-germani. În grupul băieţilor, amuzamentul se transformase în mânie. Brusc, doi dintre ei ţâşniră înainte pe lângă Bernard, dar purtătorul de drapel trecuse deja, împingându-se, de ultimul inel al curioşilor şi sprinta acum pe bulevard în sus. Dădu colţul pe Kochstrasse şi dispăru.

Cei doi îl urmăriră un timp, fără tragere de inimă, şi reveniră la punctul de plecare. Trebuiau să se mulţumească cu Bernard.

— Acum, valea, zise acesta sonor, gonindu-i cu

fluturări de mână.

Tocmai mă întrebam dacă era mai firesc, sau, dimpotrivă, mai detestabil, ca indivizii cu svastici să fie nemţi, când cel mai scund dintre ei, o javră cu capul cât pumnul, îmbrăcată cu o jachetă de pilot, făcu un pas înainte şi-l lovi pe Bernard cu bocancul în fluierul piciorului. Am auzit izbitura blacheului în os. Cu un icnet de surprindere, Bernard căzu pe trotuar, parcă împăturindu-se.

Mulţimea scoase un mârâit dezaprobator, dar nimeni nu se clinti. Am păşit înainte şi i-am expediat agresorului un croşeu, fără să-l nimeresc. Dar eu nu prezentam interes pentru el. şi pentru ortacii lui. Se strânseseră în jurul lui Bernard, gata, îmi ziceam, să-l lovească cu picioarele până-şi dădea duhul. O ultimă privire spre corpul de gardă: nici urmă de sergent sau de soldaţi. L-am tras înapoi pe unul dintre băieţi, înşfăcându-l de guler, şi m-am întins după al doilea. Erau prea numeroşi pentru puterile mele. Deja vedeam două, poate trei ghete negre luându-şi avânt ca să izbească.

Dar nu mai făcură nicio mişcare, încremeniră cu toţii, fiindcă tocmai atunci ţâşni afară din mulţime o siluetă care se mişca repede în jurul grupului nostru, mitraliindu-i pe flăcăi cu aspre mustrări sacadate. Era o femeie tânără şi furioasă. O anima puterea străzii. Era credibilă. O contemporană a tuturor, un obiect al dorinţei şi aspiraţiilor. O vedetă – şi-i surprinsese tocmai când se purtau mai odios, chiar şi după propriile lor etaloane.

Dezgustul femeii avea în el o forţă de sorginte sexuală. Huliganii tocmai se dădeau bărbaţi, iar ea îi readusese la statutul de copii zvăpăiaţi. Nu-şi puteau permite să arate că se tem de ea, că bat în retragere. Dar exact asta făceau, chiar dacă semnele exterioare constau din râsete, ridicări din

umeri, înjurături şoptite pe care i le adresau. Se prefăceau în sinea lor – şi unul faţă de altul – că se plictisiseră brusc şi că-şi puteau găsi alte distracţii, aiurea. Porniră mai hotărâţi înspre Kochstrasse, dar femeia nu-şi domoli discursul acuzator. Probabil că şi-ar fi dorit s-o rupă la fugă ca să scape de ea, dar demnitatea îi obliga să se îndepărteze lent, legănându-se cu ifose, în timp ce ea se lua după ei, băieţii erau obligaţi să continue să miaune ca pisicile, cu degetele mari înfipte în centurile jeans-ilor.

L-am ajutat pe Bernard să se pună pe picioare. Abia când fata se întoarse să vadă cum se simţea victima şi când lângă ea se ivi şi prietena ei, identic îmbrăcată, mi-am dat seama că erau cele două tinere care ne depăşiseră pe bulevardul 17 Iunie. L-am sprijinit cu toţii pe Bernard când a încercat să-şi lase toată greutatea pe piciorul lovit. Piciorul nu dădea semne că ar fi rupt. Din mulţime răsunară câteva aplauze ce-i erau adresate, când îşi petrecu braţul pe după umerii mei şi ne îndepărtarăm cu paşi târşâiţi de Checkpoint Charlie.

Ne-a luat câteva minute ca să ajungem la colţ, unde speram să găsim un taxi. În timp ce mergeam, mi-am dat toată osteneala pentru ca Bernard să cunoască identitatea salvatoarei sale. Am întrebat-o cum o cheamă – Grete – şi i-am repetat numele. Bernard se concentra asupra durerii, se încovoiase deasupra ei, poate suferea de un mic şoc, dar am insistat, cu ce scop oare? De a-l descumpăni pe raţionalist? Pe cel din el, sau pe cel din mine?

În cele din urmă, Bernard întinse o mână în direcţia fetei, ca să-i fie strânsă, şi zise:

— Îţi mulţumesc, dragă Grete. Mi-ai salvat viaţa.

Dar îi vorbea fără s-o privească.

Pe Kochstrasse m-am gândit că voi avea vreme să le

descos pe Grete şi pe prietena ei, Diane, dar exact când am ajuns acolo am zărit un taxi din care se dădeau jos clienţii, aşa că l-am chemat. Urmă hiatusul necesar pentru a-l îmbarca pe Bernard, mulţumirile şi luările de rămas bun şi iarăşi mulţumiri, în care timp sperasem că voi apuca măcar să văd chipul îngerului păzitor, reîncarnare a lui June. Le-am făcut semn cu mâna fetelor prin geamul din spate, când se îndepărtau şi, înainte de a da instrucţiuni şoferului, l-am întrebat pe Bernard:

— Nu le-ai recunoscut? Erau domnişoarele pe care le-am văzut lângă Poarta Brandenburg, când îmi povesteai cum aşteptai un mesaj de la…

Bernard căuta o poziţie bună pentru cap, dându-l pe spate pe speteaza banchetei, şi mă întrerupse cu un suspin. Spuse, nervos, adresându-se tavanului capitonat al maşinii, aflat la numai câţiva centimetri de nasul lui:

— Aşa e. Grozavă coincidenţă, presupun. Acum, pentru Dumnezeu, Jeremy, du-mă acasă

Partea a treia

MAJDANEK. LES SALCES. ST. MAURICE DE NAVACELLES, 1989 ÎN ZIUA URMĂTOARE, Bernard n-a ieşit deloc din apartamentul din Kreuzberg. A zăcut toată ziua, morocănos, pe o sofa din minusculul living, preferând televiziunea conversaţiei. Un doctor, amic de-al lui Günter, a trecut pe la noi ca să-i examineze piciorul lovit. După toate probabilităţile, nimic nu era fracturat sau fisurat, dar i se recomanda să-şi facă o radiografie, la Londra. Spre amiază, am ieşit la o plimbare. Străzile arătau ca după o chermeză: cutii de bere goale, sticle sparte ce trosneau sub talpă şi, în jurul tonetelor cu hot-dogs, şerveţele de hârtie murdare de muştar şi ketchup. După-amiază, în vreme ce Bernard trăgea un pui de somn, am citit ziarele şi am scris un sinopsis al

discuţiei din ziua precedentă. Bernard n-a avut chef de taclale nici seara. Am ieşit din nou să iau puţin aer şi am băut o bere într-un Kneipe local. Festivităţile aveau să fie reluate, dar cât văzusem îmi era de ajuns. După nicio oră, m-am întors în apartament, iar la zece şi jumătate dormeam duşi amândoi.

Între zborul lui Bernard de a doua zi, spre Londra, şi al meu spre Montpellier, via Frankfurt şi Paris, nu era decât un interval de o oră. Aranjasem ca un frate de-al lui Jenny să-l aştepte la Heathrow. Bernard îşi recăpătase vioiciunea. Şontâcăia prin terminalul de la Tegel, dând impresia că e deprins de când lumea cu bastonul de împrumut, pe care-l folosi ca să oprească un angajat al aeroportului spre a-i reaminti că i se comandase un fotoliu cu rotile. Primi toate asigurările că fotoliul îl va aştepta la poarta de îmbarcare.

Mergând în direcţia respectivă, i-am spus:

— Bernard, aveam o întrebare pentru tine, despre câinii ăia ai lui June…

— Pentru „viaţa şi activitatea”? mă întrerupse el. Fii atent la ce-ţi spun. Mai bine uită tâmpenia aia, „faţă în faţă cu Răul”. Baliverne religioase. Dar să ştii că eu am fost cel care i-am povestit despre dulăul negru al lui Churchill. Mai ţii minte? Ăsta-i numele pe care-l dădea el depresiilor de care suferea din când în când. Cred că a furat ideea de la Samuel Johnson. Prin urmare, June susţinea teoria că dacă un dulău reprezenta o depresie personală, doi dulăi erau un fel de depresie culturală, pasa cea mai proastă a omenirii. Nu-i o metaforă rea, de fapt. Ba chiar am folosit-o şi eu, adeseori. Mi-a venit în minte şi la Checkpoint Charlie. Ştii, de vină nu era drapelul roşu. Ai auzit ce strigau?

— Ausicinder mus.

— Afară cu străinii. Zidul se prăbuşeşte, toată lumea

dansează de bucurie pe străzi, dar mai devreme sau mai târziu…

Ajunseserăm la poarta de îmbarcare. Un om cu o tunică împodobită cu fireturi manevră un fotoliu cu rotile până la spatele lui Bernard şi el se aşeză încet, cu un oftat de uşurare. I-am zis:

— Dar altceva doream să te întreb. Ieri mi-am recitit însemnările vechi. La ultima noastră întâlnire, June mi-a spus să te întreb ce zicea le Maire din St. Maurice de Navacelles despre câinii ăia, când aţi dejunat acolo, la cafenea, în după-amiaza cu pricina…

— La Hotel des Tilleuls? Ce fuseseră dresate animalele să facă? Un exemplu care ilustrează perfect cazul. Pur şi simplu, istorioara primarului nu era adevărată. Adică, cel puţin, n-aveai cum s-o verifici. Dar June a preferat s-o creadă, fiindcă se potrivea ca o mănuşă cu teoriile ei. Un exemplu perfect de ajustare a datelor la idee.

I-am dat bagajul lui Bernard însoţitorului de bord, care l-a aşezat la spatele fotoliului mobil. După aceea a rămas în poziţie de drepţi, cu mâinile încleştate pe bara de împins, aşteptând să ne terminăm conversaţia. Bernard se lăsă pe spate, cu bastonul în poală. Mă enerva că socrul meu accepta atât de uşor condiţia de invalid.

— Dar, Bernard, i-am zis, care e povestea propriu-zisă? Ce au fost dresaţi copoii aia să facă?

Bernard clătină din cap:

— Altă dată. Băiete dragă, îţi mulţumesc că ai venit cu mine la Berlin.

Şi ridică bastonul cu inel de cauciuc în capăt, în parte ca salut, în parte ca semn către însoţitor, care dădu din cap scurt în direcţia mea şi-şi împinse pasagerul spre ieşire.

Eram mult prea agitat ca să mă pot folosi bine de ora

pe care-o aveam de aşteptat. M-am învârtit pe lângă un bar, nesigur dacă mai aveam nevoie de încă o cafea, de încă un fel de mâncare nemţesc. Am răsfoit tacticos cărţile din librărie, necumpărând până la urmă nici măcar un ziar, întrucât ieri le citisem, lacom, timp de trei ore. Tot îmi mai rămâneau douăzeci de minute, suficient pentru a mai face o dată, încet, turul terminalului. Adesea, când mă aflu în tranzit pe un aeroport străin şi destinaţia mea nu este Anglia, examinez panoul pe care se anunţă decolările, căutând zborurile spre Londra, să văd dacă simt în mine atracţia cu putere de maree a casei, a lui Jenny, a familiei. Ceea ce-mi veni acum în minte, observând că nu se anunţa decât un zbor – pe harta comunicaţiilor aeriene internaţionale Berlinul era o fundătură –, fu una dintre amintirile cefe mai vechi despre soţia mea, stârnită, fireşte, de ceva din spusele lui Bernard.

În octombrie 1981 mă aflam în Polonia, ca membru al unei amorfe delegaţii culturale invitate de guvernul polonez. Pe atunci eram administratorul unei companii teatrale provinciale, care se bucura de un succes moderat. Din grup mai făceau parte un romancier, un critic de artă, un traducător şi doi-trei funcţionari culturali. Unica femeie era Jenny Tremaine, reprezentanta unei instituţii cu birourile la Paris, dar finanţată de la Bruxelles. Fiind şi frumoasă, şi cu o comportare cam tranşantă, își atrăsese ostilitatea câtorva dintre membrii grupului. Mai ales romancierul, înfuriat de paradoxala situaţie în care o femeie cu vino-ncoace nu se lăsa sedusă de reputaţia lui, pusese un pariu, ca la curse, cu jurnalistul și cu unul dintre birocraţi, să vadă care dintre ei va ajunge primul la potou. Ideea generală era că domnişoara Tremaine, cu tenul ei alb ţi pistruiat, cu ochii ei verzi și claia deasă de păr roşu, cu eficacitatea cu care-şi folosea agenda şi franceza perfectă, trebuia pusă la punct. Dată fiind

inevitabila plictiseală a vizitei oficiale, se bârfea şi se complota copios până noaptea târziu, la un păhărel servit la barul hotelului. Prezenţa ei avea un efect iritant. Era imposibil să schimb vreun cuvânt cu femeia aia – al cărei stil tăios, aveam să constat curând, nu făcea decât să-i mascheze nesiguranţa – fără ca ceilalţi să nu se înghiontească, să nu-mi tragă cu ochiul din fundal şi să nu mă întrebe, în final, dacă şi eu „particip la concurs".

Cel mai tare mă înfuria faptul că într-un fel – dar numai într-un fel – eram angajat „în concurs". La numai câteva zile de la sosirea la Varşovia eram deja fulgerat de iubire, bolnav de dragoste, un caz tipic, fără speranţă, iar pentru prozatorul sarcastic şi pentru prietenii lui, un caz cu complicaţii ilare. Prima imagine a ei pe care o receptam în fiecare dimineaţă la micul dejun, când înainta spre masa noastră de la restaurantul hotelului, îmi provoca o contracţie atât de dureroasă a toracelui, însoțită în stomac de o senzație de gol, de prăbuşire, încât atunci când venea nu puteam nici s-o ignor, nici s-o tratez cu politeţe superficială, fără să mă dau de gol. De cele mai multe ori, oul tare şi felioara de pâine neagră rămâneau neatinse.

Nu mi se dădea nicio ocazie de a fi singur cu ea, ca să-i vorbesc. Toată ziua şedeam în săli de conferinţă sau în amfiteatre cu redactori, traducători, ziarişti, funcţionari guvernamentali sau oameni de la Solidaritatea, căci erau vremurile când Solidaritatea devenea tot mai populară şi când, deşi noi habar nu aveam, se afla la numai câteva săptămâni de sfârşit „de momentul când avea să fie interzisă, după lovitura de palat a generalului Jaruzelski. Toate discuţiile aveau un subiect unic: Polonia. Actualitatea acestei teme ne ameţea şi ne apăsa pe creier în timp ce ne mutam dintr-o odaie îmbâcsită în alta, dintr-o pâclă de fum de ţigară

în alta Ce însemna Polonia? Ce semnifica Solidaritatea? Înflori-va democrația? Dăinui-va? îi vor invada rușii? Făcea Polonia pane din Europa? Cu țăranii ei cu tot? Cozile la alimente se lungeau de la o zi la alta. Guvernul dădea vina pe Solidaritatea, dar toată populația îl făcea răspunzător pe guvern. Se mărşăluia pe străzi, poliția Zomo lovea în demonstranți cu bastoanele, studenții ocupau universitatea și toate asfea stârneau alte discuții prelungite până târziu în noapte, înainte, nu-mi prea bătusem eu capul cu Polonia, dar după o săptămână devenisem, ca toată lumea, localnici şi străini, de-a valma, un pătimaş expert, dacă nu în răspunsuri, atunci cel puțin în întrebări pertinente. Propriile mele opinii politice mi se învălmășeau în cap. Polonezi pe care-i admiram din instinct mă îndemnau să-i sprijin tocmai pe politicienii apuseni în care aveam cel mai puțin încredere, iar limbajul anticomunist – asociat de mine până atunci cu ideologii scrântifi ai dreptei – era pe buzele tuturor, aici unde comunismul însemna o rețea de priv ilegii, corupție şi violență instituționalizată, o boală mentală, un șir de minciuni rizibile și incredibile și, mai ales, instrumentul folosit de o putere străină pentru a ține țara sub ocupație.

Dar la fiecare eveniment se afla în preajma mea, uneori la numai un scaun depărtare, Jenny Tremaine. Mi se usca gâtlejul, mă înțepau ochii din cauza fumului de țigară din încăperile neventilate, mă apucau amețeala și greața după atâtea nopți nedormite și zile de mahmureală, contractasem un guturai zdravăn și nu găseam șervețele de hârtie ca să-mi suflu nasul, aveam constant febră, în drum spre o sesiune de comunicări despre teatrul polonez mi se făcuse rău și vomasem în gura de canal, oripilând femeile deja o coadă de pâine, care mă taxaseră drept un bețiv ordinar. Febra, exaltarea și suferința erau inextricabil legate de Polonia, de

Jenny şi de romancierul care se desfăta, sadic, cu chinurile mele, laolaltă cu ciracii săi. dispreţuiţi de mine, dar cărora le plăcea să mă socotească de-al lor şi să mă provoace, spunându-mi ce poziţie ocupam în clasament, după calculele lor.

La începutul celei de a doua săptămâni, Jenny m-a uluit cerându-mi s-o însoţesc într-o deplasare la Lublin, un oraş aflat la vreo sută de mile depărtare de capitală. Dorea să viziteze lagărul de concentrare de la Majdanek şi să facă nişte fotografii pentru o prietenă care lucra la o carte. Cu trei ani înainte, ca documentarist de televiziune, vizitasem Belsen şi-mi făgăduisem solemn să nu mai pun niciodată piciorul în vreun lagăr. O excursie de acest tip era obligatorie pentru educaţia generală, clar a o repeta însemna să ai un caracter morbid. Acum însă, femeia asta cu paloare de stafie mă invita sa recidivez. Ne aflam, când şi-a exprimat dorinţa, în faţa uşii mele, imediat după micul dejun, întârziasem deja de la prima activitate a zilei. iar ea îmi dădea de înţeles că vrea răspunsul meu pe loc. îmi desluşi că nu văzuse niciodată un lagăr de concentrare şi că ar fi preferat să meargă pentru prima dată cu cineva pe care să-l poată considera un prieten. Rostind ultimul cuvânt, îmi atinse uşor dosul mâinii cu buricele degetelor. O atingere răcoroasă. Am prins-o de mană şi, în momentul următor, fiindcă făcuse un pas înainte, am sărutat-o. A fost un sărut lung. În deprimanta, obscura pustietate a coridorului nepopulat al hotelului. Auzind zgomotul unei clanţe răsucite, ne-am rupt din îmbrăţişare şi i-am promis că o voi însoţi cu plăcere. Pe urmă cineva m-a strigat pe nume de pe scări. N-am mai avut când să discutăm până a doua zi dimineaţă, când am aranjat să călătorim cu taxiul.

Zlotul polonez era, pe vremea aceea, de râsul curcilor,

iar ((olarul american avea puteri discreţionare. Aşa se face că am putut folosi o maşină care să ne ducă până la Lublin, să ne aştepte, şi peste noapte dacă s-ar fi dovedit necesar, şi să ne transporte înapoi, totul pentru numai douăzeci de dolari. Am izbutit să ne desprindem de grup fără a fi observaţi de romancier şi de gaşca lui. Sărutul, senzaţia pe care mi-o crease, extraordinarul fapt că se întâmplase, speranţa că va urma încă unul şi multe alte lucruri plăcute după aceea mă obsedau deja de douăzeci şi patru de ore. Dar acum că străbăteam periferiile mohorâte ale Varşoviei, conştienţi de destinaţia noastră, sărutul se îndepărta tot mai tare de noi. Şedeam la distanţă unul de celălalt pe bancheta din spate a Ladei şi schimbam informaţii esenţiale despre vieţile noastre. Aşa am aflat că era fiica lui Bernard Tremaine, al cărui nume îmi era vag cunoscut de la radio şi fiindcă citisem biografia lui Nasser scrisă de el. Jenny mi-a vorbit despre despărţirea părinţilor ei şi despre relaţiile dificile cu maică-sa, care trăia singură cuc într-un colţişor izolat al Franţei şi renunţase la cele lumeşti ca să se poată dedica meditaţiei transcendentale, încă de la această primă referinţă la June am fost dornic s-o cunosc. I-am relatat lui Jenny cum îmi muriseră ambii părinţi într-un accident de automobil, când aveam zece ani, cum crescusem cu sora mea Jean şi cu nepoţica Sally, căreia-i eram şi acum un soi de tată, şi ce bine mă pricepeam să mă vâr în sufletul părinţilor altora. Cred că de pe atunci am făcut glume în legătură cu modalităţile prin care aş fi putut cuceri afecţiunea distantei manie a lui Jenny.

Ceţoasa amintire a Poloniei dintre Varşovia şi Lublin îmi reproduce o imensă câmpie arată, de culoare neagră-maronie, străbătută de drumuri rectilinii, fără pomi pe margini. Când am ajuns, fulguia uşor. Am pus în aplicare

sfatul primit de la prietenii polonezi, cerând să fim lăsaţi în centrul oraşului, ca să ne începem excursia de acolo. Nu înţelesesem corect cât de apropiată era localitatea de lagărul morţii, care-i consumase toţi evreii, adică trei pătrimi din populaţie. Erau unul lângă celălalt, Lublin şi Majdanek, materie şi antimaterie. Am zăbovit în faţa porţii principale, citind inscripţia care anunţa câte sute de mii de polonezi, lituanieni, ruşi, francez;, englezi şi americani muriseră acolo. Domnea o linişte nepământeană, în jur, nici ţipenie. O clipă, am avut sentimentul că nu doresc să intru. Şoapta lui Jenny m-a făcut să tresar:

— Vezi, evreii nu sunt menţionaţi. Discriminarea continuă. Şi e oficială. (După care a murmurat, parcă numai pentru sine: Dulăii negri.)

N-am dat atenţie ultimelor ei cuvinte. Cât despre rest, chiar neţinând seama de hiperbolă, un adevăr rezidual era suficient pentru a transforma Majdanek, în ochii mei, într-o clipită, dintr-un monument, o preaonorabilă sfidare civică a uitării, într-o maladie a imaginaţiei şi un pericol activ, o alianţă abia conştientă cu Răul. Am luat-o strâns de braţ pe Jenny şi am intrat, trecând de împrejmuirile exterioare, pe lângă clădirea corpului de gardă, şi acum folosită. Pe pragul acesteia fuseseră lăsate două sticle de lapte. Stratul de zăpada de doi centimetri era ultima adăugire la curăţenia obsesivă a lagărului. Am străbătut un fel de ţară a nimănui şi ne-am lăsat braţele să ne cadă pe lângă corp. În faţă se vedeau turnurile de pază, colibe scunde proptite pe picioroange, cu acoperişuri extrem de înclinate şi scări de lemn, nesigure; de acolo se vedea tot spaţiul dintre cele două garduri interioare, între garduri, barăcile: mai lungi, mai joase şi mai numeroase decât îmi imaginasem. Umpleau orizontul. Dincolo de ele, plutind liber pe cerul de un oranj

albicios, ca un vas cu apă vagabond şi murdar, cu un singur coş – incineratorul. Nu ne-am vorbit timp de o oră. Jenny a citit instrucţiunile şi a făcut fotografiile. Am intrat, după un grup de şcolari, într-o baracă în care se găseau cutii de sârmă pline de încălţăminte, mii de perechi, aplatizate şi răsucite ca fructele smochinite, în altă baracă erau alte încălţări, iar în a treia, incredibil, şi mai multe, de data asta neînchise în cuşti, ci revărsate pe podele cu miile. Am zărit o gheată cu crampoane lângă un botoşel de bebeluş, a cărui blăniţă de miel se mai distingea de sub praf. Viaţa făcută pulbere. Extravaganţa scalei numerice, cifrele uşor de reţinut – zeci şi sute de mii, milioane – refuzau imaginaţiei posibilitatea de a compătimi, de a înțelege corect suferinţa, şi te simţeai insidios atras de premiza călăilor: că viaţa omenească e ieftină, un gunoi ale cărui mormane puteau fi inspectate. Pe măsură ce înaintam, emoţia murea în mine. Nu puteam interveni în niciun fel. Nu se găsea acolo nicio fiinţa pe care s-o hrăneşti, s-o eliberezi. Noi nu eram decât simpli turiști. Ori veneai aici şi cădeai pradă disperării, ori îţi afundai mai tare mâinile în buzunare, găseai mărunţişul încălzit de corp şi-l strângeai în pumn şi-ţi dădeai seama că te-ai mai apropiat cu un pas de cei ce visaseră coşmarurile. Aceasta era ruşinea noastră inevitabilă, partea noastră de nefericire. Eram de partea cealaltă a baricadei, de vreme ce ne plimbam liberi, ca odinioară comandantul lagărului sau superiorul politic, vârându-ne nasul într-un lucru sau altul, ştiind unde este ieşirea, având certitudinea deplină că cina următoare ne este pusă deoparte.

După o vreme, nemaiputând suporta victimele, nu m-am mai gândit decât la călăii lor. Mergeam printre barăci. Ce solid fuseseră construite, ce bine se păstraseră. Poteci bine trasate legau uşile barăcilor cu drumeagul pe care

pășeam. Barăcile se întindeau atât de departe în fața noastră, că nu zăream capătul șirului. Și acesta nu era decât un rând, dintr-o parte a lagărului, care la rândul lui nu era decât unul dintre lagăre, unul mai mic, prin comparație. M-am lăsat cuprins de o admirație contrariată, de o sumbră uimire; să visezi la realizarea asta, să proiectezi lagărele, să le construiești și să-ți iei pe umeri sarcina grea de a le aproviziona, administra și menține și să canalizezi spre ele. din sate și orașe, combustibilul lor uman! Câtă energie, ce dedicație! Cum se putea gândi cineva să le numească o greșeală? Din nou ne-am întâlnit cu școlarii și am intrat după ei într-o clădire de cărămidă, cu un singur coș. Ca și ceilalți, am descifrat numele fabricantului de pe portițele cuptoarelor. O comandă specială, executată prompt. Am văzut un container vechi de cianură de hidrogen, Zyklon B, furnizat de firma Degesch. La ieșire, Jenny îmi vorbi, pentru prima dată după o oră, ca să mă informeze că într-o zi din noiembrie 1943 autoritățile germane mitraliaseră treizeci și șase de mii de evrei din Lublin. I-au obligat să se culce în niște morminte comune gigantice și i-au masacrat în acorduri de muzică de dans, amplificată. Am mai vorbit o dată despre inscripția de pe poarta principală și despre omisiunea pe care o conținea.

— Nemții le-au făcut ăstora treaba, îi urăsc chiar și acum, când n-a mai rămas nici picior de evreu, zise Jenny.

Brusc, mi-am amintit ceva:

— Ce spuneai tu de niște dulăi?

— Dulăii negri. E o expresie de familie, am luat-o de la mama.

Era pe punctul să-mi dea explicații suplimentare, dar se răzgândi.

Am plecat din lagăr, întorcându-ne la Lublin pe jos.

Mi-am dat seama, pentru întâia oară, că era un orăşel plăcut. Scăpase de distrugerea şi reconstrucţia postbelică prin care fusese desfigurată Varşovia. Ne aflam pe o uliţă în pantă, pavată cu pietre pătrate, umede, transformate de un strălucitor asfinţit hibernal în măciulii de aur. Ne simţeam ca şi cum am fi fost proaspăt eliberaţi dintr-o lungă captivitate şi eram emoţionaţi că făceam din nou corp comun cu lumea largă, că eram particule antrenate în molcoma oră de vârf a orăşelului Lublin. Cu maximă nonşalanţă, Jenny mă luase de braţ şi-şi pendula aparatul de filmat la capătul curelei în timp ce-mi spunea povestea unei prietene poloneze, venită la Paris să studieze arta gătitului. Am lăsat deja să se înţeleagă cât de reticent eram în probleme de sex şi iubire şi că, dintre odrasle, surorii mele îi venea mult mai uşor să seducă. Dar. În ziua aceea specială, eliberat din chingile obişnuite ale conştiinţei de sine, ani avut o idee strălucită, cum rar mi se întâmpla, în mijlocul frazei, i-am închis lui Jenny gura cu un sărut şi i-am spus simplu că era femeia cea mai frumoasă pe care o cunoscusem în viaţa mea şi că nu-mi doream nimic altceva decât să petrec restul zilei făcând dragoste cu ea. Ochii ei verzi îi studiară pe ai mei, apoi îşi ridică braţul şi am crezut că-mi va trage o palmi Dar ea îmi indica, pe celălalt trotuar, o poartă îngustă deasupra căreia atârna o firmă decolorată. Am păşit pe bulgări de aur ca să ajungem la Hotel Wisla Am rămas acolo trei zile, după ce l-am eliberat pe şofer. După zece luni, eram soţ şi soţie.

M-am oprit în dreptul casei întunecate, rămânând în maşina închiriată la aeroportul Montpellier. Coborând din automobil, am rămas o vreme în livadă, admirând cerul înstelat de noiembrie, încercând să-mi înfrâng neplăcerea de a intra Revenirea la bergerie după ce fusese închisă luni de zile, sau chiar numai câteva săptămâni, nu fusese niciodată o

experienţă plăcută. Nu mai pusese nimeni piciorul aici de la sfârşitul lungii noastre vacanţe estivale, de la zgomotoasa, haotica noastră plecare dintr-o dimineaţă de la începutul lui septembrie, după care ultimele ecouri ale vocilor copiilor fuseseră absorbite de tăcerea pietrelor bătrâne, iar clădirea se instalase iar în perspectiva ei temporală adecvată, nu aceea a săptămânilor de concediu, nici aceea a copiilor care cresc mari, nici măcar aceea a deceniilor de proprietate, ci perspectiva secolelor depănate din timpul rural. Nu credeam cu adevărat, dar îmi imaginam cum, în absenţa noastră, spiritul lui June (stafiile în care se întrupa)

10 lâncerca hoţeşte să-şi restabilească dreptul de proprietar, repo-sedând nu doar mobila şi ustensilele de bucătărie, ci şi îndoitura unei coperţi de revistă, străvechea pată cu conturul Australiei de pe peretele băii, forma latentă a trupului ei remanentă în vechea jachetă de grădinărit încă atârnată în spatele uşii, pentru că nu se îndura nimeni s-o arunce. După o absenţă, chiar spaţiul dintre obiecte era alterat, aplecat într-o rână, decolorat până la un cafeniu slab, sau până la esenţa culorii respective, iar sunetele – prima răsucire a cheii în broască – se înscriau într-o acustică subtil transformată, un ecou mort de dincolo de raza percepţiei auditive, care sugera o prezenţă invizibilă, dar care aproape îţi răspundea, Jenny nu putea suporta să redeschidă casa şi mai rău era noaptea: în cei patruzeci de ani, casa se amplificase, bucată cu bucată, iar uşa din faţă nu mai era deloc aproape de comutatorul electric. Trebuia să străbaţi bucătăria de lângă camera de zi ca să ajungi la el, iar eu uitasem să iau cu mine lanterna.

Descuind uşa principală, am rămas blocat de un zid de beznă. Mi-am vârât mâna înăuntru, până la o poliţă pe care ne străduiam să ne amintim să lăsăm o lumânare şi

chibrituri. N-am găsit nimic. Nemişcat, am ciulit urechile. Oricât aş fi apelat la raţiune, nu reuşeam să-mi alung gândul că într-o casă în care o femeie se dedicase atâţia ani contemplării eternităţii trebuia să mai fi supravieţuit pânza de păianjen a unei conştiinţe fine, care mă detectase. Nu m-am încumetat să rostesc numele lui June cu voce tare, deşi asta aş fi dorit să fac, nu ca să-i invoc spiritul, ci ca să-l alung, în loc de asta, mi-am dres puternic glasul, emiţând un zgomot sceptic, masculin. Cu toate lămpile aprinse, cu radioul dat la maximum, cu scrumbia cumpărată de la un vânzător stradal sfârâind în uleiul de măsline încins al lui June, fantomele se vor retrage în ungherele întunecoase. Ar fi ajutat şi lumina zilei, dar trebuia să treacă două zile, două seri inconfortabile, până să-mi aparţină din nou casa ia să redevii imediat stăpân pe bergerie, trebuia să sosești cu copiii. Când ei își redescopereau vechile jocuri și proiecte, când se ciondăneau pentru paturile supraetajate, spiritul ceda cu tact în faţa energiei celor vii și te puteai duce oriunde în clădire, chiar și în dormitorul lui June sau în vechiul ei birou, fără gânduri de spaima

Am străbătut vestibulul, cu braţul întins în faţă. Peste tot simţeam mirosul dulceag asociat în mintea mea cu June. îl degaja săpunul de lavandă, cumpărat de ea cu lădiţele. Nu consumasem nici jumătate din stocul de săpun. Am traversat salonul pe bâjbâite şi am deschis uşa bucătăriei. Aici mirosea a metal şi, vag, a butan. Siguranţele şi comutatorul principal se aflau într-un dulăpior din zid, la celălalt capăt al încăperii. Chiar și în beznă îl vedeam în faţă, ca pe un dreptunghi și mai negru. Senzaţia că cineva îmi urmărea mișcările spori în timp ce ocoleam masa din bucătărie. Epiderma mea devenise un senzor sensibil la întuneric și la fiecare moleculă de aer. Braţele goale înregistrau o primejdie. Se

întâmplase ceva, percepeam bucătăria altfel, înaintam într-o direcţie greşită. M-aş fi întors afară, dar ar fi fost ridicol. Maşina era prea neîncăpătoare ca să dorm în ea. Cel mai apropiat hotel se afla la patruzeci de kilometri și se făcuse aproape miezul nopţii.

Negrul mai profund și fără formă al dulăpiorului electric se distingea la vreo opt metri depărtare şi mă orientam spre el, lăsându-mi mâna să alunece de-a lungul marginii mesei de bucătărie. Din copilărie nu mă mai simţisem atât de timorat în întuneric. Ca un personaj de desene animate, fredonam ceva încet, fără convingere. Nu-mi puteam aminti nicio melodie, iar înşiruirea mea de note întâmplătoare era rizibilă. Vocea îmi era lipsită de vlagă. Meritam să-mi facă cineva ceva. Din nou se ivi gândul, de data asta mai bine formulat, că tot ce trebuia să fac era să mă răsucesc pe călcâie şi să plec. Mâna mi se frecă de ceva tare și rotund. Era mânerul ultimului sertar al mesei de bucătărie. Am dat să trag de el, dar m-am răzgândit. M-am ambiţionat să continui, până când am trecut de masă. Pata de pe perete pulsa de neagră ce era Avea centru, dar margini, nu. Am întins mâna spre ea și în acel moment m-au lăsat nervii. N-am îndrăznit s-o ating. Făcând un pas înapoi am rămas aşa, paralizat de indecizie. Ei am prins între raţiune – care-mi spunea să acţionez rapid, să răsucesc comutatorul şi să văd, la puternica lumină artificială, cum banalitatea continua şi dincolo de acel punct, ca întotdeauna – şi teama superstiţioasă, a cărei simplitate o depăşea chiar și pe aceea a obişnuitului.

Cred că am rămas în poziţia aceea mai bine de cinci minute. La un moment dat, aproape că am păşit înainte ca să trag de uşiţa dulăpiorului, dar primele impulsuri nervoase nu au ajuns până la picioare. Ştiam că dacă voi ieşi din

bucătărie, nu voi fi capabil să mă întorc în aceeaşi seară. Aşa că am rămas fin tu i t locului, până mi-am amintit de sertarul mesei şi de ce voisem să-l deschid. S-ar fi putut să găsesc în el lumânarea şi cutia de chibrituri care ar fi trebuit să se afle pe polifa de la intrare. Mi-am trecut mâna în direcţie inversă pe tăblia mesei, am găsit sertarul şi am început să răscolesc printre pioneze, capete de sfoară şi foarfeci de grădină

Mucul de lumânare, nu mai lung le cinci centimetri, s-a aprins de la prima încercare. Umbrele dulăpiorului electric s-au vălurit pe perete la apropierea mea. Parcă arăta altfel decât îl ştiam. Micul mâner de lemn al uşii se lungise, era mai ornat şi plasat în alt unghi. Mă mai despărţeau doi paşi de el când ornamentul se clarifică, luând forma unui scorpion gras şi galben, cu cleştele încovoiat pe axa diagonalei şi cu coada groasă, segmentată, acoperind mânerul de mai jos.

Creaturile astea sunt chelicerate străvechi, al căror arbore genealogic îşi întinde rădăcinile înapoi până în cambrian şi numai un fel de inocenţă, o ignorare iremediabilă a condiţiilor moderne de după holocen le aduce azi în locuinţele antropoizilor de tip nou; îi găseşti lipiţi de pereţi în focuri expuse, iar cleştii şi acul din coadă sunt mijloace jalnice, demodate de apărare împotriva unei lovituri de pantof bine ţintite. Am înhăţat o lingură grea de lemn de pe tejgheaua bucătăriei şi am ucis insecta dintr-o singură mişcare. A căzut pe podea şi am călcat-o, ca să fiu sigur. Tot mi-a trebuit un efort ca să ating cu degetele Jocul unde se lăfăise.

Luminile se aprinseră, pântecosul frigider din anii cincizeci se cutremură şi-şi începu familiarul zornăit plângăreţ. Am avut grijă să nu meditez imediat la experienţa trăită. Mi-am adus bagajele înăuntru, mi-am aşternut patul, am prăjit peştele, am pus la picup un vechi disc al formaţiei

Art Pepper, dând 104

volumul la maximum, şi am golit o jumătate de sticlă de vin. La trei dimineaţa am adormit fără probleme. A doua zi am început să pregătesc locuinţa pentru vacanţa noastră din decembrie. Am început cu primul lucru de pe listă, petrecând câteva ore pe acoperiş, ca să înlocuiesc ţiglele dislocate de o furtună în septembrie, iar în restul zilei am rezolvat trebuşoare prinasă. Era călduţ afară şi spre sfârşitul după-amiezii am atârnat hamacul în locul favorit al lui June, sub tamarisc. Întins în el, vedeam bine lumina de aur ce acoperea valea St Privat şi mai departe soarele jos de iarnă de pe dealurile din jur de Lodeve. Toată ziua mă gândisem la teama din ajun. Două voci neclare na urmăriseră prin casă în timp ce lucram, iar acum că zăceam tolănit în hamac, cu o cană de ceai fierbinte alături, ele se limpeziră.

June era exasperată: „Cum îndrăzneşti să te îndoieşti de ceva ce te priveşte drept în ochi? Cum poţi fi atât de îndărătnic, Jeremy? Mi-ai simţit prezenţa de îndată ce ai păşit înăuntru. Ai avut premonifia primejdiei, urmată de confirmarea faptului că ai fi fost înţepat mortal dacă ţi-ai fi ignorat instinctul. Eu am fost cea care te-a prevenit, te-a apărat – iată ce simplu e totul – iar dacă eşti gata să mergi până în pânzele albe ca să-ţi păstrezi intact scepticismul, atunci eşti un ingrat şi n-ar fi trebuit să mişc niciun deget de dragul tău. Raţionalismul înseamnă credinţă oarbă, Jeremy. Cum de mai poţi spera să vezi vreodată Har?”

Bernard era încântat: „Cu adevărat o ilustrare magnifică! Fireşte, nu poţi exclude posibilitatea ca o formă a conştiinţei de bine să fi supravieţuit după moarte şi să fi acţionat aici în interesul tău. Mintea să-ţi fie deschisă tuturor posibilităţilor. E o greşeală să respingi fenomenele incompatibile cu teoriile curente. Pe de altă parte, în absenţa

oricăror dovezi, pro sau contra, de ce să sari de-a dreptul la o concluzie atât de radicală, fără a lua în considerare şi alte explicaţii, mai simple? Ai «simţit» frecvent «prezentalui June în casă – dar ăsta nu-i decât un mod de a spune că până nu demult a fost locuinţa ei, că e plină încă de lucrurile ei şi că a te afla aici, mai ales după o lungă absenţă, înainte ca familia ta să umple camerele cu viaţă, nu se poate să nu te facă să te gândeşti la ea. Cu alte cuvinte, «prezenţa» era în propria ta minte, de unde o proiectai pe obiectele din jur. Dată fiind teama noastră de morţi, e de înţeles că ţi s-a făcut inima cât un purice când te împleticeai, pe întuneric, prin casă. Şi, dată fiind starea ta sufletească, era normal ca dulăpiorul electric din perete să ţi se pară un obiect înspăimântător – o pată de beznă şi mai concentrată în întuneric, nu? Aveai îngropată amintirea că ai găsit odată un cuib de scorpioni pe aici. Trebuie să te gândeşti şi la posibilitatea ca la lumina slabă să fi distins subliminal forma scorpionului. Pe urmă, faptul că presentimentele tale s-au dovedit justificate. Ei, ei, băiete dragă! în partea asta a Franţei sunt scorpioni berechet. De ce n-ai găsi unul odihnindu-se pe uşa dulăpiorului? Dar hai să presupunem că te-ar fi înţepat în mână. N-ar fi fost mare scofală să sugi imediat veninul. Durerea şi disconfortul n-ar fi ţinut decât o zi sau două – la urma urmei, nu era un scorpion negru. De ce să-ţi sară în ajutor un spirit de dincolo de mormânt, dacă nu e vorba decât de o suferinţă uşoară? Dacă la acest nivel se situează grija pe care ne-o poartă morţii, de ce nu intervin ei să prevină milioanele de tragedii zilnice?”

„Pah, am auzit-o pe June replicând. Cum aţi afla voi, mă rog, dacă am interveni? Oricum nu v-ar veni să credeţi. Am fost îngerul păzitor al lui Bernard la Berlin şi al tău aseară fiindcă doream să vă arăt ceva, să vă arăt cât de puţin ştiţi

despre universul făurit de Dumnezeu, locuit de Dumnezeu... Dar nu există dovezi pe care un sceptic să nu le poată denatura, ca să le adapteze la schema lui meschină și prăpădită...”

„Tâmpenii, îmi murmură Bernard la cealaltă ureche. Universul revelat de știință este un loc splendid, scânteietor. Nu trebuie să inventăm un Dumnezeu numai fiindcă nu înțelegem în totalitatea lui. Cercetările noastre de-abia au început”.

„Crezi că m-ai auzi acum dacă o parte din mine n-ar continua să existe?”

„Dar nu auzi absolut nimic băiete dragă. Ne inventezi doar pe amândoi, extrapolând ceea ce știi. Nu e nimeni aici, în afară de tine”.

„Ba este Dumnezeu, se încăpățâna June, și mai este Diavolul”.

„Dacă eu sunt Diavolul, spuse Bernard, atunci lumea nu-i chiar așa de rea”.

„Tocmai candoarea lui Bernard este etalonul răului pe care-l reprezintă. Ai fost la Berlin, Jeremy. Ai văzut dezastrul produs de el și de cei de teapa lui, în numele progresului”.

„Monoteiștii ăștia bigoți! Meschinăria, intoleranța, ignoranța, cruzimea pe care le-au declanșat, cu certitudinea că...”

„Dumnezeu e iubitor și-l va ierta pe Bernard”.

„Putem iubi și fără un dumnezeu, mulțumesc frumos. Detest modul în care creștinii au monopolizat cuvântul ăsta”.

Vocile se permanentizară; mă urmăreau și începeau să-mi provoace necazuri. A doua zi, când curățăm de uscături piersicii din grădină, June mă anunță că pomul la care lucram și frumusețea lui erau creația lui Dumnezeu. Bernard zise că se cunosc foarte multe despre evoluția

acestui pom şi a altora ca el şi deci explicaţiile se pot lipsi de divinitate. Afirmaţii şi contraziceri se învârtejeau, încercând să-şi muşte coada, în timp ce eu tăiam lemne, desfundam canalele de scurgere, măturam prin camere. Un bâzâit ce nu se lăsa alungat. O ţinea întruna, chiar şi când reuşeam să-mi fixez atenţia asupra altor chestii. Dacă ascultam atent, nu distingeam nimic. Fiecare propoziţie o anula pe cea dinainte, sau era anulată de următoarea. O argumentaţie care se autodesfiinţa, o înmulţire cu zero imposibil de stăvilit. După ce mi-am terminat toate treburile şi am întins pe masa din bucătărie notele pentru cartea de amintiri, socrii mei ridicară glasul.

Am încercat să intru şi eu în discuţie: „Ascultaţi-mă şi pe mine. Voi doi vă aflaţi în sfere diferite, fiecare în afara domeniului în care e competent celălalt. Nu e treaba ştiinţei să confirme sau să infirme existenţa lui Dumnezeu, aşa cum nu e treaba spiritului să preleveze universul”.

Se lăsă o linişte plină de jenă. Parcă ar fi aşteptat să continui. Pe urmă l-am auzit, sau l-am făcut pe Bernard să-i spună şoptit lui June, nu mie: „Toate astea-s bune şi frumoase. Dar Biserica a vrut totdeauna să fină ştiinţa sub control. Ba chiar toată cunoaşterea. Uifă-te la Galileo...”

Dar June i-o reteză scurt, afirmând: „Biserica a ţinut aprinsă, vreme de secole, flacăra învăţăturii în Europa Ţi-l aminteşti pe omul care ne-a arătat biblioteca în 1954, la Cluny?”

Când am telefonat acasă şi m-am plâns lui Jenny că s-ar putea sănii pierd minţile, ea a refuzat, voioasă, să mă consoleze:

— Chiar tu erai nebun după poveştile lor. îi încurajai, Îi te vârai sub piele. Acum ai tăi sunt, cu certuri şi cu toate celelalte! îşi reveni din al doilea hohot de râs şi mă întrebă

de ce nu-mi notez tot ce spun cei doi.

— Nu merită. Nu fac decât să se repete până la saturaţie.

— Exact ce f i-am spus şi eu de nenumărate ori. Nu m-ai ascultat. Acum eşti pedepsit pentru că i-ai stârnit.

— Pedepsit, de cine?

— Întreab-o pe mama.

Era o nouă zi senină când, imediat după micul dejun, mi-am abandonai toate treburile, m-am absolvit de toate sarcinile mentale şi, cu un delicios sentiment al chiulului, mi-am încălţat bocancii, am găsit o harfă la scară mică şi mi-am pus în rucsac o sticlă de apă şi două portocale.

Am pornit pe cărarea ce începe dincolo de bergerie, urcă spre nord deasupra unei albii secate, prin crânguri de stejar pitic, şerpuieşte pe sub stânca masivă de la Pas de l'Aze ca să ajungă pe platoul înalt. Dacă întinzi pasul, nu-ţi la decât o jumătate de oră ca să ajungi sus, la Causse de Larzac. unde adie o briză răcoroasă printre pini, iar priveliştea se deschide spre Pic de Vissou şi mai departe, cam la şaizeci şi cinci de kilometri, spre o fandară argintie din Mediterana. Am mers pe o cărare nisipoasă care trece prin păduricea de pini, pe lângă ex-crescente de calcar cărora intemperiile le-au dat forme de ruine, apoi pe terenul deschis ce urcă în pantă spre Bergerie de Tedenat. De acolo se vedea ca-n palmă, pe podiş, drumul de câteva ore până la satul St. Matirice de Navacelles. La mai puţin de o milă dincolo de el se ridica uriaşa fisură a cheilor de la de Vis. Undeva la stânga, pe marginea lor, era Dolmen de la Prunarede.

Mai întâi, a fost coborârea printre copaci, în La Vacquerie. Există o plăcere simplă în a pătrunde într-un sat pe jos şi a ieşi din el tot aşa. Temporar, îţi poţi menţine iluzia că în timp ce alfii au vieţi strâns dependente de casele,

munca sau relaţiile lor, tu eşti autonom şi liber, neîmpovărat de posesiuni sau obligaţii. E o senzaţie privilegiată, de uşurătate, pe care n-o poţi avea dacă străbaţi satul în automobil, dacă eşti o părticică din trafic. Am decis să nu mă opresc la bufet ca să beau o cafea şi am făcut doar un scurt popas la monumentul de pe cealaltă parte a drumului, ca să-l examinez mai de aproape și să-mi copiez în carneţel inscripţia de la bază.

Am ieşit din sat pe un drum îngust şi am cotit spre nord, pe o potecă plăcută ce duce la chei. Eram pe de-a-ntregul mulţumit, pentru prima oară de la sosirea în Franţa, iar dragostea pentru acel colţişor nepopulat de ţara îmi renascuse. Percepeam tot mai slab zarva agasantă a gâlcevii dintre June şi Bernard. La fel şi agitaţia interioară care mă luase în stăpânire la Berlin; parcă numeroși mușchi minusculi de la ceafă s-ar fi destins încet şi, pe măsură ce procesul lua amploare, se deschidea înăuntrul meu un spaţiu calm şi generos, compatibil cu spectaculosul peisaj prin care-mi purtam paşii. Aşa cum obişnuiam uneori, în clipe de fericire, m-am gândit la întregul angrenaj, la povestea concentrată a existenţei mele, de la vârsta de opt ani până la Majdanek, şi cum fusesem izbăvit. La aproape două's Lite de kilometri de acolo, într-o casă printre milioane de altele. se găseau Jenny şi cei patru copii ai noştri, tribul meu. Aparţineam cuiva. Viaţa mea avea rădăcini, era bogată. Drumul era neted şi înaintam în pas vioi. Începeam să întrevăd cum îmi voi organiza materialul pentru eseul biografic. Am meditat la munca mea, la cum mi-aş putea rearanja biroul, în avantajul celor ce lucrau acolo. Problema aceasta şi altele, înrudite, mi-au ocupat mintea tot drumul până la St. Maurice.

Eram în aceeaşi bună dispoziţie, de autorn ui turnire

senină, când am intrat în sat. Am băut o bere pe terasa de la Hotel des Tilleuls, poate la aceeaşi masă la care şezuseră tinerii aflaţi odinioară în luna de miere, ascultând povestea primarului. Mi-am rezervat o cameră pentru noapte, după care am pornit pe jos, cale de aproximativ doi kilometri, până la dolmen. Ca să câştig timp, am mers pe drum. La câteva sute de metri, în dreapta, era gura cheilor, ascunsă de o colină, iar la stânga şi drept înainte se întindea peisajul mai aspru al causse-i. sol tare, pârjolit, iarbă ţepoasă, stâlpi de telegraf. Trecând de ferma părăginită, la Prunarede, am cotit pe o cărare nisipoasă şi după numai cinci minute am ajuns la dolmen. Mi-am lepădat rucsacul, m-am aşezat pe placa mare de piatră şi am curăţat o portocală. Piatra abia dacă se încălzise puţin la soarele după-amiezii. Cât timp mărşăluisem ca să ajung aici, m-am ferit anume să mă gândesc la intenţiile mele, dar acum că sosisem la destinaţie ele mi se conturau suficient de clar. Ca să nu rămân o victimă neputincioasă a vocilor subiecţilor mei, venisem aici ca să-i urmăresc, să-i recreez pe Bernard şi pe June cum şedeau, tăind felii de saucisson, cum îşi fărâmiţau pâinea uscată, privind spre nord, prin chei, la ceea ce-i aştepta în viitor: să se contopească imediat cu optimismul generaţiei lor şi să cearnă primele îndoieli ale lui June, din ajunul confruntării. Voiam să-i mai prind cât timp se iubeau, până nu-şi începeau cearta de o viaţă.

Mă simţeam purificat după cele cinci ore de mers. îmi recâştigasem echilibrul şi pofta de viaţă, nu mai dădeam atenţie stafiilor. Mintea îmi era doldora de planuri şi proiecte proprii. Nu mai încăpeau în ea fantome, s-o bântuie. Vocile dispăruseră cu desăvârşire: singura prezenţă în locul acela eram eu. Soarele jos de noiembrie, din dreapta, scotea în relief complicata alcătuire a stâncii din plan îndepărtat.

Nu-mi trebuia nimic mai mult decât plăcerea pe care mi-o producea locul însuşi şi amintirea picnicurilor familiale organizate aici cu Bernard şi cu copiii, folosind drept masă placa mare de piatră.

Am mâncat ambele portocale şi, ca un elev, mi-am şters mâinile de cămaşă. Mă gândisem să folosesc, la întoarcere, poteca ce duce chiar pe buza cheilor, dar de la ultima mea vizită fusese năpădită de mărăcini. După o sută de metri, am fost obligat să fac cale întoarsă Lucrul m-a enervat, îmi închipuisem că fin totul sub control, iar acest eşec fusese o promptă punere la punct. M-am consolat amintindu-mi că era cărarea pe care merseseră Bernard şi June la St. Maurice în seara cu pricina Acela, deci, fusese traseul lor; al meu era altul – până sus la ferma veche şi pe drum înapoi. Dacă era necesar să-mi fac un simbol din poteca năpădită de buruieni, situaţia asta îmi convenea mai mult.

Dorisem iniţial să închei această secţiune a amintirilor chiar cu acest moment, al întoarcerii de la dolmen cu sentimentul că sunt suficient de eliberat de subiecţii cercetărilor mele ca să pot scrie despre ei. Dar uite că trebuie să relatez, oricât de succint, ce s-a întâmplat în seara cu pricina la restaurantul hotelului, pentru că a fost o piesă parcă anume pusă în scenă pentru mine. O reprezentare, oricât de deformată, a preocupărilor mele, a singurătăţii ce-mi guvernase copilăria; a fost pentru mine o curăţire, un fel de exorcism, o acţiune întreprinsă de dragul nepoatei mele Sally şi în numele meu propriu, prin care ne-am răzbunat amândoi. Descrisă în termenii lui June, a fost o nouă „întâlnire cu fantoma”, la care a asistat şi ea, ca să mă supravegheze, în orice caz, mie mi-a dat putere curajul cu care îşi îndurase ea calvarul, la doi kilometri depărtare de

mine şi cu patruzeci şi trei de ani în urmă. Poate că June ar fi spus că lucrul pe care trebuia să-l înfrunt se afla în mine însumi, deoarece la sfârşit am fost potolit, redus la ascultare, de cuvinte adresate de obicei câinilor: Ca suffât.

Nu-mi aduc foarte bine aminte cum s-a întâmplat, dar la un moment dat, după întoarcerea la Hotel des Tilleuls, fie când m-am dus la bar să beau un pernod, fie o jumătate de oră mai târziu, când am coborât din cameră, să fac rost de o bucată de săpun, am aflat că patroana era Madame Monique Auriac, nume consemnat în notiţele mele. Mai mult ca sigur era fiica acelei Madame Auriac care o îngrijise pe June, poate chiar copila care servise la masă în timp ce-şi spunea primarul povestea. M-am gândit să-i pun câteva întrebări, să văd ce-şi mai aminteşte. Dar am constatat că barul se golise între timp, la fel ca şi sala de mese. Se auzeau, totuşi, voci din bucătărie.

Cu sentimentul că dimensiunile mici ale camerelor îmi scuzau, oarecum, indiscreţia, am împins vechile uşi batante şi am păşit înăuntru.

În faţa mea, pe o masă, se afla o grămăjoară de blană însângerată, într-un coş de nuiele. La capătul opus al bucătăriei se stârnise o ceartă. Madame Auriac, fratele ei, care era bucătarul, şi fata ce îndeplinea funcţia dublă de cameristă şi chelnăriţă îmi aruncară o privire şi continuară să vorbească răstit între ei. Am aşteptat lângă plita pe care clocotea o oală cu supă. Aş fi ieşit în vârful picioarelor după o jumate de minţit şi mi-aş fi încercat norocul mai târziu, dacă n-aş fi observat că cearta avea legătură cu mine. Fusese vorba că hotelul e închis. Fiindcă fata îl lăsase pe domnul din Anglia să ia o cameră – Madame Auriac făcu un semn spre mine cu dosul palmei – ea, Madame Auriac, fusese obligată, de dragul consecventei, să mai îngăduie unei familii să ocupe

două camere, iar acum sosise şi o doamnă de la Paris. Ce li se putea da de mâncare atâtor oameni? în plus, nici nu aveau suficient personal.

Fratele fu de părere că nu era nicio problemă, câta vreme toţi oaspeţii se mulţumeau cu meniul fix de şaptezeci şi cinci de franci – supă, salată, iepure şi brânzeturi – şi nu pretindeau să mănânce à la carte. Fata se alie cu el. Madame Auriac zise că nu dorea să fie patroana unui restaurant de acest fel. În punctul acesta mi-am dres glasul, m-am scuzat şi le-am spus că, fără îndoială, toţi oaspeţii fuseseră bucuroşi să găsească un hotel deschis atât de târziu toamna şi că, ţinând seama de împrejurări, meniul fix va fi absolut acceptabil. Madame Auriac ieşi din bucătărie şuierând de nervozitate, cu o sinucitură din cap ce trebuie să fi fost o formă de acceptare, iar fratele ei îşi desfăcu palmele, triumfător. Mai era nevoie de încă o concesie: ca să simplifice munca, musafirii erau invitaţi să cineze devreme, la şapte şi jumătate, toţi împreună.

După o jumătate de oră, mi-am ocupat cel dintâi locul în sufragerie. Aveam sentimentul că sunt ceva mai mult decât un simplu musafir. Eram de-al casei, iniţiat în treburile din lăuntru ale hotelului, însăşi Madame Auriac îmi servi pâinea şi vinul. Acum era în toane bune şi am stabilit că într-adevăr lucrase aici în 1946 şi, chiar dacă nu-şi amintea vizita lui Bernard şi a lui June, cunoştea foarte bine povestea cu câinii a primarului, îmi promise că va sta de vorbă cu mine când va fi mai puţin ocupată. Următoarea apăru doamna de la Paris. Era o femeie de vreo treizeci de ani, de o frumuseţe palidă, emaciata, cu înfăţişarea fragilă, supracosmetizată pe care o au unele franţuzoaice, prea meticulos dichisită, prea severă pentru a-mi fi pe plac. Obrajii îi erau supţi şi ochii imenşi, de muritor de foame.

Ştiam că abia se va atinge de mâncare. Tocurile ei răpăiră pe podeaua de gresie până la masa cea mai îndepărtată de a mea, dintr-un colţ al sufrageriei. Ignorând complet prezenţa unicului ocupant al încăperii, crea impresia paradoxală că schiţa fiecare mişcare cu gândul la mine. Pusesem pe masă cartea din care citeam şi mă întrebam dacă lucrurile stăteau într-adevăr aşa, sau era vorba de o proiecţie masculină de tipul care le enervează cumplit pe femei. Chiar în acel moment intră familia.

Erau trei: soţ, soţie şi băiat de şapte-opt ani. Sosiră înveliţi în propria lor tăcere, un cocon luminos de intensitate familială care se deplasa pe fondul tăcerii mai ample din sufragerie, ca să ocupe a doua masă de la mine. Se aşezară cu un hârşâit tare de scaune pe podea. Bărbatul, cocoşul micului coteţ, îşi propti braţele tatuate pe masă şi-şi roti ochii de jur-împrejur. Se uită mai întâi lung la pariziancă, dar ea nu catadicsi să-şi ridice privirea de pe lista de bucate: după care ochii lui îi întâlniră pe ai mei. Am dat din cap, dar salutul nu mi-a fost întors. Bărbatul mă înregistra, pur şi simplu, şi-i spuse ceva soţiei, care scoase din poşetă un pachet de Gauloises şi o brichetă. Părinţii îşi aprinseră ţigările, în timp ce eu îl examinam pe copilul ce şedea stingher de cealaltă parte a mesei. Aveam impresia că se petrecuse ceva afară, acum câteva minute, vreo încălcare a regulilor de bună conduită, pentru care băiatul fusese luat la rost. Şedea fără chef, poate bosumflat, cu mâna stângă atârnând pe lângă corp, în timp ce dreapta i se juca printre tacâmuri.

Madame Auriac veni cu pâinea, apa şi litrul de vin roşu de la fridiger, abia băubil. După plecarea ei, băiatul se lăsă şi mai tare într-o rână, cu cotul pe masă şi capul proptit în palmă. Imediat, mâna mamei fulgeră pe deasupra feţei de

masă şi lovi zdravăn antebraţul copilului, care-şi pierdu echilibrul. Cu ochii mijiţi din cauza fumului de ţigară, tatăl nici nu băgă de seamă Nimeni nu rosti un cuvânt. Parizianca, pe care o vedeam dincolo de grupul familial, se uita fix şi hotărât la un colţ pustiu al sufrageriei. Băiatul se lăsă moale pe spătarul scaunului, cu ochii plecaţi, frecându-şi cotul. Maică-sa scutură delicat scrumul de ţigară în scrumieră. Nu părea tipul de femeie care să te plesnească. Era dolofană şi rozalie, cu faţa rotundă, plăcută la vedere, cu bujori în obrăjori. ca o păpuşă, iar disjuncţia dintre comportarea ei şi înfăţişarea bonom-maternă era sinistră. Mă deprima prezenta acestei familii, ca şi relaţiile mizerabile dintre membrii ei, pe care nu le puteam modifica. Dacă ar fi existat în sat un alt loc unde să fi putut lua masa, aş fi plecat imediat.

Tocmai terminasem porţia de lapin au chef, iar familia abia ajunsese la salată. Câteva minute nu se auzi decât zgomotul, tacâmurilor atingând porţelanul. Nu mă puteam concentra ca să citesc, deci pândeam de după cartea deschisă. Tatăl ştergea farfuria cu miez de pâine, ca să culeagă ultimele resturi de sos. De câte ori băga în gură o bucată de pâine, îşi apleca uşor capul, ca şi cum mâna ce-l hrănea nu i-ar fi aparţinut. Terminând, băiatul împinse la o parte farfuria şi-şi tampona gura cu dosul mâinii. Un gest ce părea distrat, fiindcă altminteri copilul mâncase foarte îngrijit; din cât observasem, nici măcar nu-şi mânjise buzele. Dar eu eram un observator extern; sau poate era o provocare, continuarea unui conflict de lungă durată. Tatăl murmură imediat o propoziţie din care am distins cuvântul serviette. Mama se oprise din mestecat şi-i privea atent pe cei doi. Băiatul îşi ridică şervetul din poală şi-l apăsă cu grijă nu pe gură, ci mai întâi pe un obraz, apoi pe celălalt. La un copil de vârsta lui nu putea fi vorba decât de o încercare

stângace de a face ceea ce se cuvenea. Tatăl însă avea altă părere. Se întinse peste bolul de salată gol şi-i dădu băieţelului un pumn, sub claviculă. Lovitura îl săltă pe copil din scaun, trânfindu-l la podea. Mama se ridică pe jumătate de la masă şi-l apucă de braţ. Voia să intervină înainte ca el să se pună pe urlat şi prin asta să salveze atmosfera civilizată din restaurant. Copilul abia dacă-şi dăduse seama ce i se întâmplă, în timp ce ea şuiera ameninţător: Tăiş toi, tăiş toi! Fără să se ridice de la masă, izbuti să-l împingă la loc pe scaunul abil îndreptat de bărbatul ei, cu piciorul. Cei doi erau, evident, obişnuiţi să-şi armonizeze mişcările. Amândoi păreau convinşi că, neridicându-se în picioare, evitaseră scandalul. Aşezat la loc pe scaunul lui, băieţaşul scâncea. Mamă-sa îi vârâse sub ochi un deget poruncitor, rigid, ţinut în poziţia asta până când încetă să mai miorlăie. Abia atunci, neslăbindu-l din ochi, îşi îndoi arătătorul.

Mie îmi tremura mâna, turnând vinul înţepător la limbă al doamnei Auriac. Am golit paharul, înghiţind greu. Parcă mi se congestionase esofagul. Faptul că nu-l lăsau pe băieţel nici măcar să plângă mi se părea mult mai barbar decât lovitura care-l trântise la podea. Singurătatea disperată a bietului copil mă strângea ca într-o menghină. Ea m-a făcut să mă gândesc la propria-mi singurătate de după moartea părinţilor mei, la cât de incomunicabilă îmi fusese disperarea. la cum îmi pierdusem capacitatea de a nădăjdui. Pentru băieţaşul din faţa mea, nefericirea era, pur şi simplu, starea esenţială a existenţei. Putea să-l ajute cineva? Am privit în jur. Femeia care cinase singură întorsese capul, dar era evident, din neputinţa ei de a-şi aprinde bricheta, că văzuse totul. La celălalt capăt al sufrageriei, în picioare lângă bufet, fata aştepta să debaraseze mesele. Francezii se disting prin bunătatea şi toleranţa lor faţă de copii. Nu se putea să

nu spună cineva ceva. Cineva – nu eu – trebuia să intervină.

Am băut încă un pahar de vin. O familie ocupă un spaţiu privat inviolabil, înăuntrul pereţilor, atât vizibili, cât şi noţionali, îşi stabileşte reguli proprii pentru toţi membrii. Fata se apropie şi-mi luă farfuriile din fată Pe urmă reveni, ca să ia bolul de salată de pe masa familiei şi să le aducă farfurii curate. Cred că înţeleg ce s-a întâmplat în mintea copilului în acel moment. Privind cum se pregăteşte masa pentru felul următor, cum este adusă tocana de iepure, el izbucni în plâns; venirea şi plecarea chelneriţei îi confirmase că, după umilirea lui, viaţa avea să continue pe făgaşul obişnuit. Sentimentul izolării era acum complet, deznădejdea ajunsese de nestăpânit.

Mai întâi, trupul i se cutremură tocmai din cauza încercării de a se stăpâni, iar în clipa următoare izbucni un sunet pătrunzător, care-ţi dădea fiori, crescând tot mai tare, în pofida degetului ameninţător ridicat imediat de mamă; sunetul deveni un vaiet, apoi un suspin plantat pe o inspirare disperat de profundă. Tatăl puse jos noua ţigară pe care fusese gata să şi-o aprindă. Rămase un moment nemişcat, să vadă ce va urma după inhalare şi, pentru că plânsul copilului se făcu auzit din nou, braţul bărbatului despică puternic aerul pe deasupra mesei şi dosul mâinii îl pocni zdravăn pe băiat în falcă.

Era neverosimil, nu puteam să cred că văzusem o scenă atât de brutală: nu se putea ca un individ puternic să dea în felul ăsta într-un copil, cu toată forţa neînfrânată a urii mature. Capul băiatului fu aruncat pe spate, iar lovitura îl propulsa, odată cu scaunul pe care şedea, până aproape de masa mea Norocul a fost că de podea se izbi spătarul scaunului, iar copilul scăpă cu capul nespart. Chelneriţa veni în fuga, strigând-o pe Madame Auriac. Nu luasem hotărârea

să mă ridic, dar eram deja în picioare. O frântură de secundă mi-am încrucişat privirea cu a femeii de la Paris. Era imobilă. Dar, brusc, a dat grav din cap. Tânăra chelneriţă îl adunase pe băiat de pe jos şi acum şedea cu el pe podea, scoţând sunete calde, moi, de îngrijorare, sunete duioase, îmi amintesc că-mi spuneam, îndreptându-mă spre masa tatălui.

Soţia se ridicase de la locul ei şi-i vorbea fetei, pe un ton plângăreţ:

— Dar nu înţelegeţi, Mademoiselle. N-o să dregeţi cu nimic lucrurile. Urlă el, dar ştie ce vrea. Întotdeauna obţine ceea ce doreşte.

Madame Auriac nu era nicăieri. Repet, nu luasem nicio hotărâre conştientă, n-aveam idee în ce mă băgăm. Bărbatul şi-a aprins ţigara. M-a îmbărbătat puţin să văd că-i tremurau mâinile. Nici nu se uita către mine. Am vorbit cu voce tare, limpede – deşi îmi tremura – cu o acurateţe onorabilă, chiar dacă nu foloseam o franceză idiomatică, îmi lipsea siguranţa sinuoasă în exprimare a lui Jenny. Faptul că vorbeam franţuzeşte îmi eleva atât cuvintele cât şi sentimentele până la nivelul unei solemnităţi teatrale, conştientă de sine, aşa încât, stând acolo m-am văzut pentru o clipă în nobila postură a unuia dintre acei cetăţeni francezi necunoscuţi care răsar de nicăieri în momentele cruciale ale istoriei lor naţionale pentru a improviza o frază ce rămâne încrustată în piatra veacurilor. Era oare Jurământul de la Terenul de Tenis? Eram un Desmoulin ghilotinat, la Cafe Foy? De fapt, n-am spus decât:

— Monsieur, să baţi un copil în halul ăsta e dezgustător. Sunteţi un animal, un animal, Monsieur. Vă e frică să vă măsuraţi cu cineva de talia dumneavoastră, fiindcă tare-aş vrea să-mi ard una peste bot.

Ridicola greşeală d; la urmă l-a făcut pe bărbat să se

relaxeze, îmi zâmbi, îndepărtând scaunul de masă. Vedea în faţa lui un englez palid, de statură mijlocie, care uitase să lase din mână şervetul. Ce să-l înspăimânte pe un individ cu câte un caduceu tatuat pe fiecare braţ vânjos?

— Ta gueule? Mi-ar face mare plăcere să-ţi ard eu una peste ea.

Îmi indică uşa cu capul.

L-am urmat, pe lângă mesele goale. Nu-mi venea să cred. Mergeam afară să ne batem. O voioşie iresponsabilă mă făcu să-mi simt capul uşor şi parcă pluteam deasupra podelei restaurantului. Când am ieşit, bărbatul pe care-l provocasem a lăsat uşa batantă să vină peste mine. A luat conducerea, traversând drumul, până în locul unde se afla o pompă de petrol, sub un felinar. Acolo s-a întors spre mine, să rezolve problema, dar eu îmi plănuisern deja mişcările şi el abia începea să-şi ridice braţele, când pumnul meu s-a proiectat spre faţa lui, cu toată greutatea corpului pusă în el L-am lovit din plin, tare, în nas, cu atâta forţă că în momentul când i s-a spart osul am simţit că-mi crapă şi mie o falangă. Urmă un moment înălţător: era knock oui dar nu putea să cadă. Braţele îi atârnau pe lângă corp şi stătea şi se uita cum îl lovesc cu stânga, una, două, trei, în obraz, în gât, în plex, după care se prăbuşi. Mi-am ridicat piciorul şi cred că aş fi fost capabil să-l învineţesc şi să-l calc până murea, dacă n-aş fi auzit o voce şi nu m-aş fi întors să văd o siluetă subţire în cadru! luminat al uşii, de cealaltă parte a drumului. Vocea era calmă:

— Monsieur. Je vous prie. fa sttffit.

Am ştiut imediat că înflăcărarea care mă animase nu avea nimic de-a face cu dreptatea sau cu răzbunarea. Oripilat de ceea ce făcusem, m-am dat înapoi.

Am traversat şi am urmat-o pe pariziancă înăuntru, în

aşteptarea poliţiei şi a ambulanţei, Madame Auriac îmi bandajă mâna cu tifon şi intră după tejghea să-mi toarne un coniac. În fundul frigiderului găsi ultima îngheţată de astă-vară şi i-o dădu băieţaşului, care mai şedea încă pe podea, revenindu-şi, cuibărit în braţele materne ale tinerei chelnerile care, trebuie spus, se îmbujorase ca şi cum îmbrăţişarea i-ar fi produs o fericire neţărmurită.

Partea a patra ST. MAURICE DE NAVACELLES, 1946 s*

ÎN PRIMĂVARA LUI 1946, profitând de o Europă recent eliberată şi de o rată de schimb avantajoasă, socrii mei, Bernard şi June Tremaine, s-au hotărât să-şi petreacă luna de miere călătorind prin Franţa şi Italia. Se cunoscuseră în 1944 în cartierul Bloomsbury, la Senate House, unde lucrau amândoi. Tatăl soţiei mele, licenţiat în ştiinţe de la Cambridge, deţinea un post de funcţionar, periferic legat de serviciile de informaţii. Ceva ce ţinea de strângerea informaţiilor de specialitate; Soacră-mea, lingvistă, lucra într-un birou care colabora cu Francezii liberi sau, cum se exprima ea, îi gâdila sub bărbie, ca să-şi uite mândria şifonată. De câteva ori s-a aflat în aceeaşi încăpere cu generalul de Gaulle. În biroul viitorului ei bărbat a dus-o traducerea pe care o efectua, privind un proiect de adaptare a maşinilor de cusut cu pedală la alimentarea cu electricitate. Nu li s-a acordat permisiunea să renunţe la posturile lor decât la un an după sfârşitul războiului. S-au cununat în aprilie. Ideea era să călătorească toată vara, înainte de a se instala în rutina vieţii matrimoniale şi a unor ocupaţii civile, acum că era pace.

În anii când asemenea lucruri contau pentru mine ceva mai mult, am reflectat îndelung la feluritele tipuri de muncă militară accesibile inşilor din clase diferite, la învigoranta asumare a opţiunii, la dorinţa tinerească de a explora noi

libertăţi, care, din câte ştiam, nu prea influenţaseră vieţile propriilor mei părinţi. Şi ei se căsătoriseră imediat după război. Mama fusese o „Land Girl" şi, dacă e să dau crezare unei mătuşi, urase din tot sufletul ipostaza aceasta în 1943 obţinuse transferul ca muncitoare la o fabrică de muniţie de lângă Colchester. Tata a servit la infanterie. A scăpat nevătămat din încercuirea de la Dunquerque, a luptat pe frontul nord-african şi în cele din urmă şi-a întâlnit glonţul destinat în timpul debarcării din Normandia. Glonţul i-a perforat curat palma mâinii drepte, fără să atingă vreun oscior. După război, şi părinţii mei ar fi putut călători. Se pare că au moştenit de la bunicul câteva sute de lire, chiar în perioada când a fost demobilizat tata. Teoretic, erau liberi să pornească la drum, dar nu cred că le-a dat prin cap aşa ceva, nici lor, nici prietenilor lor. Până nu demult, vedeam încă o dovadă a îngustimii concepţiei despre viaţă în care fusesem crescut în faptul că folosiseră banii ca să cumpere o locuinţă într-un şir de clădiri identice, căsuţa în care ne-am născut soră-mea şi cu mine, şi ca să deschidă magazinul de fierărie din veniturile căruia am trăit cu toţii, până la moartea fulgerătoare a părinţilor.

Azi cred că văd lucrurile puţin altfel. Socru-meu îşi petrecea orele de serviciu rumegând probleme cum ar fi sursele silenţioase de alimentare electrică pentru radioemiţătoarele din îndepărtatele ferme franceze, neconectate la reţea. Seara, se întorcea la bârlogul lui din Finchley Road şi la monotona raţie de război, iar în weekend-uri se ducea la Cobham, la părinţi. Către sfârşitul războiului, intervenise legătura amoroasă, cu mersul la cinematograf şi excursii duminicale în Chiltems **18** .

---

[18] Terenuri deţinute de coroana regală britanică în Oxfordshire şi

Comparaţi cu viaţa unui sergent de infanterie: deplasări în străinătate în misiune, plictiseala cumplită alternând cu momente de maximă încordare, moartea atroce sau rănile groaznice suferite de cei mai buni prieteni, lipsa intimităţii, absenţa femeilor, veştile neregulate de acasă. Perspectiva unei vieţi de o banalitate obligatorie şi ritmică trebuie să fi primit, în timpul îndârjitei înaintări spre răsărit, prin Belgia, cu rana pulsândă de la mână, o strălucire cu totul necunoscută socrilor mei.

Dacă înţeleg aceste diferenţe, nu înseamnă că părinţii soţiei mele îmi apar într-o lumină mai puţin atrăgătoare; dintotdeauna am ştiut de al cui război aş fi preferat să am şi eu parte. Perechea de proaspeţi însurăţei a sosit în localitatea italiană Lerici, la malul mării, pe la mijlocul lui iunie. Erau şocaţi de haosul şi devastarea în ghearele cărora se zbătea Europa postbelică, în special nordul Franţei şi Italia S-au oferit să presteze şase săptămâni de muncă voluntară la o staţie de ambalare a Crucii Roșii de la marginea oraşului. Muncă monotonă și epuizantă; schimburile durau mult. Toată lumea era vlăguită, preocupată numai de problemele supravieţuirii zilnice; nimănui nu-i păsa că cei doi erau o tânără pereche în luna de miere. Superiorului lor direct, „îi capo”, îi căşună pe ei. Le purta tuturor britanicilor o pică pe care era prea mândru s-o exprime. Locuiau la Signor şi Signora Massucco, care nu încetau să-şi jelească doi fii, unicii copii, uciși în aceeași săptămână, la optzeci de kilometri unul de altul, cu puţin înainte ca Italia să depună armele, în unele nopţi, pe englezi îi trezeau din somn vaierele bătrânilor părinţi, care-și căinau împreună soarta tristă, în odaia lor de la parter.

Bocking-liainsliire

Raţia de alimente, pe hârtie cel puţin, era suficientă, dar mai-marii locului, corupţi, o împărţeau cu zgârcenie. Lui Bernard îi apăru o boală de piele care se întinse rapid de la mâini până pe faţă şi înăuntru în gât. Lui June i se făceau zilnic propuneri indecente, deşi purta anume pe deget un inel de perdea, din alamă. Bărbaţii se apropiau totdeauna prea tare, se frecau de ea când treceau prin semiobscuritatea halei de ambalare, o pişcau de fund sau de pielea dezgolită a antebraţelor, îi aţâţa, o lămureau celelalte femei, părul ei blond.

Ar fi putut pleca oricând, dar cei doi Tremaine se încăpăţânaseră să rămână, îşi răscumpărau prin muncă avantajul de a fi petrecut anii de război în posturi ocrotite. Ceea ce făceau era şi o expresie a idealismului lor: „să câştigăm pacea” şi „să construim Noua Europă”. Plecarea din Lerici a fost însă cam tristă. N-a observat nimeni când s-au dus. Părinţii îndoliaţi se aflau la căpătâiul unei rude muribunde, la ultimul cât, iar casa le era plină de neamuri. Cei de la postul Crucii Roşii erau fascinaţi de descoperirea unei delapidări. Bernard şi June au ieşit din casă tiptil, într-o dimineaţă de la începutul lui august, înainte de a se face ziuă, ca să aştepte, la şoseaua principală, autobuzul de Genova Cum stăteau acolo în lumina ce abia mijea, deprimaţi şi fără chef de vorbă, s-ar fi înveselit, fără îndoială, dacă ar fi ştiut că, pe linia contribuţiei la Noua Europă, îşi concepuseră deja prima progenitură, o fiică, soţia mea, care într-o bună zi avea să se lupte cu ghearele şi cu dinţii pentru un loc în Parlamentul European.

Au călătorit spre vest cu autobuzul şi cu trenul, străbătând Provenţa prin furtuni şi inundaţii. La Arles i-a aşteptat un reprezentant al guvernului francez, cari-a dus cu maşina până la Lodeve, în Languedoc. Funcţionarul le-a

promis că, dacă se prezintă la liotelul său în decurs de o săptămână, îi la cu el până la Bordeaux. Cerul se înseninase, nu trebuia să se prezinte în Anglia decât peste două săptămâni, aşa că au pornit într-o drumeţie.

Se găseau în regiunea unde causses, platouri calcaroase înalte, se ridicau la trei sute de metri deasupra şesului de lângă coastă, în anumite locuri, stâncile se rup şi coboară spectaculos sute de metri. Lodeve se află la piciorul uneia dintre trecători, pe atunci un drumeag îngust de tară, acum aglomerata în 9. Continuă să fie un urcuş stimulant, dar acum, cu circulaţia nebună, nu mai e plăcut să-l urci cu piciorul. Pe atunci, însă, îţi puteai petrece o zi liniştită mergând la pas printre diverse formaţiuni de stâncă, până când vedeai Mediterana sclipind în spatele tău, la cincizeci de kilometri înspre sud. Cei dei Tremaine şi-au petrecut noaptea în orăşelul Le Cylar, de unde şi-au procurat pălării de păstor, cu boruri imense. A doua zi au abandonat drumeagul şi au luat-o spre nord-est, pe Causse de l. arzac, ducând cu ei câte doi litri de apă.

Acestea sunt meleagurile cele mai pustii din Franţa. Acum găseşti şi mai puţini oameni în zonă decât în urmă cu o sută de ani. Poteci prăfoase, netrecute nici pe cele mai minuţioase hărţi, şerpuiesc prin câmpuri nesfârşite de iarbă neagră, scaieţi şi buxuşi sălbatici. Ferme şi cătune pustii se cuibăresc în enclave cu o surprinzător de proaspătă verdeaţă, în care păşunile mici sunt despărţite de ziduri străvechi de bolovani, iar cărările dintre ele, flancate de tufe înalte de mure, de trandafiri sălbatici şi stejari, au un fel de domesticitate englezească. Şi ele cedează, însă, imediat locul pustietăţii.

Spre sfârşitul zilei, cei doi Tremaine descoperiră Dolmen de la Prunarede, o necropolă preistorică. Apoi, la

numai câţiva metri mai departe, se pomeniră că li se cască la picioare un canion adânc, săpat în rocă de râul de Vis. Acolo se şi opriră ca să-şi consume ultimele provizii: roşii uriaşe, de un soi necunoscut în Anglia, pâine de două zile, uscată ca pesmeţii marinăreşti, un saucisson tăiat felii de June cu briceagul lui Bernard. Ore întregi n-au schimbat o vorbă, iar acum, aşezaţi pe placa de piatră orizontală a dolmenului, privind spre nord, peste hău, spre Causse de Blandas şi mai departe, unde se profilau pe cer munţii Cevennes, înfiripară o discuţie animată, în care traseul de urmat mâine, prin splendidul peisaj străin, devenea unul şi acelaşi lucru cu intuirea vieţii ce-i aştepta în viitor. Bernard şi June erau membri ai Partidului Comunist şi discutau despre calea luminoasă. Timp de câteva ore, complicate amănunte gospodăreşti, distanţele dintre localităţi, alegerea celor mai bune poteci, stârpirea definitivă a fascismului, lupta de clasă şi marea locomotivă a istoriei, îndreptată într-o direcţie cunoscută acum ştiinţific, care garanta dreptul inalienabil al Partidului de a guverna, se contopiră toate într-o unică perspectivă spectaculoasă, un bulevard îmbietor, desfăşurat din punctul incipient al existenţei iubirii lor spre în afară, de-a curmezişul vastului podiş, spre munţii care, în vreme ce ei povesteau, îşi schimbau coloritul în roşu, apoi în negru. Pe măsură ce-i împresura amurgul, neliniştea interioară a lui June sporea, începea deja să se clatine în credinţa ei? Liniştea profundă, atemporală, o atrăgea, o chema la ea, dar ori de câte ori se oprea din trăncăneala optimistă ca s-o asculte, golul era imediat umplut de platitudinile sonore ale lui Bernard, de vacuităţile militarizate, de „frontul”, „atacul” şi „inamicul” gândirii marxist-leniniste.

Nesiguranţa blasfematoare a lui June fu doar pe jumătate risipită când cei doi îşi prelungiră, seara, plimbarea

spre satul apropiat, St. Maurice, ca să încheie, sau să extindă, dezbaterea despre viitor cu un act sexual, poate chiar pe marginea cărării, unde iarba era mai moale.

Numai că nici a doua zi, nici în următoarea, nici în lungul şir de zile de după aceea, n-a pus niciunul piciorul în metaforicul peisaj al viitorului. A doua zi s-au întors. N-au coborât în cheile râului de Vis, n-au urmat cursul misterioasei văi elevate care dispare în stâncă, n-au trecut râul pe podul medieval, nu s-au căţărat pe Causse de Blandas ca să se plimbe printre preistoricii menhire[19]

cromlehi[20] şi dolmene risipiţi în pustietate, n-au început urcuşul lung în Munţii Cevennes, spre Florac. A doua zi au şi apucat-o pe drumuri divergente.

Dimineaţa, au plecat devreme de la Hotel des Tilleuls din St. Maurice. Tăceau, străbătând porţiunea de teren frumoasă, cu păşuni şi mărăciniş, care separă satul de începutul cheilor. Era abia nouă, dar zăpuşeala se şi instalase. Timp de un sfert de oră au pierdut poteca şi au tăiat-o de-a curmezişul, pe câmp. Zumzetul cicadelor, aromele ierburilor uscate strivite sub picior, soarele feroce înşurubat în cerul de un albastru palid inocent, tot ceea ce i se păruse ieri exotic şi meridional o tulbura astăzi pe June. O enerva faptul că se îndepărtau tot mai mult de bagajele lăsate la Lodeve. În lumina ascuţită a dimineţii, linia arida a orizontului, munţii uscaţi din fată, kilometrii pe care îi aveau de parcurs în ziua aceea ca să ajungă la orăşelul Le Vigan îi apăsau sufletul ca nişte pietre de moară. Zilele de mers pe jos ce le stăteau în faţă i se păreau o strădanie inutilă de a-şi ocoli incertitudinile.

---

[19] Monument funerar megalitic, constând dintr-un bloc vertical de piatră neprelucrată

[20] Monument megalitic constând dintr-un cerc de pietre înfipte vertical

Mergea cu vreo treizeci de metri în urma lui Bernard, ai cărui paşi mari, târşâiţi, păreau la fel de hotărâţi ca şi opiniile lui. Se refugia în gânduri ruşinoase, burgheze, despre casa pe care şi-o vor cumpăra în Anglia, despre masa de bucătărie frecată cu peria, vesela de porţelan simplu, alb-albastru, dăruită de maică-sa, copilul, în faţă se vedea deja peretele de stâncă, aproape vertical, al capătului nordic al cheilor. Terenul avea o uşoară înclinare, vegetaţia se schimba în loc de plăcere lipsită de griji se simţea stăpânită de o teamă inexplicabilă, prea difuză ca să se plângă de ea cu voce tare. Agorafobie, poate amplificată de micul proces de creştere din trupul ei, de celulele ce se divizau rapid ca s-o aducă pe Jenny pe lume.

Nu se putea pune problema renunţării la excursie din cauza unei anxietăţi fără temei şi fără nume. În ajun, căzuseră de acord că în acest loc găsiseră, în sfârşit, împlinirea Junilor petrecute în străinătate, în spate – săptămânile de la staţia de ambalare a Crucii Roşii; în faţă, iarna englezească. De ce, atunci, nu se bucura de soarele şi de libertatea de acum. ce o apucase?

Când poteca începu să se povârnească tot mai tare, se opriră să admire perspectiva, în plan îndepărtat, peste o jumătate de milă de spaţiu strălucitor şi gol, se ridica în faţa lor un perete vertical de stâncă, dogorind de căldură, care cădea o sută de metri. Ici, colo, câte un stejar pitic tenace găsise loc să-şi înfigă rădăcinile în solul puţin de pe muchii sau din crăpături. Vigoarea nebună ce forţa viaţa să se agaţe de ceva în cele mai aspre condiţii naturale o obosea pe June. Se simţi cuprinsă de greaţă. La trei sute de metri sub ei curgea râul, pierdut printre copaci. Aerul gol, irizat de soare, conţinea parcă o întunecime ce începea acolo unde se sfârşea bătaia vederii.

Stătea dreaptă pe cărare, emiţând murmure de apreciere. Pământul din jur fusese bătucit de alţi turişti ce se opriseră pentru acelaşi lucru. Evlavie prefăcută. Reacţia adecvată era spaima, îşi aminti că prin ceaţă ce citise în relatările călătorilor din secolul al optsprezecelea care vizitaseră Districtul Lacurilor şi Alpii Elveţieni. Piscurile erau înfricoşătoare, prăpăstiile abisale erau oribile, natura neîmblânzită era un haos. O mustrare după un eşec, un avertisment sever.

Mâna i se odihnea, uşoară, pe umărul lui Bernard; îşi pusese rucsacul pe pământ, între picioare, şi vorbea ca să se convingă pe sine însăşi, asculta tot ca să se lase convinsă că ceea ce se întindea în faţa lor era îmbătător, că peisajul era, cumva, tocmai prin autenticitatea lui naturală, o întrupare, o reflectare a bunătăţii lor omeneşti. De fapt, fireşte, fie şi numai prin ariditatea lui, locul îi duşmănea făţiş. Tot ceea ce creştea aici era vânjos, ţepos, des şi aspru ca peria, neprietenos la atingere fiindcă îşi apăra sevele atât de preţioase în lupta amară pentru supravieţuire, îşi luă mâna de pe umărul lui Bernard şi se întinse după sticla de apă. Fricii mi-i putea da glas, deoarece părea atât de lipsită de sens. Toate ipostazele în care se vedea, în încercarea disperată de a găsi alinare, o îndemnau să se bucure de peisaj şi să-şi continue plimbarea: o tânără viitoare mama, îndrăgostită de soţ; o socialistă optimistă, raţională dar plină de compasiune, nesuperstiţioasă, exeursionista în ţara în cultura căreia se specializase, care se răzbuna pe anii lungi de război şi pe lunile triste din Italia, profitând de ultimele zile de vacanţă înainte de Anglia, de asumarea obligaţiilor, de iarnă.

Îşi alungă teama şi începu să vorbească, entuziasmată. Ştia, însă, de pe hartă, că podul de la Navacelles era la câţiva

kilometri în amonte şi că numai coborârea le va lua două sau trei ore. Iar la ieşirea din chei, urcuşul, mai scurt dar mai abrupt, vor trebui să-l ia în piept tocmai în dogoarea amiezii. Apoi, toată după-amiaza. vor străbate Causse de Blandas. deja vi/ibilă pe malul celălalt, coaptă în aerul ce se vălurea de căldura. Fiindcă avea nevoie de toate forţele, şi le mobiliza vorbind. Se auzi comparând favorabil cheile râului de Vis cu Golfe de Verdun din Proventa. Vorbind, devenea tot mai veselă, deşi ura toate canioanele, ravenele, toate văgăunile din lume şi dorea să se întoarcă acasă.

Când îşi ridicară rucsacurile şi se pregătiră să-şi reia drumul. Bernard deschide gura. Faţa lui mare. bună. nebărbierită şi urechile proeminente erau arse de soare. Pielea uscată îi dădea o înfăţişare prăfuită. Cum ar fi putut să-l dezamăgească? spunea ceva despre o ravenă din Creta. Auzise că era splendid să te plimbi acolo primăvara, printre florile sălbatice. Poate că ar trebui să încerce şi ei anul viitor. Ea continua să meargă cu câţiva paşi înaintea lui, aprobându-l din cap, îşi spunea că ceea ce simţea nu era decât o proastă dispoziţie trecătoare, lipsa chefului de a începe, şi că ritmul mersului o va înviora Seara, la hotelul de la Le Vigan, neliniştile sale vor fi fost reduse la dimensiunile unei simple anecdote; la un pahar de vin, i se vor părea doar un element oarecare al unei zile pline de evenimente. Cărarea făcea bucle largi pe culmea lată a unui rambleu. Atingerea pământului cu talpa era plăcută, îşi tufli pălăria cu boruri late, ca s-o apere mai bine de soare şi, mişcând ritmic din braţe, coborî cu viteză, îl auzi pe Bernard strigând-o, dar hotărî să nu-i răspundă. Poate credea că înteţind ritmul îl va descuraja cumva, încât propunerea de a se întoarce să vină de la el.

Ajunsă într-un punct unde cărarea cotea brusc, trecu

dincolo şi văzu, la vreo sută de metri în faţă, lângă următorul cot, o pereche de măgăruşi. Poteca se lăţea aici şi era mărginită de bucsuşi care păreau plantaţi de o mână omenească, atât de egale erau spaţiile dintre ei. I se păru că zăreşte ceva interesant mai jos şi se duse spre marginea drumului să vadă ce. Era un vechi canal de irigaţii, construit din piatră și montat în peretele cheilor. Vedea și o potecă paralelă cu el. Peste o jumătate de oră vor putea să-şi dea cu apă pe faţă şi să-şi răcorească mâinile. Revenind de la marginea potecii, aruncă o nouă privire înainte şi-şi dădu seama că măgăruşii erau, de fapt, câini, nişte câini negri, anormal de mari.

June nu se opri brusc. Paralizia rece ce i se răspândea din stomac spre muşchii picioarelor îi amorţea orice reacţie imediată. Se împletici în schimb și mai făcu cinci-șase pași, înainte de a încremeni într-un echilibru fragil, chiar în mijlocul potecii. Dulăii n-o observaseră. Nu știa mare lucru despre câini și nu se temea de ei în mod deosebit. Nici fiarele apucate de amoc de la fermele de pe Causse n-o înspăimântaseră cu adevărat. Dar creaturile care-i blocau drumul la o distanță de șaptezeci de metri aveau numai forma unor câini. Ca dimensiuni, erau mai degrabă nişte fiinţe mitice. Ivirea lor bruscă, anomalia prezenței lor o făceau să se gândească la un mesaj mut, la o alegorie pe care numai ea singură o putea descifra. Se gândi, confuz, la ceva medieval, la un tablou de mare frumusețe formală, dar terifiant. de la distanţă, animalele dădeau impresia că pasc, liniştite. Emanau o anumită semnificaţie. Teama îi provoca slăbiciune şi greaţă, îşi încorda auzul, ca să distingă sunetul paşilor lui Bernard. Nu se putea să i-o fi luat atât de mult înainte.

În regiunea aceea, unde animalele de povară erau mici

şi robuste, nişte dulăi cât măgarii de mari nu puteau avea căutare.

Creaturile din faţa ei – buldogi gigantici, poate – amuşinau în jurul unui petic de iarbă de la marginea drumului. Nu purtau zgardă, nu se vedea niciun proprietar. Se mişcau lent. Dădeau impresia că lucrează împreună, urmărind o ţintă comună. Negrul lor intens – faptul că erau amândoi negri, că formau o echipă şi că nu aveau stăpân – o făcu să se gândească la o nălucire. June nu credea în asemenea lucruri. Acum, însă, ideea o atrăgea, fiindcă bestiile erau familiare. Erau emblemele ameninţării pe care o simţise, întruparea nenumitei, nerezonabilei, nemenţionabilei nelinişti ce i se cuibărise în suflet dimineaţa. Nu credea în stafii, dar credea în nebunie. Mai mult decât prezenţa câinilor o înspăimânta posibilitatea absenţei lor, ideea că de fapt ei nu existau. Unul dintre dulăi, ceva mai mic decât perechea sa, întoarse capul şi o reperă.

Faptul că se puteau mişca independent unul de celălalt le confirma existenţa în lumea reală. Ceea ce nu reprezenta o alinare, în timp ce dulăul mai gras continua să adulmece în iarbă, celălalt se transformase în stană de piatră, cu o labă din faţa ridicată, şi o privea, sau îi detecta mirosul în aerul cald. June îşi petrecuse copilăria la ţară, dar era, cu adevărat, o orăşeancă. Ştia că nu era indicat să o rupă la fugă, dar era tipul de fată care se simte mai în largul ei la cinematograf, într-un birou, într-o bibliotecă, în douăzeci şi şase de ani, avusese şi ea parte, ca orice om, de câteva situaţii critice. O bombă purtată de o rachetă V explodase odată la numai trei sute de metri de adăpostul în care se refugiase; în primele nopţi de camuflaj călătorise cu un autobuz ce se ciocnise frontal cu o motocicletă; la nouă ani căzuse, în dricul iernii, într-un eleşteu plin de mătasea broaştei, cu toate hainele pe

ea. Amintirea acelor aventuri, mai bine zis parfumul celor trei, distilat într-o unică esenţă cu gust metalic, îi inundă simţirea. Câinele înainta câţiva metri şi se opri. Avea coada joasă, iar labele din faţă îi erau ferm plantate pe pământ. June se dădu înapoi, un pas, pe urmă încă doi. Genunchiul piciorului stâng îi tremura Dreptul o servea mai bine. îşi imagina cum arăta câmpul vizual al creaturii: o supă incoloră şi o linie perpendiculară haşurată, mişcătoare, în mod cert umană, comestibilă.

Era sigură că dulăii fără stăpân erau lihniţi de foame. La distanţa asta, două mile sau mai mult de St. Maurice, chiar şi un copoi s-ar fi descurcat greu. Iar ăştia erau câini de pază, dresaţi să fie agresivi, nu să supravieţuiască. Ori animale de casă, la care nu mai ţinea nimeni, sau care mâncau exagerat de mult. June se mai dădu cu un pas înapoi. Se temea, se temea în mod rezonabil, nu de câini în general, ci de mărimea disproporţionată a acestor dulăi întâlniţi într-un loc pustiu. Şi de culoarea lor? Nu, de asta nu. Al doilea câine, cel mai mare, o văzu şi el şi se postă în linie cu perechea sa. Statură nemişcaţi un sfert de minut, după care porniră spre ea Dacă ar fi şarjaf, n-ar fi avut cum să se apere. Dar nu era voie să-i scape din ochi, trebuia să-i vadă venind. Riscă o privire în spate: frântura de potecă luminată de soare strălucea prin absenţa lui Bernard.

Bernard se găsea la peste trei sute de metri mai în spate. Se oprise să-şi lege un şiret şi rămăsese ţintuit locului, ca să urmărească fermecat înaintarea, la numai câţiva centimetri depărtare de bombeul pantofului, a unei caravane de două duzini de omizi cafenii, păroase, fiecare cu mandibulele încleştate de coada celei din faţă. O strigase pe June, căci ar fi dorit să vină şi ea să vadă, dar June dispăruse deja după mimul cot al drumului. Lui Bernard i se stârnise

curiozitatea ştiinţifică. Procesiunea de pe cărare avea un aer hotărât. Dorea să ştie exact încotro se îndrepta, ce se va întâmpla când va sosi la destinaţie, îngenunchease deja, gata să folosească aparatul de fotografiat. Nu se vedea mare lucru prin vizor. Scoase din rucsac un carnet de notiţe şi începu să deseneze o schiţă.

Câinii erau la numai cincizeci de metri şi se apropiau cu pas elastic. Când vor fi lângă ea, îi vor ajunge până la mijloc, poate chiar mai sus. îşi ţineau cozile la pământ şi gurile căscate. June distingea rozul limbilor, în tot peisajul nu mai exista alt element roz, în afară de pulpele ei dureroase, arse de soare, ieşind de sub şortul boţit. Ca să se liniştească, încercă să-şi aducă aminte de bătrânul terrier de Lakeland al unei mătuşi, cum Hpăia prin vestibulul prezbiteriului, cu ghearele scrijelind podeaua de scânduri de stejar lustruite, ca să-l întâmpine pe orice nou venit, nici prietenos, nici ostil, ci cu o curiozitate care ţinea de datorie.

Exista un anumit respect ireductibil datorat de căţei oamenilor, respect inoculat prin dresarea multor generaţii, întemeiat pe realitatea irefutabilă a inteligenţei umane şi a prostiei câineşti. Ca şi pe vestita lealitate a câinilor, pe dependenţa lor, pe abjecta lor dorinţă de a fi stăpâniţi. Numai că aici, afară, regulile deveneau o simplă convenţie, un subţirel contract social. Aici nu existau instituţii care să certifice supremaţia omului. Nu exista decât poteca; ea aparţinea oricărei creaturi ce se pricepea să calce pe ea.

Dulăii îşi continuau înaintarea rebelă, iar June încerca să se îndepărteze cu spatele. Nu îndrăznea să o rupă la fugă. îl strigă pe Bernard, o dată, de două ori, de trei ori. În aerul irizat de soare, vocea-i suna subţire, îi întărâtă pe câini, făcându-i să se apropie mai repede, aproape în fugă. Ştia că nu trebuia să le arate că se teme de ei. Dar câinii îi vor

mirosi, oricum, teama îi tremurau mâinile cu care grebla cărarea, căutând pietre. Găsi trei. Pe una o strânse tare în palma mâinii drepte, iar pe celelalte le apăsă cu braţul stâng de corp. Se retrăgea mergând într-o parte, cu umărul stâng îndreptat spre câini. La un moment dat, cărarea se înclină puternic, iar June se împiedică și căzu. În graba de a se repune pe picioare, aproape că sări în sus, ca o minge.

Nu scăpase pietrele din mână. Pe antebraţ îi apăruse o zgârietură. Îi va întărâta oare mirosul rănii? Ar fi dorit să sugă sângele, dar asta ar fi însemnat să dea drumul pietrelor. Până la cotitură erau ceva mai mult de o sută de metri, între ea şi câini rămăseseră abia vreo douăzeci de metri, distanţă care se micşora văzând cu ochii. Se desprinse de propriul său trup când se opri în sfârşit şi se întoarse ca să-i înfrunte; eul ei detaşat era gata să asiste cu indiferenţă, mai rău, cu resemnare, la spectacolul unei tinere devorată de vie. Constată cu dispreţ că de fiecare dată când expira producea un soi de şuierat şi că un spasm muscular făcea să-i tremure piciorul stâng atât de tare, încât abia mai putea sta pe el.

Se propti cu spatele de un stejar tânăr, a cărui coroană atârna peste potecă Simţea rucsacul între ea și trunchiul copacului. Fără să renunţe la pietre, îl desprinse de pe umeri şi-l puse în faţă „pe pământ. Dulăii încremeniră la o distanţă de cincisprezece paşi. îşi dădu seama că se cramponase tot timpul de o ultimă speranţă: că era o prostie să se sperie atât de tare. Înţelese acest lucru chiar în momentul când nădejdea îi fu spulberată de mârâitul de bas al câinelui mai mare. Cel mai mic se întinsese pe pământ, cu labele din faţă încordate, gata să sară. Tovarăşul lui făcu, încet, o mişcare de învăluire prin stânga, ţinându-se la distanţă, până când June nu i-a mai putut menţine pe amândoi în câmpul vederii altfel decât mişcându-şi rapid privirea de la unul la celălalt, în felul

acesta îi percepea ca pe o îngrămădire de detalii neclare şi incoerente: gingiile negre dezvelite, buzele negre, întinse şi acoperite de bale sărate, un firişor de salivă, crăpăturile de pe limbă, care devenea netedă la marginile îndoite, un ochi roşu-galben. smocuri de păr năclăite de urdori, răni deschise pe o labă din faţă şi, în V-ul unui bot căscat, adânc, la îmbinarea fălcilor, o spumă albă la care privirea îi revenea fascinată. Câinii erau însoţiţi de câte un roi personal de muşte. Câteva insecte îi trădară, zburând către June.

Lui Bernard nu-i făcea nicio plăcere să deseneze omizile, iar schiţele nici nu semănau cu realitatea. Mai degrabă reprezentau ceea ce ştia deja, sau voia să afle. Erau diagrame, ori hărţi, pe care mai târziu avea să treacă numele lipsă. Dacă va putea identifica specia de omidă, îi va fi uşor să afle din tratate ce anume făceau acum, în caz că nu va reuşi să-şi dea singur seama. Reprodusese o omidă ca pe un dreptunghi cu solzi. O examinare mai atentă dovedise că nu erau brune, ci dungate, cu nuanţe subtile de negru şi portocaliu, în desenul său. Înfăţişase un singur set de dungi, desenate cu grija de a respecta proporţional lungimea, cu săgeţi în creion, indicând culoarea, îi numărase pe membrii caravanei, ceea ce nu fusese uşor, având în vedere că fiecare individ se contopea cu părul celui de lângă el. Găsise douăzeci şi opt. Desenase şi o imagine frontală a capului liderului, arătând mărimea relativă şi dispunerea mandibulelor şi a ochiului compus, îngenunchind, măturând cărarea cu obrazul ca să se uite de aproape la capul omizii din frunte, la faţa ei asamblată din părţi inscrutabile, se gândise la cum împărţi în noi planeta cu fiinţe tot atât de stranii şi de diferite de noi ca cele provenite din spaţiul cosmic. Numai că ăstora le dăm nume, după care încetăm să le mai vedem. Sau poate dimensiunile lor ne fac să nu ne mai

uităm, îşi propuse să-i împărtăşească gândul şi lui June, care probabil că făcea acum cale întoarsă pe cărare, căutându-l, poate uşor supărată.

De fapt, June vorbea cu dulăii, mai întâi în engleză, pe urmă în franceză. Rostea cuvintele cu însufleţire, ca să-şi reprime greaţa. Cu o voce fermă, de stăpână, îi porunci animalului celui mai mare. care stătea cu labele răşchirate, continuând să mârâie:

— Ca suffit!

Fiara n-o auzi. Nici măcar nu clipi. La dreapta ei, celălalt câine înainta puţin, târâş, pe burtă. Ar fi fost uşurată dacă ar fi lătrat. Tăcerile dintre mârâituri sugerau o anumită premeditare. Fiarele coceau un plan. O picătură de salivă căzu pe potecă dintre dinţii câinelui mare, câteva muşte se repeziră la ea instantaneu.

June şopti:

— Vă rog să plecaţi. Fă-i să plece, Doamne!

Rugăciunea îi aduse în minte gândul convenţional al ultimei şi celei mai bune şanse, încercă să găsească în fiinţa ei un loc unde era prezent Dumnezeu şi crezu că distinge în fundul craniului un contur extrem de şters, un gol semnificativ, niciodată observat până atunci. Golul parcă se ridica, plutind în sus şi în afară, ţâşnind brusc pentru a deveni o penumbră ovală, înalta de câteva picioare, o pungă de energie vălurită sau, cum avea să încerce ea să explice ulterior, o pungă de „lumină colorată. invizibilă” ce o împresura şi o conţinea. Dacă acesta era Dumnezeu, însemna că şi ea făcea, incontestabil, parte din El. O va ajuta? Se va lăsa această Prezenţa mişcată de o convertire bruscă, interesată? Un apel, o rugăciune scâncită adresată unui ceva ce era atât de clar o extensie a ei însăşi i se păreau lui June irelevante. Dar chiar în momentul acela de cumpănă ştiu că

descoperise un lucru extraordinar, hotărâtă să supravieţuiască şi să-l exploreze.

Fără să lase piatra, îşi strecură încet mâna dreaptă în rucsac. Scoase de acolo ce mai rămăsese din sauctsson-ul din care se înfruptaseră ieri şi-l aruncă pe pământ Câinele mai mic se repezi primul, dar cedă numaidecât prada tovarăşului său mai solid. Cârnatul dispăru în treizeci de secunde, cu hârtia cerată cu tot. Dulăul întoarse capul spre ea, gâfâind. O bucată triunghiulară de ambalaj îi spânzura între colţi. Căţeaua adulmecă locul unde căzuse pe pământ cârnatul. June îşi mai vârî o dată mâna în rucsac. Simţi ceva tare printre sulurile de haine. Scoase un briceag cu plasele de bachelită. Dulăul mai mare făcu doi paşi iuţi în direcţia ei. Se afla acum la numai trei metri, îşi trecu piatra în mâna stângă, apucă mânerul briceagului cu dinţii şi-i desfăcu lama. Nu putea ţine şi piatra, şi briceagul cu aceeaşi mână. Trebuia să se hotărască. Briceagul, cu lama de opt centimetri, era ultima ei armă. Dar n-o putea folosi decât în momentul când fiarele se repezeau la ea. Aşeză briceagul pe rucsac, cu mânerul spre sine. Luă din nou piatra în mâna dreaptă şi se sprijini mai cu nădejde de copac. Strânsoarea ei înspăimântată încălzise bine piatra, îşi balansa braţul. Acum că era gata de atac, piciorul stâng nu-i mai tremura

Piatra izbi cu putere pământul, stârnind o ploaie de pietricele pe cărare. Trecuse la nici jumătate de metru distanţă de câinele cel mare. Lovit în faţă de câteva pietricele, acesta clipi, dar nu se clinti de pe poziţie, îşi coborî botul spre locul impactului, sperând să găsească mâncare. Când se uită din nou la June, îşi răsuci capul într-o parte şi mârâi, scoţând un sunet neplăcut, aer filtrat prin flegmă. Exact de ce se temuse. Escaladase criza. Ţinea deja o altă piatră în mână. Cu urechile lipite de craniu, căţeaua se

furişa înainte. June aruncă la întâmplare, enervată. Piatra îi zbură prea curând din palmă şi căzu, fără putere, într-o parte, în timp ce braţul ei bătea dezechilibrat aerul.

Dulăul cel mare îşi luase poziţia de atac şi pândea un moment de neatenţie. Muşchii picioarelor din spate îi tremurau de încordare. O labă zgrepţăna solul, căutând un punct de sprijin mai ferm. Nu-i mai rămâneau decât câteva secunde şi deja strângea în mână cea de a treia piatră. Zbură peste spinarea câinelui şi lovi cărarea. Zgomotul îl făcu pe dulău să se întoarcă pe jumătate şi în fracţiunea aceea de secundă June acţiona. N-avea nimic de pierdut. Atacă, într-un fel de delir al abandonului de sine. Teama i se transformase în furie că fericirea ei, speranţele din ultimele luni, iar acum revelaţia acelei lumini extraordinare erau toate pe cale să fie distruse de o pereche de câini abandonaţi de stăpân. Cu mâna dreaptă înhaţă cuţitul şi, ţinând rucsacul ca pe un scut, se repezi spre dulăi, cu un strigăt teribil: aaa!

Căţeaua făcu un salt înapoi. Cel mare. Însă, se năpusti la ea. June se aplecă înainte, ca să reziste izbiturii, iar dulăul îşi înfipse colţii în rucsac. Acum stătea ridicat pe picioarele din spate, lăsându-şi toată greutatea pe braţul lui June. Braţul i se îndoia sub povară. Botul câinelui era la numai câţiva centimetri. Lovi în sus cu briceagul, trei împunsături rapide în burtă şi coaste. Fu surprinsă de uşurinţa cu care intra lama. Un cuţit bun. La prima lovitură, ochii dulăului se dilatară. La a doua şi la a treia, înainte de a-şi scoate colţii din rucsac, schelălăi de câteva ori – un sunet pe care-l produc căţelandrii. Încurajată de schelălăială şi ţipând din nou. June mai lovi o dată. Dar animalul se retrăgea şi nu-l nimeri. Avântul pe care şi-l luase o dezechilibra. Căzu pe burtă, cu faţa în ţărână.

Briceagul îi sărise din mână. Ceafa îi era expusă.

Strânse din umeri, cu un tremurat lung, dureros, îşi (rase spre sine braţele şi picioarele şi-şi acoperi faţa cu mâinile. N-are decât să se întâmple acum, era unicul ei gând. Să se întâmple acum.

Dar nu se întâmplă nimic. Când cuteză să ridice fruntea, văzu câinii la o sută de metri, alergând înapoi de unde veniseră. Curând dispărură după cotitură.

Bernard o găsi după o jumătate de oră, aşezată în mijlocul cărării. Când o ajută să se ridice în picioare, June îi spuse, supărată, că doi dulăi vârâseră frica în ea şi că dorea să se întoarcă înapoi la hotel. El nu văzu cuţitul însângerat, iar June uită să-l culeagă din drum. Bernard începu să-i spună că ar fi o mare prostie să rateze minunatul peisaj al coborârii până la Navacelles şi că avea el ac de cojocul dulăilor. June, însă, se

135 îndepărta deja de el. Nu obişnuia să ia decizii bruşte, ca acum. Când ridică de jos rucsacul lui June, Bernard observă un şir de găuri în pânză şi o dâră de bale, dar era mult prea preocupat să-şi ajungă soţia din urmă. Când izbuti, ea nu făcu decât să clatine din cap. Nu mai avea nimic de adăugat.

Bernard o apucă de braţ, ca s-o oblige să se oprească.

— Hai măcar să discutăm. Ştii. e o modificare drastică a planului nostru iniţial.

Vedea că e supărată şi încerca să-şi stăpânească propria enervare. Smulgându-se de lângă el, June îşi continuă drumul. Umbla ca un automat. Bernard o ajunse din nou din urmă, gâfâind sub povara celor doi saci.

— S-a întâmplat ceva?

Tăcerea ei era un fel de încuviinţare.

— Pentru Dumnezeu, spune-mi şi mie ce:

— Nu pot.

Mărşăluia cu îndârjire. Bernard strigă:

— June! E revoltător!

— Nu-mi cere să vorbesc. Ajută-mă să ajung la St. Maurice, Bernard, te rog.

Nici nu aşteptă răspunsul. Nu avea chef să se certe. Bernard n-o mai văzuse niciodată într-o astfel de stare, Hotărî, brusc, să facă ceea ce i se cerea. Urcară înapoi până pe culmea cheilor şi traversară păşunea în violenţa tot mai ameninţătoare a arşiţei, luând drept reper turnul chateau-ului din sat.

La Hotel des Tilleuls, June urcă treptele terasei şi se aşeză în umbra rară a teilor, ţinându-se strâns, cu ambele mâini, de marginile unei mese de tablă vopsită, de parcă s-ar fi agăţat de un colţ de stâncă, să nu cadă. Bernard se aşezase de cealaltă parte a mesei şi tocmai trăgea aer în piept, ca să pună prima întrebare, când ea ridică ambele mâini, cu palmele spre el, şi clătină din cap. Comandară citrons presses. Aşteptând să fie serviţi, Bernard îi povesti cu lux de amănunte despre cortegiul omizilor, neomiţând observaţia despre înfăţişarea extraterestră a speciilor neumane. June îl aproba din când în când din cap, dar nu totdeauna la momentul adecvat.

Chiar proprietăreasa, Madame Auriac, le aduse băuturile. Era o doamnă hărnicuţă, cu înfăţişare maternă, pe care o porecliseră în seara precedentă doamna Tiggywinkle. îşi pierduse soţul în 1940, când nemţii năvăliseră peste frontieră, din Belgia. Aflând ca cei doi erau englezi, în luna de miere, îi mutase într-o cameră cu baie. fără să pretindă vreo diferenţă de preţ. Acumle. utuse pe tavă paharele cu suc de lămâie, o carafă de apă cu sigla producătorului, Ricard, şi o farfurioară cu miere în loc de thăr, încă raţionalizat. Simţea că June păţise ceva – se vedea. un grija cu care aşeza

paharele pe masă. Pe urma, cu o secundă înainte de Bernard. observă mâna dreaptă a lui June şi, interpretând greşit sângele uscat de pe ea, o luă între palme, exclamând:

— Ce tăietură urâtă, sărăcuţa de tine! Vino înăuntru, ţi-o Doftoricesc eu.

June era docilă. Se ridică, încă ţinută de mână de Madame U. nac. Era gata să se lase condusă năuntru, când dintr-odată se strâmbă şi slobozi un zgomot bizar, o notă piţigăiată, ca un ţipăt de surpriză. Şocat, Bernard sărise deja în picioare, crezând vă va fi martorul unei naşteri, al unei pierderi de sarcină, al unei spectaculoase catastrofe feminine. Mai sigură de sine. Madame Auriac o prinse în braţe pe tânăra englezoaică şi o aşeză blând înapoi pe scaun. June fu cutremurată de un şir de suspine violente, seci, care până la urmă se transformară într-un plâns icnit cu şiroaie de lacrimi, ca de copil.

Când fu din nou capabilă să vorbească. June le povesti păţania. Stătea lipită de Madame Auriac. care poruncise să se aducă nişte coniac. Bernard o ţinea pe June de mână, peste masă, dar la început ea refuzase alinarea lui. Nu-i iertase absenţa din momentul critic, iar felul cum îi descrisese omizile alea ridicole îi sporea năduful faţa de el. Dar când, ajunsă la junctul culminat al istorisirii, citi pe faţa lui Bernard uimirea şi mândria pe care i le inspira, îşi vârî degetele printre ale lui şi răspunse iubitoarei strângeri de mână a bărbatului cu o apăsare identică.

Madame Auriac îi ordonă ospătarului să-l aducă pe primar, chiar dacă îşi începuse siesta. Strângând-o în braţe, Bernard îşi felicită consoarta pentru curajul dovedit. Coniacul îi încălzea lui June stomacul, înţelese pentru întâia oară că experienţa ei era de-acum încheiată; în cel mai rău caz, va rămâne din ea cu o amintire vie. Era o păţanie, din

care ea ieşise cu fruntea sus. Uşurată, îşi aduse aminte cât îl iubea pe dragul de Bernard, aşa încât primarul, în momentul când, nebărbierit şi buimac din cauza somnului întrerupt, urcă treptele pe terasă, dădu peste o scenă fericită şi sărbătorească, o mică idilă la vederea căreia Madame Auriac surâdea radioasă. Pe bună dreptate indignat, le Maire ceru nervos să i se explice din ce motiv ce nu suferea amânare fusese smuls din pat şi dus afară, în soarele necruţător al după-amiezii.

Se pare că Madame Auriac deţinea o anumită putere asupra primarului. După ce strânse mâinile celor doi, acestuia i se spuse să ia loc. Acceptă „morocănos, un coniac. Se înveseli abia când Madame îl trimise pe chelner după o cafetieră plină. Cafeaua adevărată continua să fie o delicatesă greu de procurat. Cea de acum fusese râşnită din cele mai fine boabe negre de cafea Arabica Le Maire ridică pentru a treia oară paharul. Vous êtes anglais? Ah, fiul său, acum student la Politehnică la Clermont-Ferrand, luptase alături de Forţele Expediţionare Britanice şi mereu spunea că…

— Hector, lasă asta pe mai târziu, îl întrerupse Madame Auriac. Aici avem o situaţie gravă.

Şi, pentru a o cruţa pe June de efort, repovesti în locul ei aventura, cu neînsemnate înfrumuseţări. Cu toate acestea, când Madame Auriac ajunse în punctul în care June se luase la trântă cu dulăul, înainte de a-l înjunghia, eroina se simţi datoare să intervină. Localnicii puseră întreruperea pe seama unei nejustificate modestii. La sfârşit, Madame Auriac prezentă, ca dovadă, rucsacul lui June. Le Maire şuieră printre dinţi şi-şi dădu verdictul: „c’est grave”. Doi câini flămânzi, sălbăticiţi; poate turbaţi, unul înrăit din cauza rănilor primite, reprezentau, fără discuţie, o ameninţare

publică. De cum își va bea coniacul] va convoca niște săteni și-i va rimite jos în chei, să dea de urmai jigodiilor și să le împuște. Va telefona chiar și la Navacelles, săj vadă ce se putea întreprinde de acolo.

Le Maire părea gata să se ridice și să plece. Se răzgândi, lăsându-se înapoi pe spătarul scaunului și întinzând mâna după paharul gol.

— O chestie ca asta s-a mai întâmplat o dată, zise. Iarna trecută. Vă amintiți?

— Eu n-am auzit, răspunse Madame Auriac.

— Atunci n-a fost decât un singur câine. Dar lucrurile s-au petrecut la fel, din același motiv.

— Motiv? interveni Bernard.

— Vreți să spuneți că nu știți? Ah, c'est une histoire.

Își împinse paharul către Madame Auriac, iar aceasta lansă o chemare spre bar. Chelnerul sosi prompt și-i șopti ceva la ureche patroanei. La un gest al ei, își trase și el un scaun. Fiica doamnei Auriac, Monique, care lucra în bucătărie, apăru pe neașteptate cu o tavă în mână. își ridicară cu toții paharele și ceștile, ca s-o lase să întindă o față de masă albă ca neaua, pe care puse două butelii cu vin de pays, cupe, un coș cu pâine, un bol cu măsline, tacâmuri. Afară în vie, dincolo de terasa umbroasă, zgomotul sec, fierbinte, al cicadelor se intensifica. Timpul, timpul după-amiezii, care în Midi este ceva elemental, precum aerul sau apa, se umflă și se rostogoli în valuri în afară, peste rămășițele zilei, și în sus spre bolțile cerului de cobalt, eliberându-i pe toți, în voluptuoasa-i tolănire, de orice obligație.

Monique reveni cu o terrine de porc într-un vas de lut smălțuit, exact în momentul când le Maire, care-și turnase vin în pahar, își începea povestea:

— Pe vremuri, satul nostru era liniştit – vorbesc de anii ’40 şi ’41. Rezistenţa s-a organizat încet şi din felurite pricini – ştiţi dumneavoastră, istoria, certurile de familie, argumente prosteşti – n-am fost cooptaţi în grupul format la Madiere, localitatea de pe râu. Mai târziu, însă, în ’42, în martie sau aprilie, unii dintre noi au contribuit la constituirea reţelei „Antoinette”. Începea pe litoral, lângă Sete, străbătea Serrane şi trecea pe aici spre munţii Cevennes şi până sus, la Clermont. Cădea perpendicular pe linia Phillipe, ce merge de la est la vest, spre Pirinei şi Spania.

Le Maire, interpretând greşit expresia voit albă a feţei lui Bernard şi faptul că June îşi pironise privirile în poală, se grăbi să explice:

— Să vă spun cam ce făceam. Bunăoară, prima acţiune. Radiotransmiţătoare debarcate de pe submarine la Cap d’Agade. Grupul nostru le-a transportat în trei nopţi de la La Vacquerie la Le Vigan. Unde au fost duse după aceea nici n-am vrut să ştim. M-aţi înţeles?

Bernard aprobă puternic din cap, de parcă totul i-ar fi devenit, brusc, limpede. June nu-şi ridică ochii, între ei doi, nu discutaseră niciodată despre contribuţiile proprii la război; nici nu aveau s-o facă până în 1974. Bernard organizase inventare pentru numeroasele materiale paraşutate în diferite zone, dar nu avusese niciodată de-a face cu un grup atât de neînsemnat ca „Antoinette”. June lucrase cu un grup ce coopera cu Francezii Liberi în legătură cu politica SOE în Franţa de la Vichy, dar nici ea nu avea habar de „Antoinette”. Tot timpul cât vorbi primarul, Bernard şi June evitară să se privească în ochi.

— „Antoinette” a mers bine vreo şapte luni, continuă le Maire. Aici nu operam decât o mână de oameni, îi duceam în

nord pe agenţi şi pe radiotelegrafiştii lor. Uneori transportam numai materiale. O dată l-am ajutat pe un pilot canadian să ajungă la mare...

Madame Auriac şi chelnerul se foiau nerăbdători pe scaune, ceea ce arăta că mai ascultaseră povestea de nenumărate ori, la un pahar de coniac, sau că, după părerea lor, le Maire cam umfla lucrurile. Madame Auriac îi vorbi în şoaptă lui Monique. instruind-o cu privire la următorul fel de mâncare.

— Apoi. continuă primarul, ridicând puţin vocea, apoi s-a întâmplat ceva rău. Cineva a trădat. Au fost arestaţi doi oameni, la Arboras. Atunci a venit peste noi Miliţia

Chelnerul întoarse politicos capul şi trimise un scuipat spre rădăcina unui tei.

— I-au luat pe toţi cei ce făceau parte din reţea; s-au încuiat chiar aici. În hotel, şi i-au interogat pe toţi oamenii din sat, unul după altul. Sunt mândru să vă anunţ că n-au aflat nimic, dar absolut nimic, – aşa că au plecaf. Dar ăla a fost sfârşitul lui

„Antoinette" şi începând de atunci asupra satului St. Maurice a planat bănuiala S-a înţeles atunci că drumul spre nord, prin chei, era controlat de noi. Nu mai eram nişte anonimi. Treceau pe la noi prin sat în fiecare zi. Recrutau informatori. „Antoinette" murise şi era imposibil de reînviat. Maquis-ul din Cevennes ne-a trimis un om şi s-a lăsat cu ţambal au. Era adevărat că aveam o poziţie izolată, dar eram şi uşor de supravegheat – asta nu înţelegea Maquis-ul nici în ruptul capului. Avem în spate Causse, teren absolut descoperit. În faţă, clicile, ce pot fi străbătute numai pe câteva trasee.

În cele din urmă am reluat, totuşi, lupta, iar doctorul nostru Boubal a fost arestat aproape imediat. Taman la Lyon

l-au dus. L-au torturat, dar credem că a murit până a nu apuca să vorbească, în ziua când I-au ridicat, a venit şi Gestapoul. Cu câini, nişte animale imense şi hidoase pe care le foloseau în munţi ca să descopere ascunzătorile Maquis-ului. Cel puţin aşa umbla vorba, dar eu n-am crezut niciodată că erau câini de luat urma. Erau dulăi de pază, nu câini de vânătoare. Au venit gestapoviştii cu fiarele alea. au rechiziţionat o casă în centru şi au rămas trei zile. Nu era deloc clar ce urmăreau. Au plecat, dar au revenit după numai zece zile. Pe urmă încă o dată, după două săptămâni. Mişunau prin toată zona, nu puteai şti când şi unde se vor îţi din nou. Ai fi ziscă făceau paradă cu câinii ăia şi-şi vârau pretutindeni nasul. Urmăreau să ne intimideze și au reuşit. Eram cu toţii îngroziţi de câini şi de soldaţii care-i ţineau în lesă. Din punctul nostru de vedere, era imposibil să faci vreo mişcare noaptea, cu dulăii ăia patrulând în tot satul. Iar ciripitorii miliţiei îşi ocupaseră deja poziţiile.

Le Maire sorbi vinul, din două înghiţituri lungi, şi-şi reumplu paharul.

— Pe urmă am descoperit adevărata misiune a câinilor, sau cel puţin a unuia dintre ei.

— Hector, vru să-l oprească Madame Auriac. Nu po…

— Mai întâi, zise primarul, trebuie să vă povestesc câte ceva despre Danielle Bertrand…

— Hector, zise Madame Auriac, doamna nu doreşte să audă istorioara asta.

Numai că puterea pe care o avea Madame Auriac asupra primarului fusese diluată de băutură.

— Nu se poate spune, anunţă le Maire, că Madame Bertrand a fost vreodată populară aici.

— Mulţumită ţie şi prietenilor tăi, comentă Madame Auriac, în şoaptă.

— A venit la noi după izbucnirea războiului şi s-a instalat pe o proprietate mică, moştenită de la mătuşă-sa, la marginea satului. Ne-a spus că soţul i-a fost ucis în 1940, lângă Lille, ceea ce putea să fie adevărat, sau putea să nu fie.

Madame Auriac clătina încet din cap. Şedea dreaptă pe scaun, cu braţele încrucişate pe piept.

— Eram bănuitori… Poate greşeam…

Le Maire îi oferi această concesie doamnei Auriac, dar ea tot refuză să-l privească. Dezaprobarea luase forma unei tăceri furioase.

— Dar la război, ca la război, continuă el, cu o mişcare amplă a mâinii, parcă sugerând că, dacă Madame Auriac ar catadicsi să vorbească, această replică ar da-o.

— O străină ivită brusc între noi, o femeie, nimeni nu ştia de unde-i provenea averea, nimeni nu-şi amintea ca bătrâna Madame Bertrand să fi vorbit vreodată de o nepoată. Mai era şi teribil de încrezută: şedea tot timpul în bucătărie, cu un munte de cărţi în faţă. Cred şi eu că eram bănuitori. Nu ne era simpatică şi gata. Zic asta fiindcă doresc să înţelegeţi bine, Madame (adresându-i-se lui June), că în ciuda celor spuse până acum, evenimentele din aprilie 1944 m-au oripilat. Mi-au provocat un profund regret…

Madame Auriac fornăi dispreţuitor:

— Regret!

În momentul acela sosi Monique, aducând o imensă cassole de lut ars şi timp de un sfert de ceas atenţia se deplasă – normal – asupra cassoulet-eil, cu exclamaţii de apreciere din partea tuturor, iar Madame Auriac, mulţumită, povesti, drept răspuns, lalinie de fasole cu afumătură.

cum dăduse peste un ingredient fundamental: conserva din carne de gâscă.

De cum terminară de mâncat, le Maire îşi continuă

povestirea:
— Într-o seară, după muncă, vreo trei-patru dintre noi şedeam chiar la masa asta, când deodată am văzut-o pe Madame Bertrand urcând în grabă mare dealul încoace. Avea o înfăţişare de speriat. Hainele sfâşiate, îi picura sânge din nas, avea o tăietură deasupra sprâncenei. Şi striga, ba nu, bolborosea ceva, urcând scările în goană şi intrând în casă, s-o caute pe Madame…
Madame Auriac explică rapid:
— Fusese violată de Gestapo. Iertaţi-mă, Madame (şi îşi aşeză mâna peste a lui June).
— Aşa am presupus atunci cu toţii, preciza primarul. Madame Auriac ridică tonul:
— Presupunere corectă.
— Nu ceea ce am aflat noi mai târziu. Pierre şi Henri Sauvy…
— Nişte beţivi!
— …au văzut ce s-a întâmplat. Scuzaţi-mă, Madame (către June), dar au legat-o pe Danielle Bertrand de un scaun…
Madame Auriac izbi tare cu palma în masă:
— Hector, ţi-o repet. Nu-ţi îngădui să povesteşti întâmplarea asta acum.
Dar Hector i se adresa direct lui Bernard.
— Nu Gestapoul a violat-o. Au folosit… Madame Auriac sărise în picioare:
— Să pleci numaidecât de la masa mea! N-ai să mai mănânci şi să bei la mine niciodată!
Hector ezită, pe urmă ridică din umeri şi se sculase pe jumătate de pe scaun când June îl întrebă:
— Ce-au folosit? La ce voiaţi să vă referiţi, Monsieur? Le Maire, deşi se arătase dornic să-şi termine povestea, păru

derutat de o întrebare atât de directă.

— Trebuie să înţelegeţi, Madame… Fraţii Sauvy au văzut cu ochii lor ce s-a întâmplat, de la fereastră… şi mai târziu am aflat că lucrurile se petreceau la fel la centrele de interogare de la Lyon şi Paris. Adevărul simplu este că un animal poate fi dresat…

Madame Auriac explodă, în sfârşit:

— Adevărul simplu? Deoarece sunt singura de aici, singura din sat care o cunoştea pe Danielle, vă spun eu care este simplul adevăr!

Stătea în picioare, dreaptă, tremurând de indignare. Bernard îşi amintea ce gândise în acel moment: că era cu neputinţă să n-o crezi. Le Mutre îşi păstra poziţia ambiguă, pe jumătate ridicat de pe scaun, care-l făcea să pară că se ţine de ceva.

— Simplul adevăr este că fraţii Sauvy sunt doi beţivani ordinari şi că tu şi ciracii tăi o antipatizaţi pe Danielle Bertrand fiindcă era drăguţă şi nemăritată şi fiindcă nu socotea că v-ar datora vreo explicaţie, vouă sau altora de teapa voastră. Iar când i s-a întâmplat lucrul acela îngrozitor, aţi ajutat-o cumva împotriva Gestapoului? Nicidecum: ba chiar aţi fost de partea nemţilor. Tot clevetind, răspândind povestea voastră urâtă, i-aţi sporit ruşinea. Voi toţi, gata să credeţi în spusele a doi beţivi. Teribil ce v-a plăcut s-o umiliţi şi mai mult pe Danielle. Nu vă mai puteaţi opri din clănţănit. Până n-aţi silit-o pe amărâta de femeie să-şi ia lumea în cap. Numai că era mai bună decât voi toţi şi ruşinea a rămas pe capetele voastre ale tuturor, dar în special pe al tău, Hector, fiindcă eşti fruntaşul satului. Atâta vreau să-ţi spun: să nu mai aud vreodată povestea asta dezgustătoare. Mă înţelegi? Niciodată!

Madame Auriac se aşeză. Le Maire considera probabil

că-şi câştigase dreptul de a face acelaşi lucru necontestându-i versiunea. Se înstăpâni liniştea, în timp ce Monique strângea masa la un moment dat, June își drese glasul:

— Dar câinii întâlniţi de mine dimineaţă?

— Erau aceiași, Madame, spuse blând primarul. Copoii Gestapoului. Vedeţi, n-a durat mult până să se schimbe totul. Aliaţii debarcau în Normandia. Când au rupt linia de apărare, nemţii au început să retragă de aici unităţi, ca să le arunce în luptă, în nord. Cei încartiruiţi aici tăiau frunza la câini, îi intimidau doar pe săteni, aşa că au fost duşi printre primii. Au abandonat câinii, care s-au sălbăticit. Noi n-am crezut că vor supravieţui, dar s-au hrănit cu carne de oaie. De doi ani constituie o ameninţare perpetuă. Dar nu vă faceţi griji, Madame. Dulăii ăia doi vor fi împuşcaţi chiar în după-amiaza asta.

Cu respectul de sine restabilit de această promisiune cavalerească, le Maire mai goli o dată paharul, îl umplu din nou și toasta:

— Pentru pace!

Ceilalţi aruncară câte o privire rapidă spre Madame Auriac și, văzând-o că stă în continuare cu braţele încrucișate pe piept, răspunseră fără tragere de inimă la urarea primarului.

După ospăţul prelungit, stropit cu atâta coniac şi vin, le Maire nu mai reuşi în după-amiaza cu pricina să formeze o poteră pe care s-o trimită în chei, după dulăi. Nu se întâmplă nimic nici a doua zi dimineaţa. Bernard era cumplit de nervos. Nu renunţase la ideea de a străbate pe jos ţinutul ce i se deschisese în faţă la Dolmen de la Prunarede. Vru să se ducă la primar acasă, imediat după micul dejun. June, dimpotrivă, se simţea uşurată. Avea multe lucruri la care să

se gândească şi o drumeţie serioasă n-o mai atrăgea. Atracţia casei, simţită şi înainte, era mai puternică decât oricând. Acum i se oferiseră şi argumentele cele mai convingătoare, îi spuse pe şleau lui Bernard că nu avea nici cea mai mică intenţie să meargă pe jos până la Navacelle, nici dacă-i vedea pe câini morţi la picioarele ei. Bernard se burzului, dar June știa că o înțelesese. O înțelegea perfect și Madame Auriac, care le servi micul dejun. Le recomandă un drumeag doux el beau ce ducea spre sud, înspre La Vacquerie, trecând peste o culme de deal înainte de a coborî de pe Causse, în satul Les Salces. La niciun kilometru de acolo se găsea localitatea St. Privat, unde Madame Auriac avea verişori care îi vor găzdui peste noapte, oferindu-le toate cele de trebuință, pentru o sumă derizorie. Pe urmă, puteau face o plimbare plăcută de o zi în Lodeve. Simplu! Le desenă o hartă, le scrise numele și adresele verişorilor, umplu sticlele cu apă, le înmâna câte o piersică și-i însoți o bucată de drum, înainte de a-i săruta uşor pe obraji – un ritual foarte exotic, pe vremea aceea, pentru englezi – și de a o îmbrăţişa cu mult patos pe June.

Causse de Larzac, între St. Maurice şi La Vacquerie, este într-adevăr mult mai blândă decât pustietatea acoperită de scaieţi de mai la vest. Am străbătut-o şi eu, de multe ori. cu piciorul. Poate că dă impresia asta fiindcă fermele, mas, sunt mai aproape unele de altele şi influenţa lor benignă asupra peisajului se simte până departe. Poate că e vorba de aerul ancestral pe care i-l dă polje, preistorica albie ce formează un unghi drept cu cheile. Un drumeag de o jumătate de milă, aproape ca un tunel mărginit de tufe de trandafiri sălbatici. trece pe lângă un eleşteu aflat într-o câmpie pusă pe vremuri de o bătrână doamnă excentrică la dispoziţia măgarilor prea bătrâni ca să mai fie înhămaţi la treabă, în decorul acesta s-a întins tânăra pereche pe iarbă,

într-un colţ umbros şi – în tăcere. fiindcă nu se ştia cine se putea nimeri să treacă pe drum – s-au contopit în aceeaşi unire dulce şi firească pe care o trăiseră cu două zile înainte.

Dimineaţa târziu au pătruns agale în sat. Până a nu se construi şoseaua ce vine de la Lodeve, în 1865, La Vacquerie se aflase pe ruta principală a diligentelor ce făceau legătura cu Montpellier. Ca și St. Maurice, își conservase hanul de popas şi în faţa acestuia, pe trotuarul îngust, Bernard şi June au stat pe scaune, cu spatele la perete, bând bere, şi au comandat masa de prânz. June era din nou tăcută. Ar fi dorit să vorbească despre lumina colorată văzută sau simţită, dar era sigură că Bernard o va ironiza. Ar mai fi vrut să discute şi despre întâmplarea povestită de le Maire, dar Bernard îi arătase deja limpede că nu credea nicio iotă. O confruntare verbală era ultimul lucru pe care şi l-ar fi dorit, dar necesitatea de a tăcea dădea naştere unui resentiment ce avea să-i sporească în suflet în următoarele săptămâni.

În apropiere, în locul unde se bifurca șoseaua principală, se ridica o cruce de fier, pe un postament de piatră. Sub privirile celor doi englezi, un mason gravă în piatră o jumătate de duzină de nume noi. Din capătul îndepărtat al străzii, o femeie tânără, în doliu, se uita şi ea. Era atât de palidă, încât bănuiră la început că suferă de o boală fără leac. Stătea perfect nemişcată, ţinând cu o. mână marginea năframei, ca să-şi acopere cu ea gura. Pietrarul, poate jenat, avea grijă să stea cu spatele la ea în timp ce lucra. După vreun sfert de ceas apăru un bătrân într-o salopetă veche albastră, târşâindu-şi picioarele în papuci de pâslă, şi, luând-o de mână. fără un cuvânt, o duse de acolo. Când apăru, le proprietaire dădu din cap spre spaţiul gol din capătul celălalt al străzii şi murmură, punându-le salatele în faţă:

— Trois. Mari el deuxjreres.[21]

Sumbru] incident le stăruia în minte în timp ce urcau pieptiş dealul, în zăpuşeala amiezii, cu stomacul plin, îndreptându-se spre Bergerie de Tedenat. La jumătatea drumului, făcură un popas în umbra deasă a unui pâlc de pini, înainte de a înfrunta o porţiune lungă de drum pe teren descoperit. Bernard avea să-şi amintească momentul respectiv toată viaţa, în timp ce se răcoreau cu apa din sticle, îl izbi ideea că războiul recent terminat nu fusese un eveniment geopolitic. niciunul istoric, ci o mulţime, aproape o infinitate de tragedii personale, o durere fără margini împărţită atent, nepărtinitor, tuturor indivizilor ce acopereau continentul ca tot atâtea firişoare de praf, ca nişte spori ale căror identităţi individuale aveau să rămână necunoscute, dar care, luaţi în totalitate, trăiseră mai multă tristeţe decât ar fi putut înţelege cineva vreodată; o povară purtată fără crâcnire de sute de mii, de milioane de oameni, ca femeia care purta doliu după soţul şi cei doi fraţi ai săi, suferinţa fiecăruia o poveste de iubire aparte, complicată, dureroasă, care s-ar fi putut termina şi altfel. Avea impresia că până atunci nu se gândise niciodată cu adevărat la război, nu-şi dăduse seama de preţul lui real. Fusese atât de preocupat de detaliile muncii sale, pe care se străduia s-o facă exemplar, încât viziunea sa cea mai cuprinzătoare nu depăşise limita obiectivelor militare, a necesităţii de a învinge, a statisticilor despre moarte şi distrugere, a reconstrucţiei postbelice. Pentru prima oară intuia dimensiunile catastrofei, prin intermediul sentimentelor omeneşti: atâtea morţi unice şi solitare, provocând o imensă jale, şi ea unică şi solitară, al cărei loc nu era la conferinţe, în

---

21 Trei. Soţul şi doi fraţi (fr.).

titlurile ziarelor, în istorie, ci care se retrăsese discretă în case, bucătării, paturi neîmpărţite cu nimeni, amintiri dureroase. Toate acestea năvăliseră în sufletul lui Bernard lângă un trunchi de pin din Languedoc, în 1946, nu ca o observaţie pe care ar fi putut-o discuta cu June, ci ca o înţelegere profundă, recunoaşterea unui adevăr care-l făcea să se închidă consternat în sine şi să-şi pună, mai târziu, o întrebare: ce lucru bun mai putea ieşi din continentul Europa îngropat sub toate firele astea de praf, sub toţi sporii ăştia, când a uita era inuman şi periculos, iarăşi aminti însemna un chin perpetuu?

June ştia cum îşi descrisese Bernard revelaţia, dar pretindea că nu are nicio amintire proprie despre femeia în negru. Când am călătorit prin La Vacquerie, în 1989, în drum spre dolmen, am constatat că pe piedestalul monumentului erau inscripţii latineşti. Niciun nume de erou căzut în război.

Până să ajungă în vârf, buna dispoziție le-a mai revenit. Dacă se uitau în urmă, puteau admira o splendidă vedere a cheilor aflate la opt mile depărtare şi-şi puteau trasa, ca pe o hartă, plimbarea de dimineaţă. Dar din acel loc au început să se rătăcească. Din schiţa desenată de Madame Auriac nu reieşea clar când trebuiau să părăsească poteca ce trece pe lângă Bergerie de Tedenat. Au ieşit de pe ea prea devreme, ademeniţi de una dintre cărările făcute de vânători, care se împletesc într-o dumbravă cu cimbru şi lavandă. June şi Bernard nu se nelinişţiră Risipite în peisaj, excrescenţele de rocă dolomitică, sculptate de intemperii, aveau înfăţişarea unor turnuri şi arcade rupte, dându-ţi impresia că umbli printre ruinele unui oraş străvechi, năpădite de o preafrumoasă grădină de flori. Timp de mai bine de un ceas înaintară fericiţi în direcţia pe care o socoteau cea bună. Trebuiau să caute o fâşie lată de nisip, din care se

desprindea poteca ce cobora abrupt, pe sub Pas de l'Aze, în Les Salces. Așa ceva era greu de găsit chiar dacă te serveai de o hartă perfectă

Oboseala și exasperarea le creşteau, pe măsură ce după-amiaza înainta spre seară. Bergerie de Tedenat este o clădire lungă şi joasă, profilată pe orizont şi tocmai urcau, cu picioare de plumb, panta lină ce ducea înapoi la ea, când auziră, dinspre apus, un zgomot straniu, estompat. Apropiindu-se, acesta se rupse într-o mie de sunete melodioase, ca și cum nenumărate xilofoane, glockenşpieluri[22]

şi marimbe[23]

s-ar fi întrecut pentru a realiza un contrapunct sălbatic. Lui Bernard îi sugerau imaginea unui pârâu rece clipocind pe pietre netede.

Se opriră fermecaţi pe cărare şi aşteptară. Zăriră mai întâi un nor de praf ocru, irizat de razele soarelui aflat la asfinţit, dar încă aprig. Apoi primele oi apărură de după cotitură, speriate de brusca întâlnire, dar incapabile să se întoarcă, din cauza fluviului de mioare ce le împingea din spate. Bernard și June se căţărară pe o stâncă și, în praful stârnit şi în clinchetul tălăngilor, aşteptară să treacă turma.

Câinele ciobănesc care încheia cu paşi mărunţi plutonul le detecta prezenţa, fără să le acorde vreo atenţie. Ciobanul, le berger, venea cu mai bine de cincizeci de metri în spate. Asemenea dulăului, îi văzu, dar nu se arătă deloc curios. Ar fi mers mai departe, neacordându-le decât o înclinare a capului, dacă June n-ar fi sărit pe cărare în faţa lui, să-l întrebe de drumul spre Les Salces. Ciobanul reuşi să

---

22 Instrument muzical alcătuit din lame metalice aşezate pe un suport, care se lovesc cu ciocănele de lemn.

23 Instrument african de percuţie, asemănător cu xilofonul.

se oprească numai după încă doi-trei paşi, iar atunci nu vorbi imediat. Avea mustaţa groasă, pe oală, caracteristică ciobanilor, şi purta o pălărie cu boruri late, ca toţi păstorii. Simţindu-se ca un impostor. Bernard vru să şi-o scoată pe a sa Socotind că franceza sa cu accent de Dijon ar putea fi ininteligibilă, June dădu să-şi repete, mai rar, întrebarea Le berger îşi potrivi pe umeri pătura cu franjuri, schiţă un semn cu capul în direcţia oilor şi se grăbi să se pună în fruntea turmei. Bâiguise ceva de neînţeles, iar cei doi presupuseră că-i îndemnase să-l urmeze.

După douăzeci de minute, ciobanul coti printr-un interval dintre pini, iar câinele obligă oile să se strecoare după el. Bernard şi June trecuseră de două sau de trei ori pe lângă acel loc. Dintr-odată se pomeniră în mijlocul unui luminiş, pe buza unei stânci, iar în faţa lor se întindeau, în lumina soarelui ce apunea, coamele blânde, purpurii, ale dealurilor şi, în depărtare, marea Tocmai perspectiva admirată de ei, cu trei zile înainte, de deasupra de Lodeve, în lumina dimineţii. Se găseau la marginea platoului, gata să înceapă coborâşul. Se întorceau acasă.

Emoţionată, înfiorată de a de îmbătătoarea presimţire a unei mari bucurii ce avea să umple viaţa ei şi în continuare pe a lui Jenny, a mea şi a copiilor noştri, June se răsuci pe călcâie, ciocnindu-se de oile ce se îngrămădeau în spaţiul îngust de la marginea stâncii, să-i mulţumească pastorului. Câinele mâna deja oile pe o cărare îngustă, plină de pietre, ce şerpuia pe sub un perete mare de stâncă: Pas de l’Aze.

— Ce frumos! strigă June, încercând să acopere clopoţeii.

Ciobanul o privi lung. Asemenea cuvinte nu aveau pentru el niciun sens. Se întoarse, iar ei coborâră pe cărare, în spatele lui.

Poate că gândul la casă își făcea efectul și asupra ciobanului, sau poate (asta era interpretarea mai cinică a lui Bernard) își făurise în minte un plan și de aceea devenise mai vorbăreţ în timpul coborârii. Nu era normal, le explică el, să vii jos cu oile de pe Causse atât de devreme. La transhumante începea abia în septembrie. Dar fratele lui decedase nu demult într-un accident de motocicletă și acum venea în vale ca să se ocupe de feluritele probleme. Două turme se uneau într-una singură și câteva oi trebuiau vândute, trebuiau înstrăinate pământuri, plătite datorii. Relatarea păstorului, întreruptă de pauze lungi, ţinu până coborâră pe o cărare ce trecea printr-o pădurice de stejar, pe lângă o bergent în ruină ce aparţinuse unchiului ciobanului, peste o vale seacă, apoi din nou printre stejari, până ajunseră, ocolind un deal cu pini pe coamă, la un fel de raft de pământ terasat, scăldat în soare, ce atârna deasupra unei văi pline de vii și de pâlcuri de stejar. Acolo jos, la mai puţin de o milă depărtare, se afla satul St. Privat, cuibărit la intrarea unui mic canion tăiat în stâncă de un pârâiaș. Așezată confortabil între terase, cu faţa spre valea scăldată în razele soarelui de la apus, se afla o bergerie clădită din piatră sură. Alături, un câmp împrejmuit, în care dulăul silea ultimele oi să intre. La nord, ca un perete vertical, curbat spre nord-vest ca să alcătuiască un vast amfiteatru de piatră, se înălţau stâncile ce alcătuiau marginea platoului.

Le berger îi invită să vină și să șadă în faţa bergerie până avea să aducă el apă de la izvor. June și Bernard se așezară pe o laviţă de piatră, cu spatele sprijinit de zidul cald, neregulat, și urmăriră cum se cufundă soarele dincolo de colinele dinspre Lodeve. Pe măsură ce astrul dispărea, purpuriul luminii se îngroșa, văzduhul era împrospătat de o briză nouă, răcoroasă, iar cicadele își modulau trilul.

Niciunul dintre ei nu rosti vreun cuvânt. Le berger reveni cu o sticlă de vin umplută cu apă, pe care şi-o trecură din mână în mână. Bernard tăie în bucăţi piersicile doamnei Auriac și îi omeni pe ceilalţi. Ciobanul, al cărui nume continua să le fie necunoscut, sfârşise pesemne tot ce avusese de spus şi se închisese în sine însuşi. Dar tăcerea lui era prietenoasă, reconfortantă și, cum şedeau acolo, trei într-o linie și admirau cerul înflăcărat înspre apus. June, aflată la mijloc, simţi cum cresc în ea împăcarea și nemărginirea. Mulţumirea pe care o simţea avea atâta profunzime şi calm, încât îi venea să creadă că nici nu cunoscuse până atunci fericirea adevărată. Ceea ce trăise acum două seri la Dolmen de la Prunarede fusese un preludiu al acestui sentiment, stricat de conversaţia prea animată, de bunele intenţii, de planurile de îmbunătăţire a confortului material al unor străini, între momentul acela şi acesta se situau câinii negri și ovalul de lumină pe care nu-I mai putea vedea, dar a cărui existenţă era temelia bucuriei de acum.

Se simţea în siguranţă pe bucata de pământ pitită sub stânca abruptă a platoului. Se regăsise pe sine, se transformase. Prin asta, acum, aici. Fără îndoială că spre aşa ceva tindea viaţa, dar avea atât de rar şansa să devină, să savureze intens momentul prezent, în toată simplitatea lui: aerul moale, întunecat, al verii, mireasma de cimbru strivit sub talpă, foamea, setea astâmpărată, piatra caldă simţită prin cămaşă, gustul de piersică rămas pe cerul gurii, degetele lipicioase, febra musculară din picioare, oboseala ei asudată, însorită, prăfuită, locşorul acesta necunoscut şi încântător, cei doi bărbaţi, unul cunoscut şi iubit, celălalt cufundat într-o tăcere ce-i inspira încredere, aşteptând, era sigură, ca ea să facă pasul următor, inevitabil.

Când l-a întrebat dacă poate vedea cum arată la

bergerie pe dinăuntru, parcă s-a ridicat în picioare înainte să fi terminat ea întrebarea, îndreptându-se spre intrarea principală de la capătul dinspre nord. Bernard îi anunţă că se simte mult prea bine ca să se clintească din loc. June pătrunse, urmându-l pe păstor, într-o beznă totală. El aprinse o lampă şi o ţinu sus, pentru ca ea să vadă. June mai făcu un pas sau doi şi se opri. Miros dulceag, de paie şi praf. Se afla într-o încăpere lungă, ca un şopron, cu acoperişul povârnit, împărţită în două caturi de un tavan arcuit de piatră, năruit într-un colţ. Pe jos, pământ bătut. June rămase tăcută un minut, iar bărbatul aşteptă, răbdător. Când se întoarse în cele din urmă spre el ca să-l întrebe „Combien?”, ciobanul se hotărâse deja ce preţ să ceară.

Costa echivalentul a treizeci şi cinci de lire şi pe lângă clădire primeau douăzeci de acri de pământ. June avea acasă destule economii ca să poată bate palma, dar abia în după-amiaza următoare îşi adună curajul ca să-i spună lui Bernard ce făcuse. Spre totala ei surprindere, Bernard n-a încercat s-o determine să se răzgândească folosind argumente logice, bunăoară că mai întâi le trebuia o locuinţă în Anglia, sau că ar fi fost imoral să ţină două case, când atâţia oameni din jur n-aveau un acoperiş deasupra capului, în anul următor s-a născut Jenny, iar June nu s-a mai întors la bergerie decât în vara lui 1948, când a inaugurat o serie de îmbunătăţiri modice. S-au adăugat felurite clădiri noi, în stil local, ca să ofere suficient spaţiu pentru familia tot mai numeroasă. Izvorul a fost captat cum se cuvine în 1955. În 1958 s-a introdus curentul electric. Pe parcursul anilor, June a reparat terasele, a captat un al doilea izvor, ceva mai mic, ca să irige livezile de piersici şi măslini plantate de ea şi a croit din buxuşii de pe coasta dealului un labirint încântător şi foarte englezesc.

În 1951, după naşterea celui de al treilea copil, June s-a hotărât să rămână în Franţa, îi ţinea pe copii cu ea aproape tot timpul. Din când în când, petreceau perioade lungi la tatăl lor, la Londra, în 1957 au fost înscrişi la şcolile locale din St. Jean de la Blacquiere. În 1960, Jenny s-a înscris la liceul din Lodeve. Toată copilăria, copiii Tremaine au fost expediaţi încolo şi încoace, între Anglia şi Franţa, daţi în grija unor doamne amabile, în tren, sau în paza unor agere Mătuşi Universale, făcând naveta între părinţi ce nu voiau nici să trăiască împrenă, nici să se separe definitiv. Căci June, convinsă de existenţa Răului şi de a lui Dumnezeu, sigură că ambii erau incompatibili cu comunismul, şi-a dat seama că nici nu-l poate converti pe Bernard, nici nu vrea să-l lase din mână la rândul său, Bernard o iubea, dar îl înfuria viaţa ei trăită într-o singurătate autoim-pusă, lipsită de responsabilitate socială.

În timpul crizei Canalului de Suez, Bernard a ieşit din Partid, devenind „vocea raţiunii". Biografia preşedintelui Nasser semnată de el l-a impus atenţiei publice şi curând după aceea a devenit radicalul vioi şi acceptabil ce apărea la dezbaterile televizate de BBC. A candidat din partea laburiştilor la alegerile parţiale din 1961, suferind o înfrângere onorabilă în 1964 a mai făcut o încercare, de data asta încununată de succes. Cam tot pe atunci, Jenny a plecat la Universitate, iar June, temându-se că fiica ei este mult prea dominată de Bernard, i-a trimis, în primul semestru, o scrisoare din acelea demodate, înţesate de sfaturi, pe care le scriu uneori părinţii copiilor aflaţi la studii. June declara în epistola respectivă că nu are deloc încredere în principiile abstracte de amorul cărora „intelectualii angajaţi doresc să se transforme în ingineri ai schimbării sociale". Ea nu putea crede, o încredinţa pe Jenny, decât în „ţeluri practice,

realizabile pe termen scurt. Tot omul este dator să-şi asume răspunderea propriei sale vieţi şi să se străduiască să şi-o îmbunătăţească, în primul rând spiritual, dar dacă este nevoie şi material. Mă doare în cot de politica altora. Din punctul meu de vedere, Hugh Wall (un coleg politic de-al lui Bernard), pe care l-am cunoscut anul trecut la un supeu la Londra şi care a trăncănit toată seara, aplecat peste umerii tuturor mesenilor, nu e cu nimic mai bun decât tiranii pe care îi demască el însuşi cu atâta pasiune...”

În timpul vieţii, June a publicat trei cărţi. Pe la mijlocul deceniului şase, Har mistic: scrieri alese ale Sfintei Tereza din Avila. După circa un deceniu, Flori de câmp din Languedoc şi. după alţi doi ani, o broşură subţire, cu un caracter practic, Zece meditaţii. Cu trecerea anilor, drumurile ei neregulate la Londra au devenit tot mai rare. A rămas la bergerie, să studieze, să mediteze, să îngrijească proprietatea, până în 1982, când boala a silit-o să vină în Anglia.

Recent, am dat peste două file stenografiate în timpul ultimei mele conversaţii cu June, cu o lună înainte de moartea ei din vara lui 1987: „Jeremy, în dimineaţa aceea am privit Răul drept în ochi. Nu mi-am dat chiar bine seama ce se întâmplă, dar am intuit-o după teama ce mă cuprinsese – animalele acelea erau creaţia imaginaţiilor decăzute, a spiritelor pervertite pe care nu le poate explica nicio teorie socială, de niciun fel. Răul despre care-ţi vorbesc vieţuieşte în noi toţi. Prinde rădăcini într-o persoană, într-o familie, şi apoi cei care suferă cel mai cumplit sunt copiii. Iar când s-au copt condiţiile, în diferite ţări, în momente diferite, erupe cu o cruzime feroce, ca un fel de furie vicioasă împotriva vieţii şi suntem surprinşi cu toţii de cantitatea de ură adăpostită în sufletele noastre. După care se cufundă la loc şi aşteaptă. E

ceva ce purtăm în inimile noastre.

Probabil mă consideri zărghită. N-are importanţă. Asta-i tot ce ştiu. Firea omenească, inima omului, spiritul, sufletul, conştiinţa de sine – spune-i cum doreşti – este, în ultimă instanţă, unicul lucru cu care operăm. Trebuie să se dezvolte, să se extindă – altminteri, cantitatea de nefericire nu poate scădea. Mica mea descoperire proprie este că schimbarea este posibilă, că ne stă în putere s-o efectuăm. Fără revoluţionarea, oricât de înceată, a vieţii interioare, ambiţioasele noastre planuri nu valorează nici cât o ceapă degerată. Noi înşine trebuie să fim obiectul strădaniilor noastre, dacă vrem să trăim în pace unii cu alţii. Nu spun că aşa ceva se va întâmpla sunt toate şansele să nu se întâmple. Nu zic decât că nu avem altă ieşire. Dar dacă se întâmplă – lucru pentru care sunt necesare câteva generaţii – binele ce se va naşte astfel va da formă societăţilor noastre într-un mod neprevăzut, neprogramat, necontrolat de o singură grupare de oameni sau de un singur set de idei…”

Nici n-am terminat bine de citit, că fantoma lui Bernard s-a şi înfiinţat în faţa mea. Şi-a încrucişat picioarele lungi şi şi-a unit degetele într-o piramidă. „A privit Răul în ochi? Să-ţi spun eu ce a avut de înfruntat în ziua aceea: o masă bună şi un pic de bârfă maliţioasă de prin sat. Cât despre viaţa interioară, băiete dragă, încearcă s-o trăieşti pe stomacul gol! Sau în lipsa apei potabile. Sau când împarţi camera cu alţi şapte găligani. Acum, desigur, când vom avea cu toţii o a doua casă în Franţa… Vezi, cum stau lucrurile pe micuţa noastră planetă supraaglomerată, avem nevoie de un nou set de idei, şi încă de nişte idei foarte bune…”

June inspiră adânc, începea reglarea conturilor…

După moartea lui June, moştenind la bergerie, Jenny, eu şi copiii ne-am petrecut aici toate vacanţele. Vara. au

existat momente când am rămas singur în ultima lumină purpurie a serii, întins în hamacul de sub tamarisc în care se tolănea June, să mă gândesc la toate forţele istorice şi personale ale lumii, la curentele uriaşe sau minuscule ce a trebuit să conveargă şi să se combine ca să facă din noi proprietarii acestui loc divin: un război mondial. la sfârşitul căruia o tânără pereche a fost nerăbdătoare să cunoască gustul libertăţii, un funcţionar guvernamental în automobilul său, Rezistenţa, Abwehr-ul, un briceag, plimbarea sugerată de Madame Auriac – „donx ei: –, – au” –, moartea unui motociclist tânăr, datoriile pe care le avea de plătit fratele acestuia, June simţindu-se transformată şi în siguranţă pe acest petic de pământ.

Dar cel mai des îmi revin în minte câinii negri. Ei mă înfioară când socotesc ce multă fericire le datorez, mai ales atunci când îmi permit să mă gândesc la ei nu ca animale, ci ca dulăi ai spiritului, reîncarnări. June mi-a mărturisit că au continuat să-i apară intermitent în faţa ochilor toată viaţa, că i se imprimau cu adevărat pe retină în secundele amorţite dinaintea somnului. Aleargă pe potecă în jos, în cheile râului de Vis, cel mai mare mânjind pietrele albe cu sângele său. Trec peste linia de umbră şi se afundă tot mai adânc în pădure, unde soarele nu pătrunde niciodată, iar le-Maire cei amabil la beţie nu-şi va trimite oamenii să-i hăituiască, fiindcă dulăii traversează râu] în crucea nopţii şi urcă îndârjiţi pe malul celălalt, ca să străbată Causse; cum o învăluie undele somnului, câinii se îndepărtează tot mai mult, devenind pete negre în cenuşiul zorilor, pierind de cum intră printre dealurile submontane, de unde se vor întoarce să ne hărţuiască într-o altă zi, undeva în Europa.

Notă

Locurile menţionate în acest roman corespund unor

sate franceze reale, dar personajele asociate cu ele sunt în întregime imaginare și nu au nicio legătură cu persoane reale, vii sau moarte. Povestea primarului și le Maire însuși nu au nicio bază istorică.